

הערכת תכנית ציל"ה (צהרי יום להעשרה ולהזנה) בגני ילדים סיכום הפעילות בתשע"ו

הובלת ההערכה מטעם ראמ"ה:

ד"ר טל רז – מנהלת אגף סקרים והערכת פרויקטים, ראמ"ה

צוות ההערכה:

סיגל גבעולי – מובילת המחקר וחוקרת כמותית ראשית

ד"ר אילה לוטן – חוקרת איכותנית ראשית

ליאורה שחם סורני

עדי רחן

תוכן עניינים

3.....	רקע
5.....	מטרת המחקר ושאלות המחקר
6.....	שיטת ההערכה - מערך, אוכלוסייה וכלים
10.....	תקציר הממצאים
17.....	ממצאי ההערכה
17.....	1. שלב ההיערכות להפעלת התכנית
18.....	1.1 ממצאים איכותניים על אודות תהליכי ההתנעה של התכנית:
18.....	1.2 מעורבות גננות הבוקר בתהליכי ההיערכות
20.....	1.3 תכנון שנתי של הפעילות
22.....	1.4 שיווק, רישום וגביית תשלומי הורים
24.....	1.5 מועד תחילת הפעילות של התכנית בגנים
26.....	2. השתתפות גנים וילדים בציל"ה
26.....	2.1 היקפי השתתפות של גנים בציל"ה
27.....	2.2 היקפי השתתפות ילדים בציל"ה
28.....	2.3 הרכב הקבוצות של ציל"ה
29.....	2.4 נוכחות בפועל של הנרשמים לתכנית
30.....	2.5 מאפייני ההורים בגנים שבהם הוצעה תכנית ציל"ה
34.....	3. קשרי הגומלין עם הרשות
36.....	4. צוות ציל"ה בגן
36.....	4.1 גננות ציל"ה
38.....	4.2 סייעות ציל"ה
41.....	5. השתלמויות לפיתוח מקצועי, הדרכה, ליווי ובקרה
41.....	5.1 פיתוח מקצועי לגננות ציל"ה
44.....	5.2 הדרכה וליווי
48.....	6. הקשרים בין הצדדים המעורבים בציל"ה
48.....	6.1 קשרי העבודה של צוות הבוקר עם צוות ציל"ה
54.....	6.2 הקשר עם ההורים
57.....	6.3 הערכה כללית של הגננות והסייעות בציל"ה
62.....	7. פעילויות ותכנים בציל"ה תשע"ו
62.....	7.1 סדר יום בציל"ה (ממצאים איכותניים)
63.....	7.2 פעילויות ותוכני העשרה בציל"ה
65.....	7.3 חוגי העשרה נרכשים במסגרת ציל"ה
70.....	7.4 ההזנה במסגרת ציל"ה
73.....	8. משוב על אודות התכנית ותפיסת תרומתה לילדים
73.....	8.1 הערכה של מסגרת הפעילות והמענה הכולל שהתקבל מציל"ה
77.....	8.2 פעילות ציל"ה בתשע"ו בהשוואה לתשע"ה – על פי המרואיינים
80.....	8.3 השפעות נתפסות של התכנית (ממצאים איכותניים)
81.....	8.4 יתרונות נתפסים ונקודות חזק של ציל"ה – על פי המרואיינים
82.....	8.5 המלצות המרואיינים לשיפור תכנית ציל"ה
86.....	9. דיון, תובנות מסכמות ודיון

תכנית ציל"ה (צהרי יום הלימודים) היא מסגרת העשרה הפועלת בתום יום הלימודים ומיועדת לתלמידי הגיל הרך בגנים ובכיתות הנמוכות בבית הספר. התכנית מציעה העשרה בתחומי עניין מגוונים, משלימים ומרחיבים במקצועות הליבה וכן פעילות הפגתית והזנה.

תכנית ציל"ה החלה לפעול בשנת הלימודים תשע"ג בעקבות החלטת הממשלה מס' 4088 מיום י"ג בטבת תשע"ב, 12 בינואר 2012 לאמץ את המלצות דוח טרכטנברג ולסבסד מסגרות העשרה בתום יום הלימודים.

בתשע"ג פעלה התכנית ברשויות המשתייכות לאשכולות למ"ס 3-1 ובירושלים (המשתייכת לאשכול למ"ס 4), ויועדה לילדים בני 3-9 (גני ילדים וכיתות א'-ג').

בתשע"ד, בהתאם להחלטה מעודכנת של הממשלה¹, המשיכה התכנית לפעול באשכולות למ"ס 3-1 ובירושלים (בדומה לתשע"ג), אולם שכבות הגיל המשתתפות בה צומצמו והיא התמקדה בגילאי 3-8 בלבד (גני ילדים וכיתות א'-ב', ללא כיתות ג').

בתשע"ה החליטה הממשלה² להמשיך לתמוך במסגרות לימודיות בשעות אחר הצהריים באשכולות כלכליים-חברתיים 3-1, אך הטילה על ההורים השתתפות כספית (בסך 60 ₪ בחודש).

בשנים תשע"ג-תשע"ה הופעלה התכנית בניהול משרד החינוך ובאמצעות זכיינים שנבחרו על ידי המשרד. בתשע"ו הועברה התכנית להפעלה עצמית על ידי הרשויות (באופן ישיר או באמצעות מפעיל שהרשות בחרה). רשויות המשתייכות לאשכולות 3-1 ואשר בחרו להפעיל את התכנית התבקשו באמצעות קול קורא להגיש בקשה למשרד החינוך.

ואלה השינויים בהפעלת התכנית בשנה"ל תשע"ו:

- מעבר להפעלה עצמית על ידי הרשויות (ישירות או באמצעות מפעיל שהרשות בחרה) במקום על ידי זכיינים שאישר משרד החינוך.
- תוספות תקציביות לתכנית לצורך הקטנת הקבוצות (מ-24 ל-22 ילדים), רכישת חוגי העשרה חיצוניים (11,000 שקלים למסגרת חינוכית לעומת 5,000 ₪ בתשע"ה) והעלאת שכרן של הגננות (55 ₪ לשעה לעומת 45 ₪ בתשע"ה).

¹ התכנית הכלכלית לשנת 2013-2014 סעיף 199, מיום 13 למאי 2013
² החלטת הממשלה מיום 7/10/2014, סעיף 2063

- צמצום תשלומי ההורים לכדי 40 ש"ח בחודש³.
- מאמץ להתחיל את הפעילות מיד עם תחילת שנת הלימודים.

יישום התכנית בכל שנות הפעלתה נתון לאחריותו של אגף א' לחינוך יסודי בשיתוף אגף א' לחינוך קדם-יסודי במשרד החינוך.

ציל"ה מלווה בהערכה מעצבת של ראמ"ה החל מתשע"ד. בתשע"ד⁴ ובתשע"ה⁵ נעשתה הערכה המשלבת כלים איכותניים וכמותיים. בתשע"ו ההערכה בחנה את השינויים שחלו במתכונת הפעילות בעקבות העברת האחריות הישירה לתפעול התכנית לידי הרשויות, ונעשה ניסיון להעריך את מידת שביעות רצונם של הגורמים הקשורים לתכנית בעקבות מהלך זה.

סיכום ממצאי ההערכה מתשע"ד: פעילות הצהריים נעשתה בנפרד מפעילות הבוקר, והקשר בין הצוותים (בוקר וצהריים) היה רופף. שררה עמימות בנוגע לאופייה של תכנית העבודה או שלא היה מתווה עבודה מחייב. נשמעה ביקורת על תקציבי התכנית המצומצמים, שהולידו מגוון דל ואיכות נמוכה של רכיבי העשרה, ועל צוותי הצהריים שאינם תמיד מקצועיים או מנוסים בעבודה עם ילדים בגיל הרך.

סיכום ממצאי ההערכה מתשע"ה: רוב משתתפי התכנית הביעו שביעות רצון מעצם קיומה, אולם בתשע"ה חלה ירידה במספר הגנים שהשתתפו בה בהשוואה לתשע"ד. גם בשנת הפעילות השלישית של התכנית לא נוצר שילוב אינטגרלי שלה בתהליכי התכנון, הביצוע וההערכה של הפעילות הכוללת של הגן. עלה צורך בבקרה מנהלית הדוקה יותר על הפעילות בגנים ועל פעילות הזכיינים ובהדרכה פדגוגית של צוות ציל"ה.

בדוח זה יובאו ממצאי ההערכה של תכנית ציל"ה בגני ילדים בלבד. ממצאי ההערכה של התכנית בבתי ספר מוצגים בדוח נפרד. המחקר מתייחס לגני ילדים שבהם הופעלה תכנית ציל"ה במלואה.

³ על מסגרות המוכש"ר והפטור הוחלו תשלומים נוספים בהתאם לשיעור השתתפות המדינה בתקצוב המוסדות

⁴ בתשע"ד ההערכה האיכותנית כללה 15 ראיונות של גננות בוקר וגננות ציל"ה. בנוסף ראינו 4 מפקחים של משרד החינוך, 5 רכזים יישוביים ו- 7 מנהלות מחלקת גנים ביישוב. ההערכה הכמותית כללה מדגם של 427 גנים שבהם הופעלה ציל"ה באופן מלא, מהם השיבו על הסקר 294 גננות ציל"ה (69% היענות)

⁵ בתשע"ה ההערכה האיכותנית כללה 16 ראיונות של גננות בוקר וגננות ציל"ה. בנוסף ראינו 4 רכזים רשותיים ו- 4 נציגי זכיינים. ההערכה הכמותית כללה מדגם של 600 גנים שבהם הופעלה ציל"ה באופן מלא, מהם השיבו על הסקר 398 גננות ציל"ה (69% היענות) ו- 352 גננות בוקר (70% היענות)

מטרת המחקר ושאלות המחקר

ראמ"ה מלווה את **תכנית ציל"ה בגנים** בהערכה מעצבת החל משנת הלימודים תשע"ד. ההערכה נועדה לסייע בשיפור ההפעלה של התכנית ולאפשר יישום טוב יותר שלה בשנים הבאות.

בתשע"ו הועברה האחריות הישירה על הפעלת ציל"ה לידי הרשויות. לפיכך התרכזת הערכת ציל"ה בתשע"ו בשינויים בהפעלת התכנית בהשוואה לשנים הקודמות, תוך התמקדות בנושאים הבאים:

- (1) **היערכות הרשויות למהלך של הפעלת התכנית על ידיהן:** הקשיים (אם היו) שליוו מהלך זה, כיצד הגורמים השונים המעורבים בתכנית תופסים את השינוי במתכונת ההפעלה.
- (2) **יישום והפעלה:** מתכונת הפעילות של התכנית ברשויות ובגנים בכפוף לשינויים באופן הפעלתה.
- (3) **תפיסת התכנית בעיני הגורמים המעורבים בה** (הצוותים החינוכיים של הבוקר והצהריים, צוותי בתי הספר, ההורים, נציגי הרשויות, נציגי משרד החינוך): כיצד התכנית נתפסת בעיניהם, מה מידת שביעות רצונם ממנה, כיצד נתפס בעיניהם השינוי במתכונת ההפעלה של התכנית (על ידי הרשויות ולא על ידי זכייני המשרד), מה עמדותיהם כלפי התכנית, מהן לדעתם נקודות החזק שלה והנקודות לשיפור.
- (4) **הכשרה, ליווי ופיקוח על התכנית:** מה היו היקפם, תדירותם ותוכניהם, ומה היה היקף המשתתפים בתהליכים? האם היה ליווי שוטף לתכנית במהלך השנה, ועל ידי מי? כיצד ובאיזו מתכונת ליווה הרכז היישובי את התנהלות התכנית בתוך הגנים, ומה הייתה מעורבות הפיקוח בתכנית?
- (5) **תרומה נתפסת של ציל"ה בעיני הגורמים המעורבים בה:** מה תרומתה של התכנית, והאם חל שינוי בתפיסת התרומה בהשוואה לשנים הקודמות? האם תרמה התכנית לעידוד יציאת הורים לעבודה?

שיטת ההערכה - מערך, אוכלוסייה וכלים

דוח ההערכה מתמקד, כאמור, בהפעלת התכנית בגני ילדים בתשע"ו.

א. מערך ההערכה

מערך ההערכה לתשע"ו כלל שילוב של הערכה איכותנית וכמותית (בדומה למערך בתשע"ד ובתשע"ה).

ההערכה האיכותנית כללה **12 גנים שהשתתפו בתכנית**. נעשה ניסיון לחזור למוסדות שהשתתפו בהערכה האיכותנית בשנים קודמות, כדי ללמוד על התפתחות התכנית במהלך השנים בהתאם לשינויים שקבע משרד החינוך. **כמו כן נערכו מפגשים עם נציגי רשויות** כדי ללמוד על התכנית מנקודת ראותם. הראיונות האיכותניים נערכו בחודשים מאי עד אוגוסט 2016.

בהערכה הכמותית **נערכו שאלונים טלפוניים לגנות הבוקר, לגנות ציל"ה ולהורים**. בחלק הכמותי נעשה ניתוח הנתונים על פי מגזר שפה. הראיונות הטלפוניים נערכו בחודשים יוני עד אוגוסט 2016.

ב. אוכלוסייה

לחלק האיכותני נבחרו 12 גנים שתכנית ציל"ה פעלה בהם במתכונת **מלאה** (לא בשילוב יוח"א) **ואשר משתייכים לעשירון טיפוח 1-3:**

- 8 גני ילדים דוברי עברית - 3 מהם השתתפו בהערכה גם בתשע"ה.
- 4 גני ילדים דוברי ערבית - 2 מהם השתתפו בהערכה גם בתשע"ה.

בכל גן רואיינו **גנות בוקר וגנות ציל"ה** (כל אחת בנפרד).

כמו כן רואיינו **3 רכזים רשותיים**.

החלק הכמותי של המחקר כלל שאלונים שיועדו **למדגם גנים**. הערכת ציל"ה היא מחקר אורך, כלומר היא מלווה את התפתחות התכנית לאורך שנים, ולפיכך הוחלט לשמור את מדגם הגנים שנבחר בתשע"ה. המדגם בתשע"ו כלל **466 גנים**, מאחר שכמה מהגנים עזבו את התכנית במעבר בין תשע"ה לתשע"ו. מדגם הגנים כלל 217 גנים דוברי עברית ו-249 גנים דוברי ערבית.

בגנים שעלו במדגם נערכו **שאלונים טלפוניים עם גנות בוקר, גנות ציל"ה והורים בגנים שבהם פעלה התכנית**. בבניית המדגם הובאו בחשבון כמה משתנים: מגזר השפה (דוברי ערבית/דוברי עברית), סוג הפיקוח (ממלכתי וממלכתי-דתי, חרדי), הרשות המקומית, עשירון הטיפוח.

ממצאי ההערכה בתשע"ד ובתשע"ה לימדו כי בגנים מסוימים המשיך צוות הבוקר ושימש גם בציל"ה. כאשר גנת הבוקר הראשית או המשלימה המשיכה ושימשה גנת גם בציל"ה, נערך עמה ריאיון בתור גנת ציל"ה. ראיונות אלו הופחתו ממצבת הראיונות של גנות הבוקר והושארו רק במצבת הראיונות של גנות ציל"ה.

ראיונות עם ההורים: מכל אחד מגני הילדים שעלו במדגם ההערכה (לפי רשימות שהתקבלו מהגנים) נדגמו ארבעה הורים לריאיון.

שיעורי ההיענות לשאלונים הטלפוניים: גנות ציל"ה - 83%, גנות הבוקר - 90%, ההורים - 69%. בלוח 1 מוצגים התפלגות המדגם שנבחר להערכת ציל"ה בתשע"ו ושיעורי ההיענות לשאלונים הטלפוניים - לפי מגזר שפה:

לוח 1: אוכלוסיית ההערכה הכמותית בציל"ה תשע"ו ושיעורי ההיענות לשאלונים -

לפי מגזר שפה

שיעורי ההשבה	ענו על השאלון הטלפוני	סה"כ (במדגם או באוכלוסייה)		
87%	188	217	דוברי עברית	גנות ציל"ה
79%	194	246	דוברי ערבית	
83%	382	463	סה"כ	
92%	163	177	דוברי עברית	גנות בוקר*
89%	182	205	דוברי ערבית	
90%	345	382	סה"כ	
71%	588	830	דוברי עברית	הורים
67%	658	986	דוברי ערבית	
69%	1,262	1,816	סה"כ	

* גנות ששימשו בשני התפקידים - גנות בוקר וגנות ציל"ה - ענו על שאלון של גנות ציל"ה בלבד והופחתו ממצבת גנות הבוקר.

86% מהגנים דוברי העברית בציל"ה משתייכים לפיקוח החרדי (ולכן לא נעשו בהם פילוחים לתת-קבוצות).

לאורך הדוח יוצגו הממצאים הכמותיים בתשע"ו בהשוואה לממצאים הכמותיים בתשע"ה. ההערכה הכמותית בתשע"ה כללה מדגם של 600 גנים שבהם הופעלה תכנית ציל"ה במלואה, ומתוכם השיבו על השאלון 398 גנות ציל"ה (69% היענות) ו-352 גנות בוקר (70% היענות).

ג. כלים

במסגרת ההערכה של ציל"ה נעשה שימוש בכלי ההערכה הבאים:

1. הערכה איכותנית:

- ריאיון מובנה למחצה עם **גננות ציל"ה** - הריאיון כלל שאלות על מתכונת ההפעלה של התכנית בגן, מבנה קבוצת ציל"ה, סדר יום, מעקב אחר התקדמות, קשר עם צוות הבוקר, קשר עם ההורים, קשר עם גורמים נוספים (פיקוח/ רשות/ זכיון), עמדות כלפי התכנית, יתרונות/חסרונות, תרומה נתפסת וקשיים. הריאיון עסק גם ברקע המקצועי של הגנת, בהיקף עבודה שלה, בליווי, בהכשרה ובהדרכה שהיא מקבלת, וכדומה.
- ריאיון מובנה למחצה עם **גנת הבוקר בגן** - הריאיון כלל שאלות על תהליך ההיערכות להפעלת התכנית, מתכונת הפעלת התכנית בגן: קבוצות התכנית, תכנית עבודה, צוות ציל"ה בצהריים, הקשר בין צוותי הבוקר לצוות הצהריים. הקשר עם גורמים נוספים (פיקוח/ רשות), עמדות כלפי התכנית ותפיסת תרומתה, נקודות חוזק ונקודות לשיפור.
- ריאיון מובנה למחצה עם **בעלי עניין אחרים בתכנית** על מתכונת הפעילות מנקודת מבטם, תפקידם בהקשר של תכנית ציל"ה, הקשר בין הגורמים השונים, עמדות ותרומה נתפסת, נקודות חוזק ונקודות לשיפור.

2. בהערכה הכמותית נכללו הנושאים הבאים:

- **שאלון טלפוני לגננות ציל"ה** – הגננות נשאלו על מועד תחילתה של התכנית בגן, היקפי הפעילות של התכנית, קבוצות הילדים בתכנית (מספר הילדים, גיליהם, גני האם), תכנית עבודה וסדר יום, תוכני פעילות, תוכני העשרה, הזנה בגן, השתלמויות, ליווי והדרכה, קשר עם צוות הבוקר, עמדות כלפי התפקיד וכלפי התכנית ורקע מקצועי.
- **שאלון טלפוני לגננות הבוקר** – השאלון כלל שאלות בנושאים הבאים: מעורבות בתהליכי ההתנעה של התכנית, היקפי הפעילות של התכנית, קשרי גומלין בין צוות הבוקר לצוות ציל"ה, שביעות רצון ועמדות כלפי התכנית הפועלת במבנה הגן בשעות הצהריים.
- **שאלון טלפוני להורים שילדיהם לומדים בגן שמוצעת בו תכנית ציל"ה** – ההורים נשאלו על הנושאים הבאים: האם הילד רשום בציל"ה, מידת חשיפתם

לתכנית, תוכני הפעילות, תוכני ההעשרה, מידת שביעות רצונם מההזנה בגן, מידת שביעות רצונם מצוות ציל"ה ומהתכנית ועמדותיהם כלפיהם.

אופן הצגת הנתונים בדוח

בדוח יוצגו עמדות המרואיינים לפי הנושאים שעליהם נשאלו, בשילוב הממצאים הכמותיים והאיכותניים שהתקבלו.

הנתונים הכמותיים מוצגים בפילוח לפי מגזר שפה: גנים דוברי עברית (כולל גנים בפיקוח הממלכתי, הממלכתי-דתי והחרדי) וגנים דוברי ערבית. מאחר שבציל"ה תשע"ו 86% מהגנים דוברי העברית משתייכים לפיקוח החרדי, לא נעשה פילוח נוסף של הנתונים לפי סוג הפיקוח.

הדוח כולל שני סוגים של השוואות בין ממצאים: בין דיווחים של מרואיינים שונים (כאשר הם נשאלו שאלות דומות) והשוואה לממצאי שנת ההערכה הקודמת (כאשר נשאלו שאלות דומות בשתי שנות ההערכה).

בתרשימים, נתונים שהתקבלו מגננות ציל"ה מסומנים **בירוק**, נתוני גננות הבוקר מסומנים **בסגול** ונתוני ההורים מסומנים **בחום**.

הממצאים הכמותיים מלווים ברעיונות, בתובנות ובציטוטים שעלו בחלק האיכותני במחקר. ממצאים אלו כתובים בצבע **כחול**.

בדוח זה יובאו ממצאי ההערכה של **תכנית ציל"ה בגנים בלבד**. ממצאי ההערכה של תכנית ציל"ה בבתי הספר מוצגים בדוח נפרד.

תקציר הממצאים

התנעת התכנית בתשע"ו: חלה עלייה במספר הגנים המשתתפים בתכנית (2,254 בתשע"ו לעומת 1,486 בתשע"ה), ובעיקר במספרם של גנים דוברי ערבית (פי שניים). כמו כן עלה מספר המשתתפים הממוצע בקבוצת ציל"ה (מ-20.1 ל-23.2). הגידול במספר המשתתפים בתכנית הושפע, בין היתר, מהפחתת שכר הלימוד המושת על ההורים (אך בו בזמן תרם גם להגדלת מה של הקבוצות, הן בהשוואה לתשע"ה והן בהתייחס לתכנון ולהנחיות).

העברת האחריות על הפעלת התכנית לידי הרשויות כמעט לא שינתה את מתכונת הפעלתה, מאחר שרוב הרשויות המשיכו להפעיל את התכנית באמצעות זכיינים גם בתשע"ו - כך עלה בחלק האיכותני של ההערכה. השינויים המינוריים ברמת הרשויות אפשרו **היערכות קלה ונוחה לקראת ההפעלה של התכנית**, כולל **התנעתה במועד, במרבית הגנים**. בעניין זה חל שיפור ניכר בהשוואה לתשע"ה: הפעילות החלה בספטמבר או באוקטובר ב-88% מהגנים דוברי עברית המשתתפים בתכנית (לעומת 37% בתשע"ה) וב-58% מהגנים דוברי ערבית (לעומת 15% בתשע"ה).

רוב ההורים (כ-75%) הם הורים עובדים שיצאו לעבוד גם לפני שהילד השתתף בתכנית. הסיבה המרכזית לאי-רישום לתכנית הייתה חוסר תעסוקה/עבודה בקרב ההורים, מה שמאפשר להם לאסוף את הילד בסיום יום הלימודים הרגיל.

צוות ציל"ה: מתוך כלל הצוות (גננות או סייעות), 68% בגנים דוברי עברית ו-54% בגנים דוברי ערבית השתלבו מתוך צוות הבוקר של הגן (גננות או סייעות). כמחצית מגננות ציל"ה בגנים דוברי עברית ו-16% בגנים דוברי ערבית היו בעלות הסמכה להוראה לגיל הרך (שיעור נמוך במידה ניכרת בהשוואה לכ-75% בתשע"ה). הסיבה היא ככל הנראה תוספת הגנים בתשע"ו).

השתלמויות וליווי צוות ציל"ה: שבתשע"ו חלה עלייה בהשוואה לתשע"ה בשיעור הגננות בגנים דוברי עברית שהשתלמו (62% לעומת 30%, בהתאמה). בקרב גננות בגנים דוברי ערבית שיעור המשתלמות דומה בשתי השנים (84% ו-81%, בהתאמה). בנוסף, 31% גננות צילה בגנים דוברי עברית ו-61% בגנים דוברי ערבית השתלמו 30 שעות או יותר (כנדרש בהנחיות),

הקשר בין צוות הבוקר לצוות הצהריים: גננות בוקר בגנים דוברי עברית, בהשוואה לעמיתותיהן בגנים דוברי ערבית, הביעו שביעות רצון כללית רבה יותר וכן הערכה גבוהה יותר כלפי כישוריהן של גננות ציל"ה (שביעות רצון כללית: 87% ו-78%, בהתאמה).

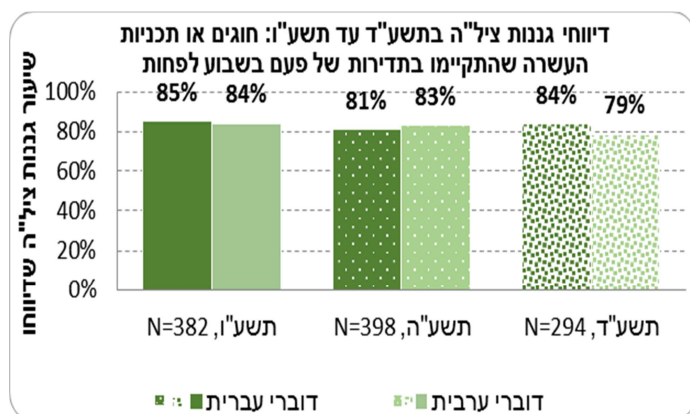
כישורים מתאימים להפעלת התכנית בגן: 86% ו-76% (בהתאמה). רוב גננות ציל"ה (כ-80%) העריכו כי אין תחושה של תחרות בין צוותי הגן. מאידך גיסא, בכרבע מהגנים דוברי עברית ובעשירית מהגנים דוברי ערבית לא אפשרו גננות הבוקר שימוש חופשי במשחקים ובמתקנים של הגן בשעות הפעילות של ציל"ה (לפי דיווחיהן של גננות ציל"ה). בראיונות האיכותניים תואר כי תיאומים בנוגע לתכנים ולפעילויות או בעניין ילדים ספציפיים, משמעת וגבולות נעשים באופן יזום בטלפון או בזמן החפיפה הקצרה בצהריים או באופן שוטף, כאשר סייעת הבוקר הופכת לגננת ציל"ה או לסייעת בצהרון.

קשר עם ההורים: שיעור גבוה של הורים בשני מגזרי השפה (כ-90%) הביעו שביעות רצון רבה מגננות ציל"ה והרגישו שגננת ציל"ה שיתפה פעולה עם בקשות שלהם. בראיונות האיכותניים דיווחו גננות ציל"ה כי הקשר עם ההורים הוא טוב/נעים, והיו שצינו כי בשיחה עם ההורים הן מתמקדות בפעולותיו ובמעשיו של הילד, ואילו את הדיווח על מאפיינים אישיים הן משאירות לגננות הבוקר.

סדר יום: סדר היום היה דומה בגנים השונים, ובדומה למה שהיה נהוג בשנים הקודמות הוא כלל ארוחת צהריים חמה ופעילות העשרה בעלת תוכן חינוכי-חברתי או פעילות הפגה. בראיונות האיכותניים עלה כי יש שמירת רצף עם התכנים והנושאים המועברים לילדים בשעות הבוקר, בעיקר סביב חגים ועונות השנה, אך באופנויות חווייתיות וקלילות יותר כגון יצירה, סיפור והמחזה.

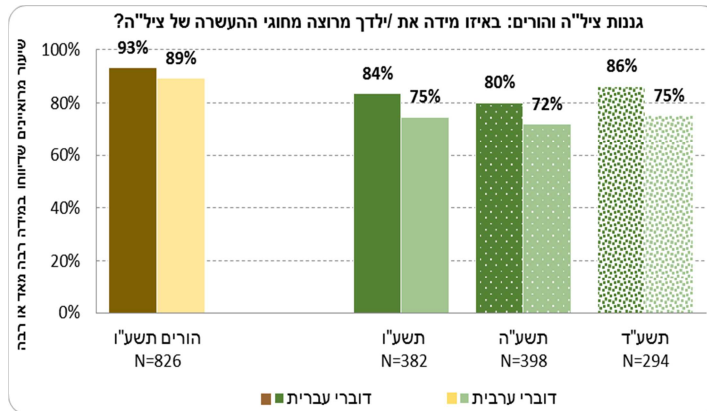
בכ-88% מגני ציל"ה בשני מגזרי השפה התקיים "בכל יום או כמעט בכל יום" **מפגש או שיחה או סיפור** עם כלל ילדי הגן, וב-87% מהגנים דוברי עברית ו-76% מהגנים דוברי ערבית התקיימו **פעילות יצירה או משחק חופשי בתוך הגן**. בהשוואה לתשע"ה חלה בתשע"ו ירידה בשכיחותן של פעילויות המונחות על ידי הגננת (משחקי ספורט, מפגש או שיחה עם ילדי הגן) ועלייה בשכיחותן של פעילויות חופשיות (משחק חופשי בחצר הגן ומשחק/יצירה חופשיים בתוך הגן).

חוגי העשרה חיצוניים בתדירות של פעם בשבוע לפחות: בשני מגזרי השפה התקיימו

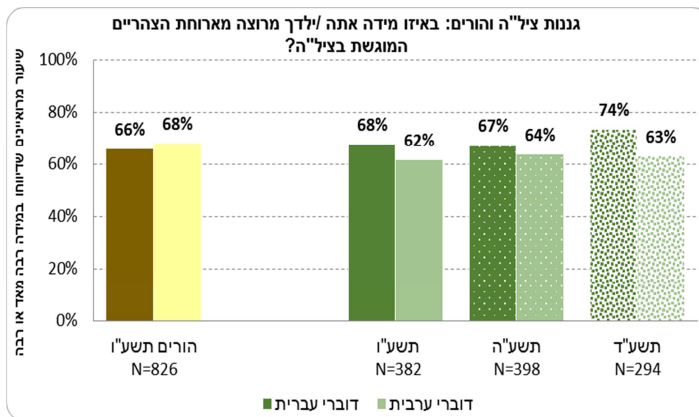
חוגים אלו בכ-85% מהגנים – בדומה לשיעור בתשע"ה בגנים דוברי עברית ובשיפור קל לעומת תשע"ה בגנים דוברי ערבית, זאת למרות הגדלת התקציבים לטובת העשרה של התכנית (כמוצג בתרשים).

חוגי ספורט ותנועה למיניהם היו הנפוצים ביותר בשלוש שנות ההערכה. בהמשך שובצו **חוגי אומנויות** (בגנים דוברי ערבית חלה עלייה בתפוצתם של חוגים אלו: 62% בתשע"ו לעומת 56% בתשע"ה), **חוגי מדע / טבע / בעלי חיים** ו**חוגי מוסיקה / שירה / נגינה**.

דוברי ערבית. גם ההורים מדווחים על שביעות רצון רבה (כמוצג בתרשים).

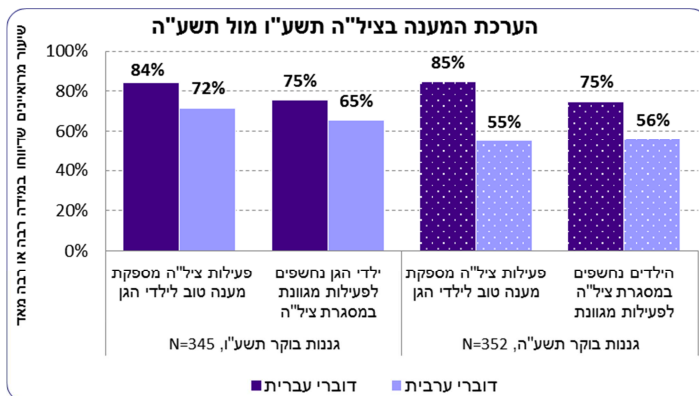
הזנה: בשלוש שנות ההערכה, כשני שלישים מגננות ציל"ה, וגם ההורים בתשע"ו, הביעו שביעות רצון רבה מאוד או רבה מארוחת הצהריים (ובגנים דוברי ערבית בשנת תשע"ד

היה שיעורן גבוה אף יותר, כמוצג בתרשים). הממצאים האיכותניים מלמדים על אי-נחת מהיות המזון 'בריא מדל', לא מגוון דיו, ירוד באיכותו, מתועש/מתובל/שומני מדי או בכמות לא מספקת.

שביעות רצון מציל"ה: 68%

מגננות הבוקר בגנים דוברי ערבית ו-77% מעמיתותיהן בגנים דוברי ערבית הביעו שביעות רצון רבה מאוד או רבה מהשתתפות ילדי הגן בציל"ה. כמו כן, שיעור גבוה יותר מקרב

ההורים העריכו כך: 85% בגנים דוברי ערבית ו-91% בגנים דוברי ערבית. גם בהיגדים נוספים על אודות מסגרת הפעילות, התכנים והמענה שהתכנית מספקת העניקו ההורים דירוגים גבוהים יותר בהשוואה לגננות הבוקר.

כמו כן נמצא כי בגנים דוברי ערבית היו גננות הבוקר מסויגות יותר בדירוגיהן בהשוואה לעמיתותיהן בגנים דוברי ערבית.

בהשוואה לממצאי תשע"ה: גננות הבוקר בגנים דוברי עברית העריכו את המענה שתכנית ציל"ה מספקת באופן דומה בשתי השנים, ואילו בקרב עמיתותיהן בגנים דוברי ערבית חל בתשע"ו שיפור בתפיסת המענה שהתכנית מספקת (כמוצג בתרשים).

במחקר האיכותני צוינו רק מעט השפעות ישירות ונתפסות של התכנית על הילדים - על יכולת הריכוז שלהם, על מידת החברותיות, על תקשורת ועל רכישת ידע/מושגים/ערכים - אם בשל מיעוט הזמן ומיעוט האפשרויות להציע מענה פרטני, אם בשל גודל הקבוצות או בשל עייפות הילדים בשעות אלו, ואם, ובעיקר, מפני שמרבית הגננות לא עסקו, לדבריהן, בקידום הילדים, אלא בחרו להתמקד בהפגה וביצירת אווירה נעימה/חמה.

יתרונות התכנית בעיני המרואיינים: הארכת שעות הגן כסיוע להורים עובדים או לנוחיות של הורים אחרים (הדבר מאפשר להם זמן למנוחה, לסידורים, לטיפול במשפחה מרובת ילדים); תעסוקה חברתית והעשרה לילדים; מסגרת מוגנת ומוכרת; יחס חם מצד גננות; מחיר נמוך.

המלצות של המרואיינים לשיפור התכנית:

העשרה וגיוון של תוכני הפעילות בציל"ה, באמצעות **חוגים חיצוניים** מוקפדי תוכן והדרכה איכותית (ומתמשכת, ללא חילופי מדריכים); **תקציבים** לחומרים מתכלים, ציוד, משחקים, החלפת ציוד שנשחק, ולפעילויות שיא; **עיבוי התכנים והפעילויות שגננות ציל"ה מציעות**, באמצעות הדרכה והנחיה.

שיפור סדר היום בציל"ה, ובכלל זה עבודה לפי **תכנית עבודה שנתית; הדרכה והשתלמות** (גם לסייעות); **מערכי הפעלה מוכנים; פיקוח על איכות הפעילות** המתבצעת; **מיסוד הקשר בין הצוותים**; הגדרת זמן ייעודי לניקיון ע"י הסייעת בסיום יום הפעילות.

שינוי במבנה, במתכונת ובזמני ההפעלה של התכנית: שיפור האוכל (שיהיה טרי, היגיני וטעים לחכם של הילדים, מגוון ומותאם למחלות ולדיאטות תזונה); **הרחבה של מועדי ההפעלה לחופשות** (כולל ברמדאן) ועד השעה 16:00 / 17:00; **צמצום מספר הילדים בקבוצה** (והימנעות מצירוף רב-גילאי, שמקשה על הפעלה משותפת); **הפעלה ישירה על ידי משרד החינוך במקום באמצעות זכיין/רשות.**

העסקת צוות מקצועי וקבוע לאורך כל השנה (ורצוי גם לאורך כל שבוע הפעילות); הדרכה/ליווי של הצוות והקפדה על ביצוע **תשלומי שכר** במועד.

הידוק הקשר עם ההורים (ובין השאר להביא לידיעתם פרטים על תכנית הפעילות ולעדכנם באירועים חריגים); הגדרה של **השעה המוקדמת ביותר** שבה יורשו הורים **לאסוף** את ילדיהם.

תובנות מסכמות והמלצות:

1. **התקציב המוגדל בתשע"ו** הסב נחת מרובה ללא מעט גננות ציל"ה ואפשר להן, לדבריהן, לנהוג ביד רחבה יחסית ברכישת חומרים וציוד לגיוון הפעילויות בצהרון ולהנאת הילדים. דווח גם על תרומה בעקבות הוספת סייעת שנייה (בגנים שבהם היו קבוצות גדולות במיוחד) ועל תחלופה נמוכה בצוותי הצהרונים. אולם למרות הגדלת התקציבים, לא השתנה במידה ניכרת שיעור הגנים שבהם התקיימו חוגים באופן סדיר, בהשוואה לשתי שנות ההערכה הקודמות⁶, ועדיין כ-15% מהגנים לא נהנו בתשע"ו מחוג בתדירות סדירה.

2. למרות פיקוח רב יותר שצוין לטובה בתשע"ו, עדיין נרשמה שביעות רצון בינונית **מההזנה**. הביקורת שחזרת לאורך כל שנות ההערכה, והיא מגוונת, ללא קו מאחד בין הגנים, כוללת סיבות של טעם האוכל, חדגוניות המנות, איכות המזון (תעשייתית/מעובד/שומני, נשמר באופן לא היגיני ומוגש קר) וחוסר התאמות לאלרגיות ולמחלות. כדי להעלות את שביעות הרצון של כל הגורמים מההזנה מומלץ לבחון כיצד אפשר להתאים את המזון המוצע בציל"ה לאוכלוסיית הילדים (תוך התאמה מגזרית), לבחון את תגובותיהם כלפי הארוחה ולשנותה בהתאם לכך.

3. **צוות ציל"ה**: 68% מכלל צוות ציל"ה בגנים דוברי עברית ו-54% בגנים דוברי ערבית המשיכו מתוך צוות הבוקר של הגן (גננות או סייעות). בראיונות האיכותניים יוחס ערך רב להשתלבות של סייעות הבוקר כגננות הצהרון או כסייעות בו, על כל היתרונות הנלווים לכך, ובראשם התפוגגות המתח בין גננות הבוקר ובין צוות הצהרון (בעיקר בגנים דוברי ערבית) ועבודה שיתופית ונעימה יותר, ושמירת רצף נושאי/תוכני/רגשי בין גן הבוקר לצהרון. על כן מומלץ לבחון כיצד אפשר לעודד את צוותי הבוקר להמשיך ולהפעיל גם את פעילות הצהריים בגן באמצעות תכנית ציל"ה.

4. נקודה נוספת העולה מהמצאים בהקשר זה היא שברבע מהגנים גנת הבוקר לא מעוניינת בהמשך הפעלה של תכנית ציל"ה בגן שלה, זאת מסיבות שונות כגון בלאי ושחיקה של הציוד, ניקיון הגן ושימוש בחומרים מתכלים מתקציב הגן. עובדה זו מעידה כי שורת מתיחות **בין צוות הבוקר לצוות הצהריים**, מה שאינו תורם להפעלה טובה של התכנית. על כן מומלץ לבחון דרכים **למתן ככל האפשר את המתחים סביב נושאים אלו ולגבש את דרכי הפעולה וההתנהלות סביבם, כדי לאפשר לילדים משך טבעי של יום הלימודים תוך שימוש חופשי ומושכל במשאבי הגן ובמתקניו.**

⁶ גנים דוברי עברית 81% בתשע"ה ו-85% בתשע"ו, בגנים דוברי ערבית 84% בתשע"ו ו-83% בתשע"ה

5. ההיענות להשתלמויות מצד הצוות נמוכה יחסית, בעיקר בגנים דוברי עברית (מקרב גננות ציל"ה, שיעור המשתלמות כנדרש - בהיקף של 30 שעות או יותר - הוא 31% בגנים דוברי עברית ו-61% בגנים דוברי ערבית). מצד הזכיינים מוצעות השתלמויות בהיקפים משתנים. גם ליווי של **מדריכות ציל"ה** ניתן בתשע"ו באופן חלקי ובתפוצה גבוהה יותר בגנים דוברי ערבית (כ-55% לעומת כרבע מהגנים דוברי עברית), כך שלמעשה התמקד הליווי בגנים בהיבט המינהלי או בבקרה ושורר מחסור בהשתלמות ובהדרכה פדגוגית, בעיקר בגנים דוברי ערבית: לרוב גננות ציל"ה בגנים אלו לא הייתה הסמכה מקצועית בהוראה לגיל הרך (רק 16% מהן היו בעלות הסמכה), וגננות הבוקר הביעו ביקורת רבה יחסית על פעילות ציל"ה בגן. לפיכך מוצע **לשקול מחדש את מתכונת ההכשרה והליווי במסגרת התכנית. אפשר לדוגמה לערוך ימי הדרכה מרוכזים ומצומצמים לכלל הצוות (למשל בחופשות) ולמקד את ההכשרה הנוספת בגננות הלא-מקצועיות או החדשות וגם בסייעות. במקביל אפשר להציע סיוע פדגוגי לגננות באמצעות הנהגת נושא שנתי ארצי והפצת מערכי פעילות מוכנים.**

6. הממצאים בתשע"ו מצביעים על שוני ביישום התכנית בשני מגזרי השפה. ברוב ההיבטים השיעורים בגנים דוברי ערבית נמוכים בהשוואה לגנים דוברי עברית: בשיעורי הרישום לתכנית במועד תחילת הפעילות (בפחות גנים דוברי ערבית החלה הפעילות בספטמבר או באוקטובר), בהעסקת גננות מקצועיות (ב-16% מהגנים דוברי ערבית לעומת בכמחצית מהגנים דוברי עברית) ואף במידת שביעות הרצון מהתכנית. **הפערים בין שני המגזרים ביישום התכנית מצביעים על צורך לבצע התאמות ייחודיות לגנים דוברי ערבית לצורך יישום מיטבי של התכנית והתאמתה לצורכי אוכלוסייתם.**

7. כ-75% מההורים, שהם בעקיפין לקוחות התכנית, הם הורים עובדים, לכן הם ייחסו חשיבות רבה **להתחלת התכנית מיד עם פתיחת שנת הלימודים**. יותר מ-85% מההורים הביעו שביעות רצון משעות הפעילות של ציל"ה, אולם היו בהם מי שהביעו עניין בהרחבת שעות הפעילות היומית (עד 16:00 או 17:00, גם בימי הרמדאן) וכן **בהוספה של פעילות בחופשות**. לכן מומלץ להתאים את שעות הפעילות של ציל"ה לשעות העבודה של ההורים ולבחון אפשרות של פעילות בחופשות במערכת החינוך, בדומה לצהרונים אחרים (גם אם בתשלום נוסף).

ממצאי ההערכה

בפרקים אלו יובאו הממצאים של הערכת תכנית ציל"ה בגני ילדים. בדוח מוצגים במשולב הממצאים הכמותיים והאיכותניים שעלו בהערכת התכנית בשנת הלימודים תשע"ו, השנה הרביעית ליישומה. ממצאי הדוח מתבססים על סקרים טלפוניים עם גננות ציל"ה, גננות בוקר והורים, ועל ראיונות איכותניים עם גננות ציל"ה, גננות בוקר ורכזי התכנית ברשויות. הדוח כולל גם התייחסות לממצאי ההערכה בתשע"ה.

בפרקי הדוח יוצגו עמדותיהם ותפיסותיהם של המרואיינים כלפי תכנית ציל"ה בנוגע לנושאים אלו:

1. היערכות לקראת הפעלת התכנית בגני הילדים.
 2. היקפי הפעילות ומאפייני קבוצות ציל"ה בגני הילדים בשנים תשע"ד-תשע"ו.
 3. תכנית העבודה וסדר היום בציל"ה, ובכללם הפעילויות, התכנים הפדגוגיים וההזנה במסגרת התכנית.
 4. צוות התכנית בגני הילדים - הגננות והסייעות: הרקע המקצועי שלהן, הכשרה והדרכה, שביעות רצון מהן ותפיסת מקצועיותן בעיני המשיבים בראיונות הכמותיים והאיכותניים.
 5. הקשרים בין הגופים המעורבים בציל"ה - גננות הבוקר, ההורים, הפיקוח והרשות המקומית.
 6. משוב מצד המרואיינים על תכנית ציל"ה והשפעותיה.
- לסיכום הדוח מוצגות תובנות מסכמות שגיבש צוות ההערכה.

1. שלב היערכות להפעלת התכנית

בשנת הלימודים תשע"ו השתנה אופן התקצוב של תכנית ציל"ה בהשוואה לשנים הקודמות: החל משנה זו הועבר התקציב ישירות לרשויות, והתאפשר להן להפעיל את התכנית בכוחות עצמן או באמצעות גוף מפעיל שהרשות בחרה בו. זאת בשונה מהתפעול באמצעות זכיינים שנבחרו על ידי משרד החינוך, כפי שהיה נהוג בתשע"ג-תשע"ה. בפרק זה נבדוק אם ההפעלה הישירה של התכנית על ידי הרשויות גרמה לשינויים בהיערכות לקראת תחילת הפעילות. בפרק יוצגו גם ממצאים על אודות מעורבות גננות הבוקר בתהליכי ההיערכות, תכנון שנתי של הפעילות, שיווק התכנית להורים, תהליך הרישום וגביית תשלומי ההורים ומועד תחילת הפעילות.

1.1. ממצאים איכותניים על תהליכי ההתנעה של התכנית:

מרבית המרואיינים - מנהלי מחלקות חינוך, רכזים רשתיים, גננות בוקר וגננות ציל"ה - דיווחו על התנעה קלה ללא קשיים בהיערכות - לא היישובית ולא הגנית, בעיקר בזכות הניסיון והוותק בתכנית. בעקבות ההתנעה הקלה החל הצהרון לפעול בתחילת השנה ממש במרבית הגנים (במעט האחרים באוקטובר-נובמבר).

גננות בוקר:

"אנחנו לא הרגשנו שום קושי".

"לא היתה היערכות, הודיעו שמתחילים והתחלנו".

"התחלנו מיד בראשון בספטמבר. עבדו על זה שנה קודם שזה ידפוק. לא יודעת מה עשו, אבל התחיל בזמן ומאוד בסדר".

גננות ציל"ה:

"לא היו קשיים מיוחדים, חוץ מהיעדר תקציב להצטיידות ראשונית, אחר כך הסתדר".
"לפני שנה עשו לנו אסיפה כללית והסבירו איך להעביר את הצהרונים, השנה לא עשו שום היערכות כזאת, אבל היתה כן השתלמות".

"אני נערכתי בעצמי, בניתי תכנית, הסתייעתי בגננת הבוקר".

"היה גיבוש של הגננות וגם העברת רעיונות מאחת לשנייה, זה היה סוג של היערכות".

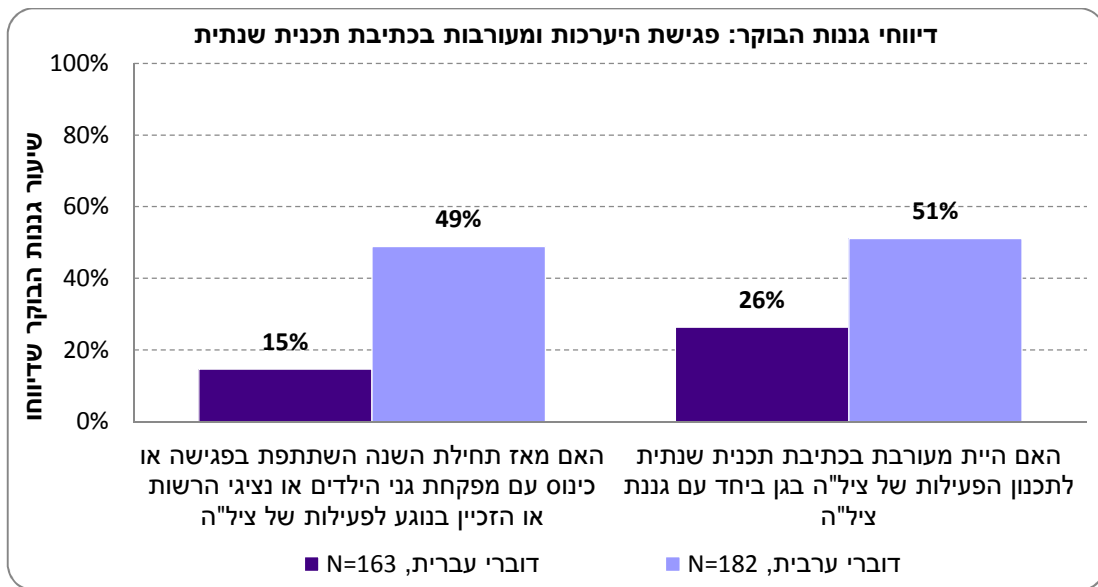
"השנה הלך די יפה כל ההיערכות, זה תודות למתנ"ס".

מנהל מחלקת חינוך: "השנה נפתחה בסדר, שנה ראשונה שהכל זרם מעולה".

1.2. מעורבות גננות הבוקר בתהליכי ההיערכות

הממצאים הכמותיים בדבר ההיערכות להפעלת התכנית מעידים על מעורבות מסוימת של גננות הבוקר במפגשי ההיערכות בהשתתפותם של נציגי הרשות או הפיקוח במשרד החינוך, וכן בכתיבת תכנית שנתית לתכנון הפעילות של ציל"ה בגן, בעיקר בגנים דוברי ערבית, כמוצג בתרשים 1 שלהלן:

תרשים 1: פגישת היערכות ומעורבות בכתיבת תכנית שנתית - לפי דיווחי גננות הבוקר

כפי שמוצג בתרשים, בתכנון הפעילות של ציל"ה ניכרה מעורבות גבוהה יותר של גננות הבוקר בגנים דוברי ערבית, בהשוואה לגנים דוברי עברית. כמחציתן היו מעורבות בכתיבת תכנית פעילות שנתית בשיתוף גננות ציל"ה וכן במפגשים ברשות או בפיקוח בנוגע לפעילות של ציל"ה, לעומת כ-15%-26% מהגננות בגנים דוברי עברית.

מעניין לציין כי **במחקר האיכותני** שיעור ניכר של גננות הבוקר הדגישו כי לא היו מעורבות בהיערכות בשום רמה ואופן:

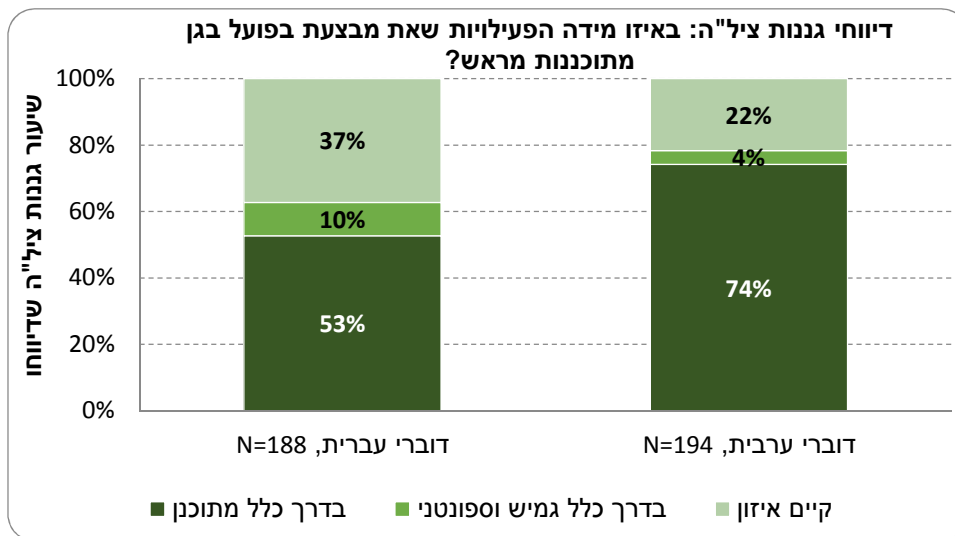
"יש מדריכה מטעם ציל"ה, אני ממש לא רוצה להתעסק עם הדברים של ציל"ה".
"אני ממש לא הייתי בעניינים, אין לי מושג מי הפעיל את הצהרון, אם זה הזכייין או היישוב".

"לא הייתי מעורבת באף שלב, לא יודעת על החוגים שנבחרו".

1.3. תכנון שנתי של הפעילות

תוכני הפעילות של ציל"ה אמורים להישען על תכנית עבודה שנתית שקיבלה את אישור הרשות (או הזכייין מטעם הרשות) או הפיקוח במשרד החינוך⁷. הממצאים מלמדים כי כ-55% מגננות ציל"ה דיווחו על בחירה של נושא פעילות או פרויקט שנתי להובלה במסגרת ציל"ה. גננות ציל"ה התבקשו להעריך באיזו מידה הפעילויות בגן היו פועל יוצא של תכנון, לעומת פעילות ספונטנית. כמוצג בתרשים 2 שלהלן.

תרשים 2: פעילות מתוכננת לעומת פעילות ספונטנית בציל"ה - לפי דיווחי גננות ציל"ה

כמחצית מגננות ציל"ה בגנים דוברי עברית וכשלושה רבעים מגננות ציל"ה בגנים דוברי ערבית העריכו כי בדרך כלל הפעילות מתוכננת מראש. כשליש וכרבע מהן, בהתאמה, סברו שקיים איזון בין פעילות מתוכננת לבין פעילות ספונטנית. 10% ו-4%, בהתאמה, סברו כי בדרך כלל הפעילות הייתה גמישה וספונטנית.

מעניין כי מקרב גננות הבוקר שהיו מעורבות בתכנון הפעילות השנתית של התכנית, דווקא הגננות בגנים דוברי עברית העריכו בשיעורים גבוהים יותר, בהשוואה לעמיתותיהן בגנים דוברי ערבית, כי הפעילות שהתקיימה בפועל תאמה את התכנון במידה רבה מאוד או במידה רבה (88% לעומת 60%, בהתאמה).

⁷ מתוך תלקיט ניהולי פדגוגי של משרד החינוך להפעלת תכנית ציל"ה בתשע"ו

ממצאים איכותניים בנוגע להכנת תכנית עבודה וקביעת נושא שנתי מוביל

במרבית הגנים התנהל הצהרון בהתאם לתכנית עבודה שבועית/חודשית. את התכנית בנו בדרך כלל גננות ציל"ה, עם או בלי גננות הבוקר, בהתבססן על ההנחיה הכללית של שמירת רצף נושאי עם גן הבוקר:

גננת בוקר: "יש תכנית, ברור, זה לא סתם מריחה של השעות".

גננת ציל"ה: "יש לי תכנית עבודה, היא מבוססת על עונות השנה וחגים. אני מחזקת בה נושאים שהגננת מלמדת... אני מכינה אותה בעצמי".

גננת ציל"ה: "אני לא מקבלת תכנית מאף אחד, אמרו לנו לעשות תיאום עם גננת הבוקר, להמשיך אותו נושא, אז אני מספרת סיפורים שקשורים לנושא, אני בונה תכנית ואני מוסרת אותה לב. מהעירייה".

תכנית העבודה כללה ימי פעילות קבועים להעשרות ולפעילויות השונות, אך מרבית גננות ציל"ה ציינו כי התכנית גמישה, או ליתר דיוק, כי הן מגלות גמישות/משנות בהתאם למצב הילדים (עייפות, בעיקר) או בהתאם לבקשות/פניות מצד גננת הבוקר.

גננת ציל"ה: "תלוי במה עשו בבוקר, אני יודעת כל יום מה הם עשו בבוקר, אם עשו הרבה יצירה אז לא עוד פעם יצירה אלא יותר קליל, כלומר יש יעדים אבל אני מתאימה אותם לאותו יום";

גננת ציל"ה: "יש לי תכנית כתובה אבל זה משתנה לפי המצב של הילדים, אם תוססים או רגועים".

גננת ציל"ה: "אני רואה לפי הילדים מה מתאים להם. אני עושה את הפעילות לפי הפעילות שלהם בגן הבוקר, אני לבדי אחראית על זה ומתגמשת בהתאם".

למעט בגן אחד, נושא שנתי לא נכלל, לדברי המרואיינות, בתכנית העבודה הגנית של הצהרון, והדבר נכון גם לגבי פעילות עם הורים

גננת ציל"ה: "לא עבדנו על נושא שנתי, הילדים לא רוצים ללמוד, גם אני לא חושבת שזה מתאים בשעות האלה, תני לילד אהבה זה הכי טוב בשעות האלה במקום הבית, זה נותן להם רגיעה".

גננת ציל"ה: "לא, לא צריך להעמיס על ההורים, הם משתתפים בפעילויות כאלה בגן".

גננת ציל"ה: "להורים אין זמן לזה, הם עובדים".

1.4. שיווק, רישום וגביית תשלומי הורים

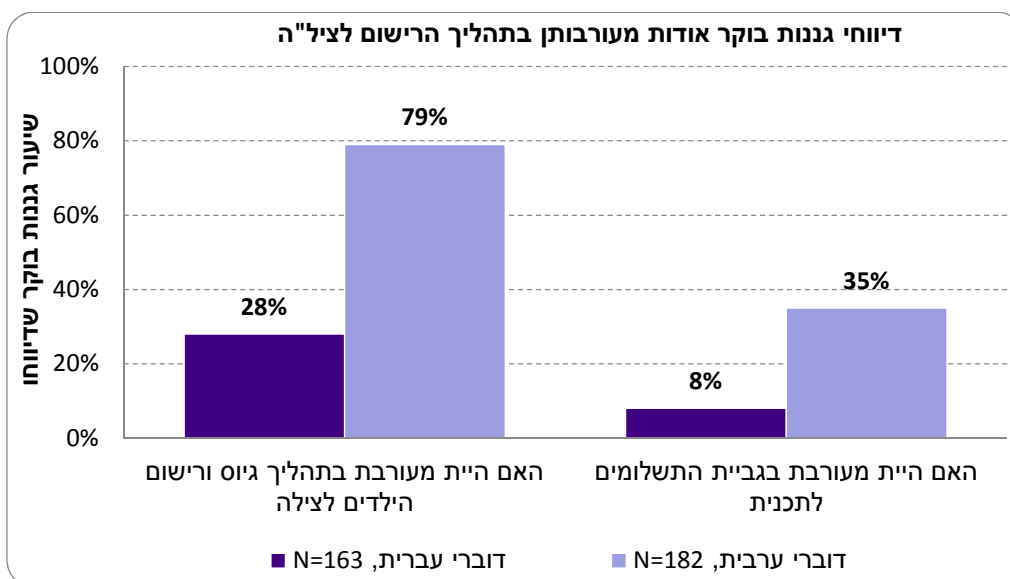
החל מתשע"ה הוחלט להטיל על ההורים שילדיהם משתתפים בציל"ה תשלום בסך 60 ₪ לחודש. ממצאי ההערכה בתשע"ה הצביעו על קשיים ברישום ילדים לתכנית ובגביית תשלומי ההורים, אם בשל ההתנסות בתכנית 'חינם' בשנים קודמות ואם בשל קשיים כלכליים. אחד הפתרונות לקושי התקבל בזכות החלטה של חלק מהרשויות "לספוג" את סכום ההשתתפות העצמית של ההורים, חלקו או כולו, באופן גורף או רק בעבור הורים שהתקשו בתשלום. בשנת הלימודים תשע"ו הוחלט להמשיך לגבות מן ההורים השתתפות כספית, אולם בסכום נמוך יותר - 40 ₪ לחודש.

לנוכח הקשיים שהתגלעו ברישום לתכנית בתשע"ה, נבדק כיצד התנהל בתשע"ו תהליך הרישום וגביית תשלומי ההורים, כיצד שווקה התכנית להורים ומה הייתה מידת מעורבותן של גננות הבוקר בתהליך.

הצגת התכנית להורים: רק 18% מההורים בגנים דוברי עברית ו-53% מההורים בגנים דוברי ערבית דיווחו על קיומה של **פגישה להצגת תכנית ציל"ה**, ושיעורים נמוכים מאלה השתתפו בפועל בפגישה זו: 15% ו-45%, בהתאמה. עוד עלה מדיווחי ההורים כי על פי רוב הוצגה התכנית במסגרת אסיפת ההורים של הגן (ולא בפגישה נפרדת), וכי בהתאם לכך השתתפו במפגש גננת הבוקר וסייעת הבוקר של הגן.

בתרשים 3 שלהלן מוצגים דיווחיהן של גננות הבוקר על מעורבותן בתהליכי הרישום וגביית התשלומים לציל"ה בתשע"ו:

תרשים 3: מעורבות גננות הבוקר בתהליך הרישום לציל"ה תשע"ו

בדומה לממצאים שהוזכרו לעיל בדבר מעורבותן של גננות הבוקר בפעילות ציל"ה, גם בתהליך הגיוס, הרישום וגביית התשלומים הייתה לגננות הבוקר בגנים דוברי ערבית מעורבות גבוהה ממעורבותן של גננות הבוקר בגנים דוברי עברית (מעורבות בתהליכי הגיוס והרישום: 79% לעומת 28%, בהתאמה; בגביית תשלומים: 35% לעומת 8%, בהתאמה).

ממצאי ההערכה בתשע"ה מצביעים על שיעורים דומים של מעורבות גננות הבוקר בתהליך הרישום (בתשע"ה דווח כי 28% גננות בוקר בגנים דוברי עברית וכ-75% בגנים דוברי ערבית היו מעורבות בתהליך הרישום).

92% מההורים בגנים דוברי עברית ו-80% בגנים דוברי ערבית דיווחו על דרישה וגבייה של תשלומים בגין ציל"ה. גביית התשלום נעשתה על ידי הגורמים הבאים (לפי דיווחי ההורים, בשכיחות יורדת):

- הרשות (בכמחצית מהגנים, בשני מגזרי השפה).
- גננת או סיעת הבוקר (בכעשירית מהגנים דוברי עברית ו-30% מהגנים דוברי ערבית).
- גננת או סיעת ציל"ה (ב-7% מהגנים דוברי עברית וב-15% מהגנים דוברי ערבית).
- בגנים דוברי עברית - הנהלת רשת הצהרונים (בכ-10% מהגנים).

במקומות שבהם גננות הבוקר היו מעורבות בגביית התשלומים, הן דיווחו (בתשובה לשאלה פתוחה בשאלונים הכמותיים) כי עיכובים במועד פתיחת התכנית נבעו מקשיים בגביית התשלומים עקב קושי כלכלי או סירוב עקרוני של הורים לשלם על ההשתתפות בתכנית:

"הכל בתשלום אחד והיה קשה להורים."

"היתה בעיה. רק 4 או 5 ילדים שילמו את הכסף, לא הייתה תגובה מההורים האחרים."

"חלק מההורים הוציאו את ילדיהם מציל"ה בשל קשיים כלכליים".

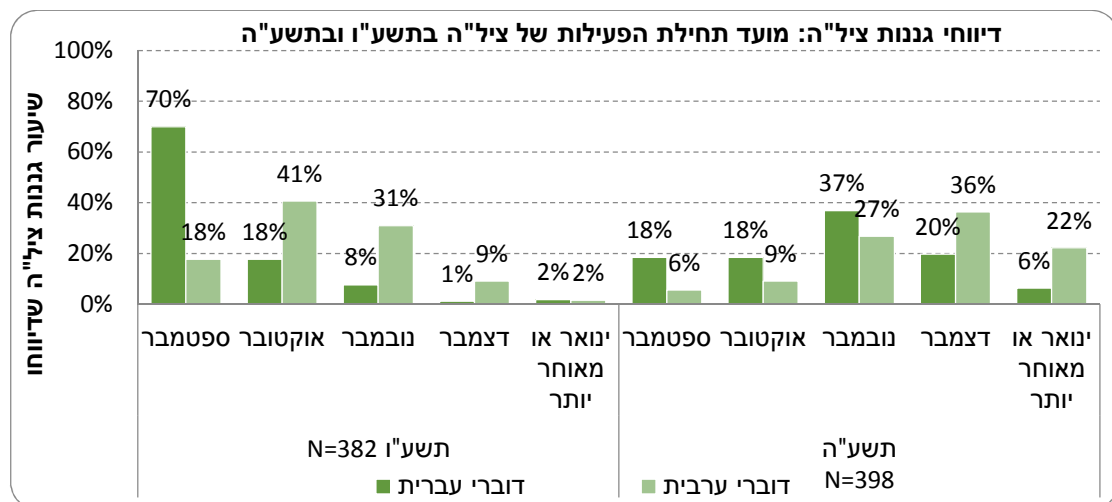
"הורים שרצו לשלם היו צריכים ללכת למועצה, והאחראית במועצה לא הייתה או לא יכלה

לקבל זה עיכב מאוד את הצהרון".

1.5. מועד תחילת הפעילות של התכנית בגנים

ממצאי ההערכה בשנים הקודמות הצביעו על עיכובים של ממש בתחילת הפעילות של התכנית, בפער של חודש עד חמישה חודשי פעילות. בתשע"ו נעשה מאמץ להקדים את מועד התחלת התכנית ולקרבו ככל האפשר לפתיחת שנת הלימודים בגן. בתרשים 4 שלהלן מוצגים דיווחיהן של גננות ציל"ה, בחלוקה לפי מגזר שפה.

תרשים 4: מועד תחילת הפעילות בתשע"ו, לפי דיווח גננות ציל"ה

מדיווחי גננות ציל"ה עולה כי ב- 88% מהגנים דוברי עברית וב- 58% מהגנים דוברי הערבית ציל"ה החלה בחודשים ספטמבר או אוקטובר (דיווחים דומים של מועד תחילת פעילות התקבלו מאת גננות הבוקר וההורים). הנתון מציג שיפור משמעותי בהשוואה לממצאי תשע"ה (37% דוברי עברית ו- 15% דוברי ערבית דיווחו על תחילת הפעילות בחודשים אלה). מאידך, גם בתשע"ו, בכ- 40% מהגנים דוברי ערבית וב- 12% מהגנים דוברי העברית הפעילות החלה באיחור ניכר (בחודשים נובמבר עד פברואר).

לסיכום,

בכמחצית מהגנים גננות ציל"ה דיווחו על בחירה של **נושא פעילות או פרויקט שנתי** להובלה במסגרת ציל"ה. **בתכנון הפעילות של ציל"ה** ניכרה מעורבות גבוהה יחסית של **גננות בוקר** בגנים דוברי ערבית בהשוואה לגננות בוקר בגנים דוברי העברית (כמחצית בגנים דוברי ערבית היו מעורבות בכתיבת תכנית פעילות שנתית לציל"ה ובמפגשים ברשות/ בפיקוח בנוגע לציל"ה לעומת כ- 15% - 26% בגנים דוברי עברית). בהערכה האיכותנית נמצא כי תכנית העבודה כללה ימי פעילות קבועים להעשרות ולפעילויות השונות, אך מרבית גננות ציל"ה ציינו כי הן מגלות גמישות ומשנות בהתאם למצב הילדים (עייפות, בעיקר) או בהתאם לבקשות מצד גננת הבוקר.

גם בתהליך הגיוס, הרישום וגביית התשלומים גננות בוקר בגנים דוברי ערבית היו מעורבות יותר בהשוואה לגנים דוברי עברית (מעורבות בתהליכי הגיוס והרישום: 79% מול 28%, גביית תשלומים: 35% מול 8% בהתאמה).

תשלומי הורים נגבו מ- 92% מההורים דוברי העברית ו- 80% דוברי הערבית.

גנים שבהם החלה התכנית בחודשים ספטמבר או אוקטובר: ב- 88% מהגנים דוברי עברית וב- 58% מהגנים דוברי הערבית (לפי דיווח גננות ציל"ה).

2. השתתפות גנים וילדים בציל"ה

הפעילות של תכנית ציל"ה יועדה בכל שנות פעילותה לקבוצה זהה של גני ילדים: רשויות השייכות לאשכולות החברתיים כלכליים 3-1⁸, בחינוך הרשמי (רגיל וחינוך מיוחד), במוסדות המוגדרים 'מוכר שאינו רשמי' ובמוסדות הפטור. בתשע"ה בהשוואה לתשע"ד ניכר צמצום בהיקפי ההשתתפות של גני ילדים, הצמצום היה חד במיוחד בקרב דוברי ערבית.

פרק זה סוקר את היקפי הפעילות של ציל"ה בשנים תשע"ד עד תשע"ו, בהיבט של מספר הגנים ומספר ילדים שהשתתפו בתכנית בכל שנה. בנוסף מוצגים מאפייני ההורים בגנים שבהם פעלה התכנית בתשע"ו לפי שתי קבוצות – הורים שרשמו את ילדיהם לציל"ה והורים שהחליטו שלא לרשום לתכנית.

2.1. היקפי ההשתתפות של גנים בציל"ה

בלוח 2 שלהלן מוצגים היקפי הפעילות של ציל"ה בשלוש שנות ההערכה: תשע"ד, תשע"ה, תשע"ו, בחלוקה לפי מגזר שפה:

לוח 2: גני ילדים שהשתתפו בציל"ה בשנים תשע"ד עד תשע"ו

תשע"ו	תשע"ה	תשע"ד	
1,106	992	1,242	גנים דוברי עברית
1,148	494	1,709	גנים דוברי ערבית
2,254	1,486	2,951	סה"כ גנים בציל"ה

*הנתונים מתייחסים לגנים שבהם הייתה פעילות מלאה של ציל"ה (ללא ירושלים)⁹

ככלל, בתשע"ו חלה עלייה במספר הגנים שבהם פעלה ציל"ה, בהשוואה לתשע"ה. בניית מספר הגנים לפי מגזר שפה עולה כי חל גידול של יותר מפי שניים במספרם של גנים דוברי ערבית וגידול מתון במספרם של גנים דוברי עברית המשתתפים בציל"ה. זאת לאחר ירידה של 71%-ו-20%, בהתאמה, בין תשע"ד לתשע"ה.

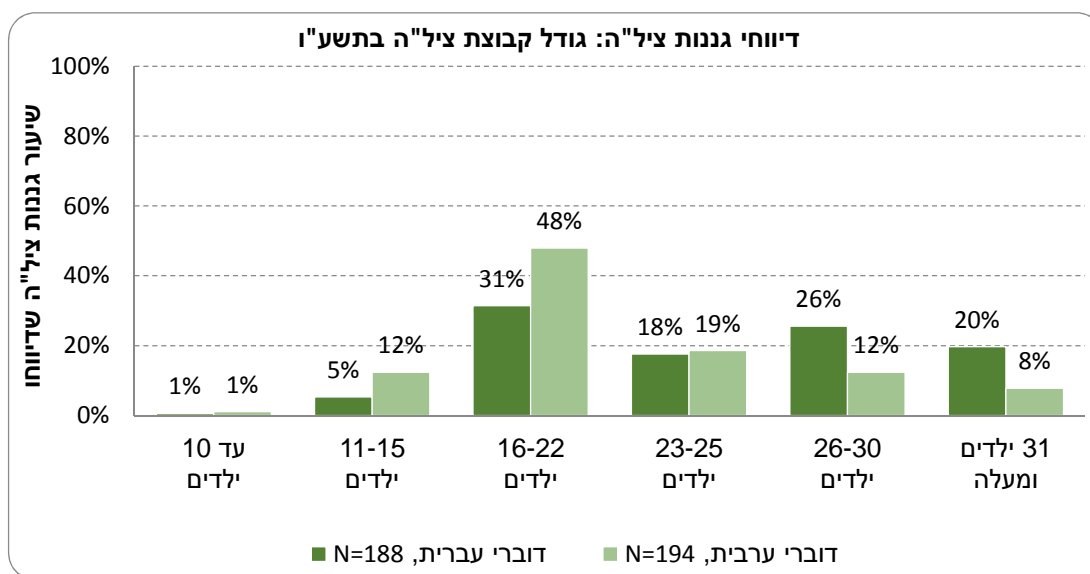
⁸ לפי דרוג חברתי כלכלי של הלמ"ס

⁹ ההערכה כוללת רק גנים שבהם התכנית פעלה באופן מלא, 5 ימים בשבוע, ולכן אינה כוללת את הגנים שבהם פעלה ציל"ה כהשלמה לתכנית יוח"א (יום פעילות אחד)

2.2. היקפי ההשתתפות של ילדים בציל"ה

החל מתשע"ד חלה הגדלה מתמשכת של תקציבי התכנית ע"י משרד החינוך. התקציב הנוסף הוקצה בין השאר להקטנת מספר הילדים במסגרת ציל"ה. בתשע"ו הנחיות ההפעלה של התכנית קבעו כי קבוצת ציל"ה בגני ילדים תכלול בממוצע 22 ילדי גן¹⁰ (לעומת 24 בתשע"ה¹¹ ו- 27 בתשע"ד). בתרשים 5 ובלוח 3 מוצגים התפלגות גודל הקבוצות בשנים תשע"ד עד תשע"ו ומספרם הממוצע של הילדים בגן ציל"ה, בהתבסס על נתונים שהתקבלו מגננות ציל"ה:

תרשים 5: התפלגות גודל קבוצות ציל"ה בתשע"ו, לפי דיווח גננות ציל"ה

מהתרשים משתקף כי רוב הקבוצות - 63% מהקבוצות בגנים דוברי עברית ו- 39% מהקבוצות בגנים דוברי ערבית כללו 23 ילדים או יותר, כלומר יותר מההנחיות והתקצוב. מאידך 1% מהקבוצות היו קטנות מהנחיות המינימום לפתיחת מסגרת ציל"ה (11 ילדים).

¹⁰ מתוך "תלקיט ניהולי פדגוגי של משרד החינוך להפעלת תכנית ציל"ה בתשע"ו
¹¹ גודל ממוצע של מסגרת גנים בתשע"ה נקבע בתחילה ל-20 ילדים, אך בהמשך עודכן ל-24 ילדים

לוח מספר 3: ממוצע הילדים בגני ציל"ה בתשע"ד עד תשע"ו

תשע"ו ¹²			תשע"ה	תשע"ד	
המספר הגדול ביותר	המספר הקטן ביותר	ממוצע	ממוצע	ממוצע	
40	5	24.7	20.7	22.3	דוברי עברית
36	10	21.8	19.6	22.7	דוברי ערבית
40	5	23.2	20.1	22.5	כלל מסגרות ציל"ה בגנים

גודל קבוצה ממוצע בתשע"ו עמד על 23.2 ילדים. בגנים דוברי עברית הממוצע היה גבוה יותר וכלל 24.7 ילדים, ובגנים דוברי ערבית היו בממוצע 21.8 ילדים.

בהשוואה לתשע"ה חל גידול במספר הילדים הממוצע בקבוצה, בשני מגזרי השפה, זאת למרות תוספת תקציב שמשרד החינוך הקצה לצורך הקטנת גודל הקבוצות.

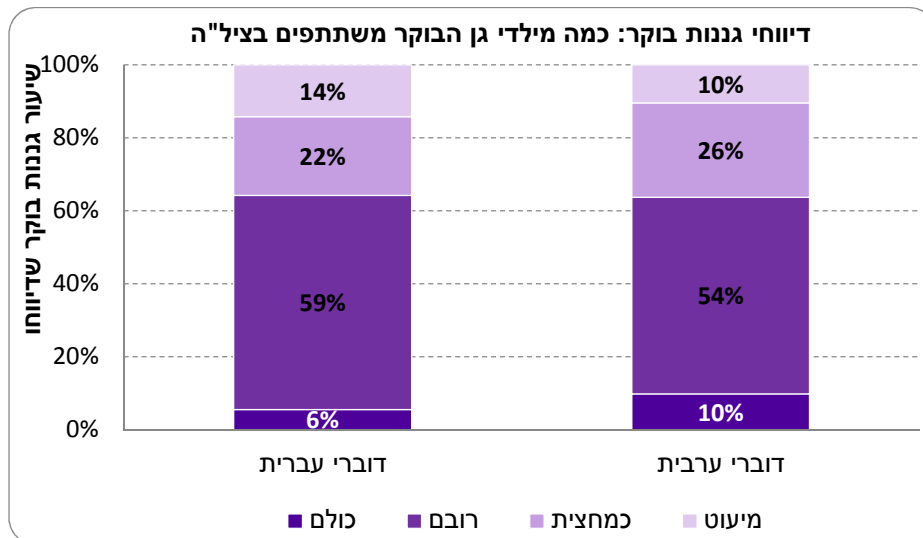
2.3. הרכב הקבוצות של ציל"ה

מדיווחיהן של גננות ציל"ה עולה כי רוב הקבוצות של ציל"ה - 68% מהקבוצות דוברות העברית ו- 88% בגנים דוברי ערבית - מורכבות מילדים המתכנסים מגן בוקר אחד. ביתר המקרים הילדים התכנסו לציל"ה משניים עד תשעה גני אם, כאשר בשני מגזרי השפה המצב השכיח (במקרים בהם הקבוצה כוללת יותר מגן אחד) הוא התכנסות משני גני בוקר.

מבט נוסף על הרכב הקבוצות של ציל"ה מתקבל מדיווחיהן של גננות הבוקר על שיעור הנרשמים לציל"ה מתוך כלל הלומדים בגן הבוקר. דיווחיהן מפורטים בתרשים 6 שלהלן בחלוקה לפי מגזר שפה:

¹² מתבסס על נתונים מ- 188 גנים דוברי עברית ו- 194 גנים דוברי ערבית

תרשים 6: שיעור הנרשמים לציל"ה מתוך גן הבוקר, לפי דיווח גננות הבוקר

ב-64% מהגנים, בשני מגזרי השפה, נרשמו לציל"ה כל או רוב ילדי גן הבוקר. שיעורים דומים של נרשמים לתכנית דווחו בהערכה בתשע"ה. בדומה לדיווחי גננות הבוקר בתשע"ו, גם כשלושה רבעים מההורים דוברי עברית וכ-60% מדוברי הערבית בגנים שבהם הוצעה ציל"ה דיווחו על רישום לתכנית (פירוט נוסף בתת פרק 2.5 להלן).

2.4. נוכחות בפועל של הרשומים לתכנית

היבט נוסף שנבדק בהערכה הוא נוכחות בפועל של ילדים שנרשמו לציל"ה בימי הפעילות של התכנית ולאורך שעות הפעילות של התכנית.

לפי דיווחי ההורים כמעט כל הילדים דוברי עברית (96%) ו-74% מהילדים דוברי ערבית נהגו להשתתף בכל **חמשת ימי הפעילות** של ציל"ה. עוד 2% מדוברי העברית ו-22% מדוברי הערבית דיווחו על השתתפות ב-4 ימי פעילות, יתרתם (2% דוברי עברית ו-4% דוברי ערבית) דיווחו על יום עד שלושה ימי השתתפות בציל"ה.

גננות הבוקר העריכו שיעורי השתתפות בפועל דומים של דוברי עברית וגבוהים יותר של דוברי ערבית (84% ו-94% בהתאמה).

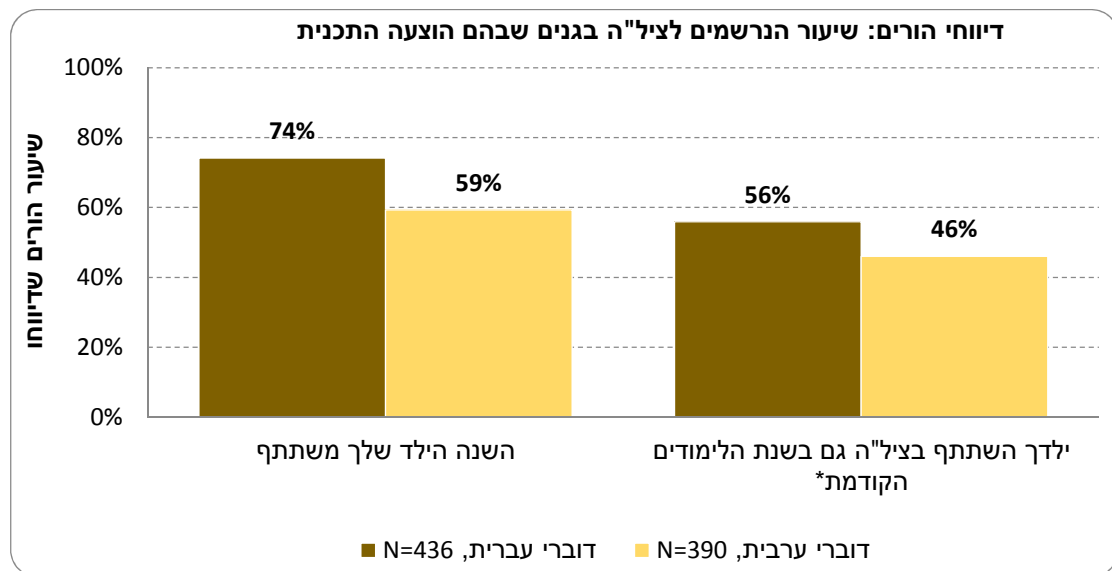
באשר להשתתפות הילדים בכל שעות הפעילות של התכנית, גננות ציל"ה דיווחו כי כ-93% מהילדים, משני מגזרי השפה, נשארו בדרך כלל **עד סוף זמן הפעילות**. בהלימה לדיווחי הגננות, 6% הורים דוברי עברית ו-9% הורים דוברי ערבית דיווחו על הוצאת הילדים מהגן לפני השעה 15:30.

2.5. מאפייני ההורים בגנים שבהם הוצעה תכנית ציל"ה

שאלוני ההורים פנו למדגם של הורים בגנים שבהם הוצעה תכנית ציל"ה. השאלונים יועדו לשתי קבוצות הורים, כאשר כל אחת מהן נשאלה שאלות ייעודיות לה: (1) קבוצת הורים שרשמו את ילדיהם לתכנית. אלה נשאלו באשר למאפייני התעסוקה שלהם בהווה ובעבר ולגבי מידת ההתאמה של התכנית לצרכיהם; (2) קבוצת הורים שנייה, שלא רשמו את ילדיהם. הם נשאלו מה הן הסיבות שבגינן החליטו שלא לרשום ילדים לציל"ה¹³.

דיווחי ההורים מלמדים כי בגני בוקר שבהם הוצעה תכנית ציל"ה, כשלושה רבעים מההורים דוברי עברית וכ- 60% מדוברי הערבית בחרו לרשום את ילדיהם לציל"ה בתשע"ו. הממצאים מוצגים בתרשים 7 שלהלן בחלוקה לפי מגזר שפה:

תרשים 7: שיעורי ההורים שרשמו את ילדיהם לציל"ה בגנים שבהם הוצעה התכנית

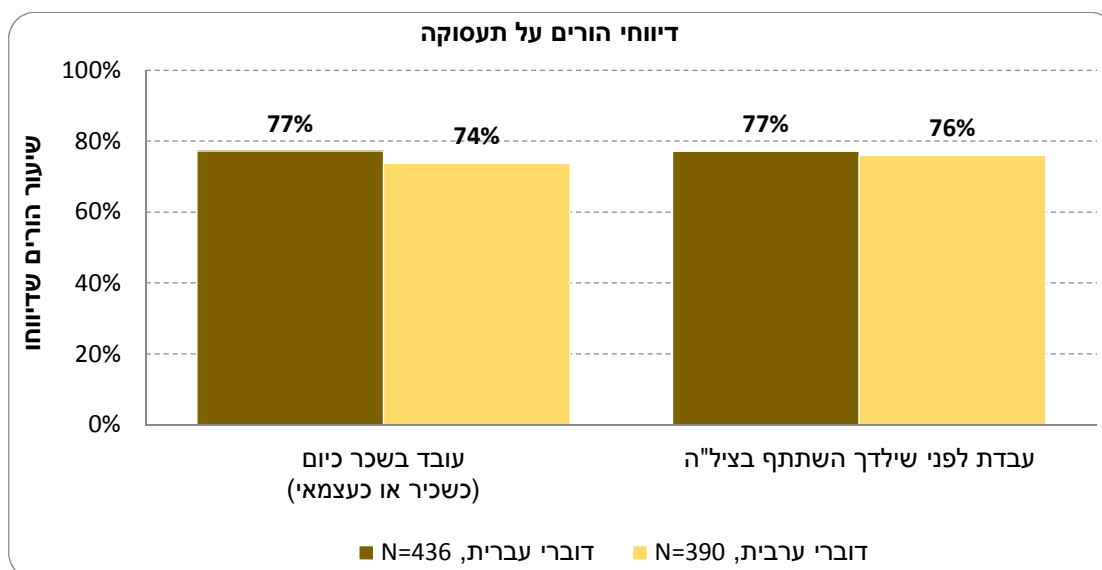
* על שאלה זו השיבו הורים לילדים בני 4 ומעלה.

כמו כן נמצא כי מקרב הילדים בני 4 עד 6, 56% בגנים דוברי עברית ו-46% בגנים דוברי ערבית השתתפו בציל"ה במשך שנתיים לפחות.

בתרשים 8 שלהלן מוצגים מאפייני התעסוקה של ההורים שרשמו את ילדיהם לתכנית, בחלוקה לפי מגזר שפה:

¹³ שאלוני ההורים פנו למדגם של הורים בגנים שבהם הוצעה תכנית ציל"ה

תרשים 8: מאפייני תעסוקה של הורים שילדיהם משתתפים בציל"ה תשע"ו

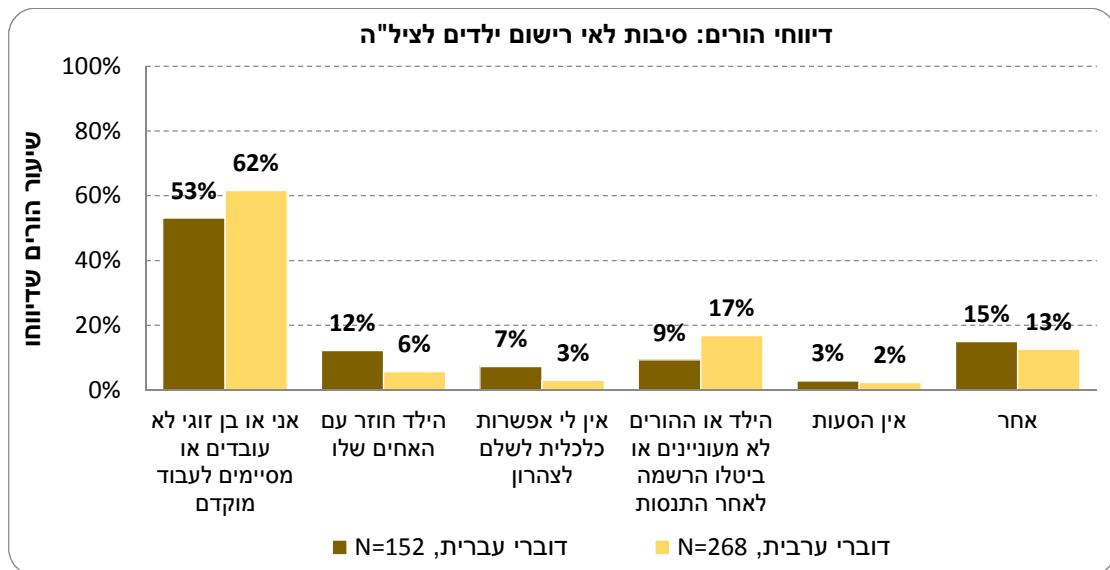

רוב גדול מקרב ההורים שרשמו את ילדיהם לציל"ה הם הורים עובדים (77% בגנים דוברי עברית ו-74% בגנים דוברי ערבית). שיעורים דומים של הורים יצאו לעבוד גם לפני שילדם השתתף בציל"ה. מכאן שהגרעין המרכזי של ההורים הם הורים עובדים, שעבדו גם לפני כן, וציל"ה לא שינתה את דפוס העבודה שלהם, אלא סייעה להם בהארכת יום הפעילות של הילדים, במחיר נמוך.

בהיות רוב ההורים שרשמו את ילדיהם לציל"ה הורים עובדים, הם נשאלו גם על מידת ההתאמה של ציל"ה לצורכיהם. 86% מההורים בגנים דוברי עברית ו-92% מההורים בגנים דוברי ערבית דיווחו כי הימים ושעות הפעילות של ציל"ה מתאימים לצורכיהם במידה רבה מאוד או במידה רבה.

הורים שלא רשמו את ילדיהם לתכנית נשאלו מהן הסיבות לכך. תשובותיהם מפורטות להלן בתרשים 9:

תרשים 9: דיווחי הורים על הסיבות לאי-רישום ילדיהם לציל"ה

* סיבות אחרות: העדפת צהרון אחר, שעות פעילות לא מספקות, ילד שנשאר בצהריים עם סבתא או דודים, חוסר מענה לילדים עם צרכים מיוחדים (כגון סייעת, מזון מותאם), אי-ידיעה בדבר קיומו של צהרון לילדי הגן, חוסר מקום בקבוצת ציל"ה.

הסיבה המרכזית לאי רישום לתכנית הייתה **נוכחות של אחד מההורים** בשעות הצהריים משום שאחד מבני הזוג אינו עובד, או שהוא מסיים את עבודתו סמוך לשעת סיום יום הלימודים בגן הבוקר (כ-50% מההורים בגנים דוברי עברית ו-62% מההורים בגנים דוברי ערבית).

הסיבה השנייה בשכיחותה בגנים דוברי עברית והשלישית בשכיחותה בגנים דוברי ערבית הייתה שהילדים **חוזרים** לבתיהם בסוף יום הלימודים הפורמלי בגן **בליווי אחיהם הגדולים** (12% בגנים דוברי עברית ו-6% בגנים דוברי ערבית).

הסיבה השלישית בשכיחותה בגנים דוברי עברית והשנייה בשכיחותה בגנים דוברי ערבית הייתה **חוסר עניין של הילד או של ההורים**. סיבה זו צוינה בשיעורים גבוהים יחסית בגנים דוברי ערבית (9% מההורים לעומת 17%, בהתאמה).

"הילדה לא רצתה להיות בצהרון, היא הייתה בתחילת השנה ובאמצע הוצאתי אותה כי לא רצתה להישאר עד 4".

"לא רציתי שתהיה בצהרון, רציתי שתהיה בבית".

"עזבנו באמצע כי לא היה יחס טוב אז העדפתי שתהיה אצל סבא וסבתא".

"הייתה שמועה שהאוכל שם לא בריא. מצאו כמה פעמים אוכל מקולקל והמנה לא הייתה ארוחה בארחה מקורית ורואים שהאוכל רחוק מאוד מהאוכל של הבית".

חוסר אפשרות כלכלית לשלם בעבור הצהרון צוינה בשכיחות גבוהה יותר בגנים דוברי עברית - 7% לעומת 3% בגנים דוברי ערבית.

"הצהרון יקר מידי, אני אם חד הורית זה יקר לי, הילדה מאוד רוצה אבל אין לי אפשרות לרשום אותה".

סיבות נוספות, שצוינו בשכיחות נמוכה: העדפת צהרון אחר, שעות פעילות לא מספקות, ילד שנשאר בצהריים עם סבתא או דודים, חוסר מענה לילדים עם צרכים מיוחדים (כגון סייעת, מזון מותאם), אי-ידיעה בדבר קיומו של צהרון לילדי הגן, חוסר מקום בקבוצת ציל"ה.

לסיכום:

בתשע"ו חלה עלייה במספר הגנים שבהם פעלה תכנית ציל"ה, בהשוואה לתשע"ה (2,254 לעומת 1,486, בהתאמה). העלייה נובעת מגידול של יותר מפי שניים במספרם של גנים דוברי ערבית ומגידול מתון במספרם של גנים דוברי עברית.

גם מספר המשתתפים הממוצע בקבוצת ציל"ה עלה בהשוואה לתשע"ה מ-20.1 ל-23.2. הגידול ניכר בשני מגזרי השפה. וכך ברוב הקבוצות (בכ-70% מהן בגנים דוברי עברית ובכ-50% מהן בגנים דוברי ערבית) היה מספר הילדים קרוב למספר שבהנחיות (22 ילדים) או גבוה ממנו. כמו כן נמצא כי בתשע"ו, בדומה לתשע"ה, ב-64% מהגנים, בשני מגזרי השפה, נרשמו לציל"ה כל ילדי גן הבוקר או רובם.

כמעט כל הילדים בגנים דוברי עברית (96%) ו-74% מהילדים בגנים דוברי ערבית נהגו להשתתף בכל חמשת ימי הפעילות של ציל"ה (לפי דיווחי ההורים).

לפי דיווחי ההורים, רובם הגדול הם הורים עובדים שיצאו לעבוד גם לפני שהילד השתתף בתכנית (77% בגנים דוברי עברית וכ-75% בגנים דוברי ערבית), ואכן הסיבה המרכזית לאי-רישום לתכנית הייתה חוסר תעסוקה של אחד מבני הזוג (או עבודה המאפשרת לאסוף את הילד בסיום יום הלימודים בגן הבוקר).

3. קשרי הגומלין עם הרשות

בתשע"ו חל מעבר להפעלה עצמית של התכנית על ידי הרשויות (ישירות או באמצעות מפעיל שהרשות בחרה), כך שהתקציב והאחריות הכוללת על התכנית היו בידי רשויות, ולא בידי זכיינים שאישר משרד החינוך. אנשי הרשות היו אחראים על ליווי ניהולי, תקציבי, תפעולי ופדגוגי של התכנית (כך, למשל, מנהל הרשות או מנהל אגף החינוך אמורים לעמוד בראש ועדת היגוי בנושא ציל"ה; פתיחת מסגרת ציל"ה הצריכה אישור של מנהל אגף החינוך, ועוד)¹⁴.

מדיווחי גננות ציל"ה עלה כי 44% מהן בגנים דוברי עברית ו-92% מהן בגנים דוברי ערבית השתתפו בפגישה או בישיבה של גננות ציל"ה עם נציגי רשות או עם רכזת יישובית או עם מדריכת ציל"ה (יותר גננות ציל"ה בגנים דוברי ערבית השתתפו בישיבות בנושא התכנית וגם בהשתלמויות ציל"ה).

נושא הקשר עם הרשות עלה **בראיונות האיכותניים**: כמחצית מן הגננות תיארו קשר טוב מאוד עם הרשות ושביעות רצון רבה מן ההתעניינות והאכפתיות שגילתה, מן המענה המהיר על צרכים שונים, משיתופי פעולה מועילים ומן ההשתלמות שהציעה:

גננת ציל"ה: "אני יכולה להתקשר למתנ"ס לגבי כל בעיה ולקבל תשובה. בעירייה גננות האם מקבלות עדיפות על פני גננת ציל"ה, אבל היום יש לנו אחראית במתנ"ס ואני מרגישה שאנחנו בעדיפות הראשונה שלה".

גננת ציל"ה: "יש את אשת הקשר בינינו ובין המועצה, היא אחראית וכל מה שאנחנו רוצים וצריכים אנחנו פונים אליה".

גננות ציל"ה אחרות סברו כי הקשר עם הרשות מספק:

"נראה יותר טוב השנה, יש יותר פיקוח ובקרה".

אשר למעבר בשנה זו מהפעלה על ידי זכייני של משרד החינוך להפעלה על ידי הרשות, כמחצית מצוותי הגנים (גננות בוקר וצהריים כאחד) דיווחו כי המעבר לא הורגש כלל, לא מבחינה פדגוגית ולא מבחינה ניהולית, וגם כאשר הורגש הוא לא 'עורר גלים' ולא נכרכו בו שינויים ניכרים מבחינת הצהרון. שינויים לרעה כמעט לא דווחו, ושינוי לטובה צוין בעיקר בנוגע להפעלה היעילה והאכפתית על ידי הזכייני של הרשות(לרוב באמצעות רכז/מנהל ייעודי לציל"ה):

¹⁴ תלקיט ניהולי פדגוגי של משרד החינוך להפעלת תכנית ציל"ה בתשע"ו

מנהל מחלקת חינוך: "התחלף הזכייין באמצע השנה, זה עשה בלבול במערכת, המשכורות השתבשו, אבל די מהר זה נהיה זורם כמו קודם".

גננת ציל"ה: "אין שינוי, לא טוב ולא רע. עובדים באותה שיטה, לא השתנה כלום, אבל כן הרגשנו בשנה זו התערבות של המועצה, ביקורת בגן, לשאול את הצוות אם יש בעיות, עשו הכשרה ימים מרוכזים לגננות תוך כדי השנה..";

גננת ציל"ה: "אני לא כל כך יודעת, השנה יש את ב. מטעם העירייה, אנחנו לא מרגישים שינוי, זה תלוי באיך אנחנו מעבירים את היום ולא בגורמים מבחוץ".

לסיכום:

הממצאים האיכותניים מעידים כי המעבר בשנה זו מהפעלה על ידי זכייין של משרד החינוך להפעלה על ידי הרשות (ישירות או באמצעות זכייין שלה) לא הורגש כלל, לא מבחינה פדגוגית ולא מבחינה ניהולית, בקרב כמחצית מצוותי הגנים. כאשר צוין שינוי, כמעט לא דווחו שינויים לרעה. שינוי לטובה צוין בעיקר בנוגע להפעלה היעילה והאכפתית על ידי הזכייין של הרשות.

במפגש העוסק בציל"ה ברמת הרשות השתתפו פחות ממחצית מגננות ציל"ה בגנים דוברי עברית (44%) וכ- 90% מגננות ציל"ה בגנים דוברי ערבית.

4. צוות ציל"ה בגן

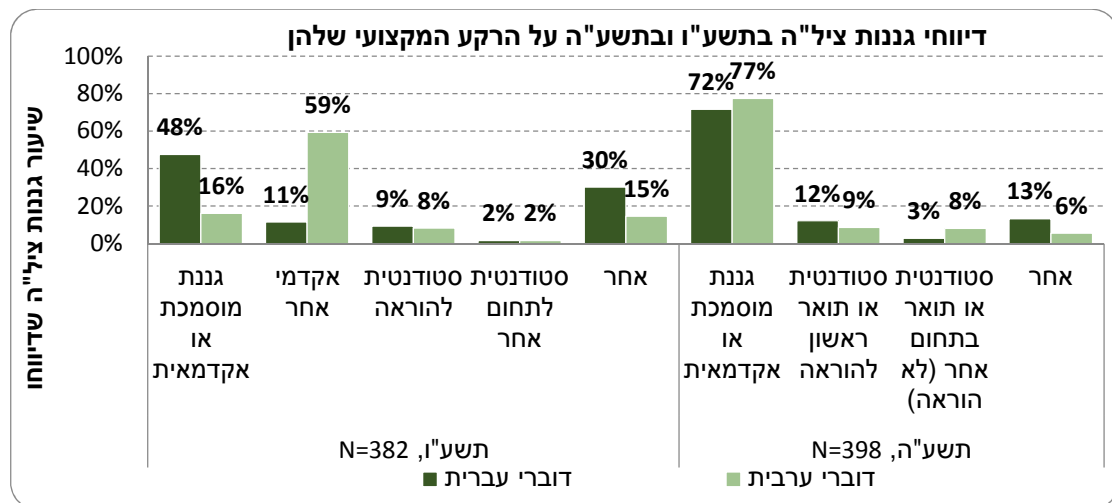
פרק זה יתמקד במאפיינים המקצועיים של צוות ציל"ה בגן ובשאלה כיצד ההורים וגננות הבוקר תופסים את מקצועיותן של נשות הצוות ואת התאמתן לתפקיד.

צוות ציל"ה בגני הילדים כלל גננת וסייעת (בגנים שבהם התכנסה בציל"ה קבוצת ילדים גדולה, התקבל אישור מיוחד להעסקת סייעת נוספת בגן). לתפקיד "גננות ציל"ה" הועדפו גננות מקצועיות, אולם התאפשרה גם העסקה של מורות, סטודנטיות או מדריכות בתחומים שונים. מסגרת התקציב של התכנית בתשע"ו כללה העלאה בשכר הגננות והסייעות של ציל"ה.

4.1. גננות ציל"ה

ממצאי תשע"ו מלמדים כי שיעור ניכר מקרב הגננות (כ-75%) הן בעלות ותק וניסיון מצטבר בציל"ה והועסקו בתכנית גם בתשע"ה. התפלגות הרקע המקצועי של גננות ציל"ה בשתי השנים מוצגת בתרשים 10 שלהלן, בחלוקה לפי מגזר שפה:

תרשים 10: הרקע המקצועי של גננות ציל"ה בתשע"ו ובתשע"ה - על פי דיווחיהן

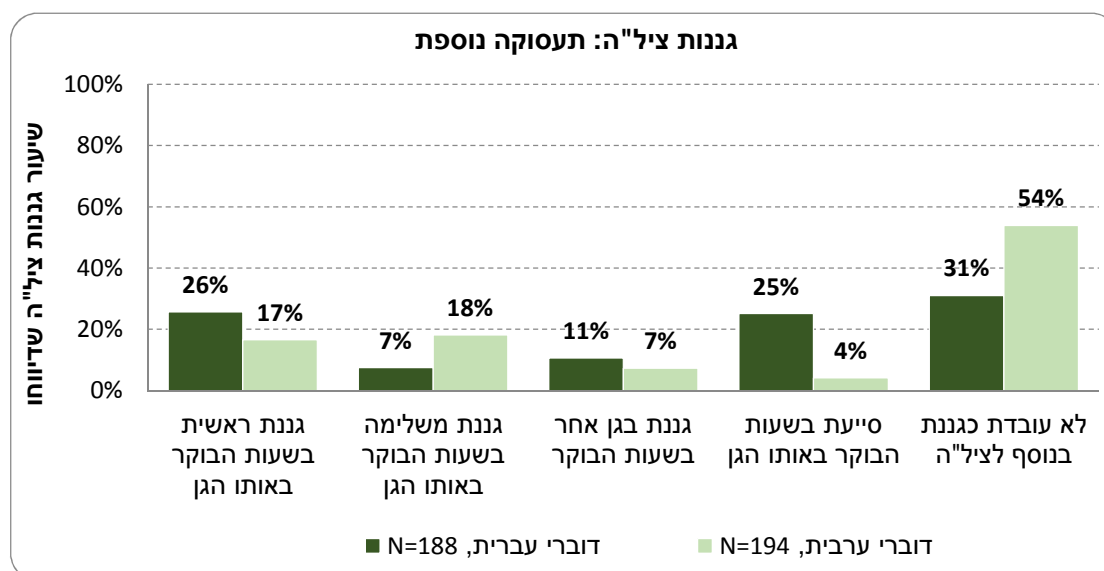
בתשע"ו היו 48% מהגננות בגנים דוברי עברית ו-16% מהגננות בגנים דוברי ערבית בעלות תעודת גננת מוסמכת או אקדמאית. בהערכה בתשע"ה נמצא כי כשלושה רבעים מגננות ציל"ה, בשני מגזרי השפה, היו בעלות תעודת גננת מוסמכת או תעודת גננת אקדמאית. מכאן שבתשע"ו חלה ירידה של ממש בשיעורן של גננות ציל"ה שהוכשרו להוראה לגיל הרך. הירידה בשיעור הגננות המקצועיות נובעת כפי הנראה מהעלייה הניכרת במספר גני ציל"ה בתשע"ו.

59% מגננות ציל"ה בגנים דוברי ערבית ו-11% בגנים דוברי עברית היו בעלות תואר אקדמי בתחומים שאינם הגיל הרך. כ-10% מהגננות היו סטודנטיות בתחומי לימוד שונים, ו-30% מהגננות בגנים דוברי עברית ו-15% בגנים דוברי ערבית היו בעלות הכשרה שאינה אקדמית או חסרות הכשרה מקצועית לטיפול בילדים.

ב-85% מהגנים ואף יותר¹⁵ עבדה גנת אחת בכל ימי הפעילות של ציל"ה בגן.

ממצאי ההערכה האיכותנית בשנים קודמות העלו כי המשך פעילות של גנת הבוקר או סייעת הבוקר בציל"ה נתפסה כמיטבית להצלחת הפעילות של ציל"ה בגן, לכן התבקשו הגננות לציין אם נוסף על עבודתן בציל"ה הן מועסקות בגני ילדים גם בשעות הבוקר (בתור גננות או סייעות). דיווחיהן מפורטים בתרשים 11 שלהלן:

תרשים 11: דיווחי גננות ציל"ה על תעסוקה נוספת

כ-40% מגננות ציל"ה עבדו בתור גננות גם בשעות הבוקר (כגננות ראשיות או משלימות, במבנה הגן שבו פעלה ציל"ה או בגנים אחרים). המודל השכיח הוא של גננות ראשיות או גננות משלימות באותו גן שהמשיכו לציל"ה. שיעור גננות הבוקר שהשתלבו בפעילות ציל"ה דומה לממצאים שהתקבלו בתשע"ה (40% בגנים דוברי עברית ו-41% בגנים דוברי ערבית). נוסף על כך, כרבע מגננות ציל"ה בגנים דוברי עברית ו-4% בגנים דוברי ערבית היו סייעות.

בגן בשעות הבוקר ואילו בשעות הצהריים הפכו לגננות ציל"ה¹⁶. גם במקרה זה התקבלו ממצאים דומים להערכה בתשע"ה.

¹⁵ 85% מהגנים דוברי עברית ו-90% מהגנים דוברי ערבית

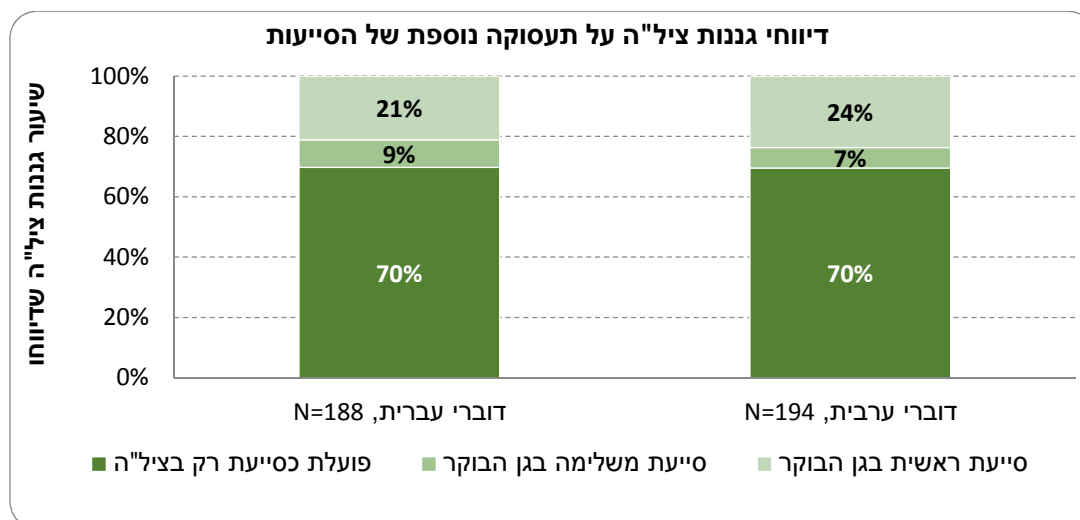
תכנית ציל"ה בגני ילדים, סיכום הפעילות בתשע"ו

כשליש מגננות ציל"ה בגנים דוברי עברית ויותר ממחציתן בגנים דוברי ערבית לא עבדו בשעות הבוקר בגני ילדים (בגנים דוברי עברית, חלק מהגננות שלא עבדו בשעות הבוקר בגנים היו בעלות השכלה מקצועית בתחום).

4.2. סייעות ציל"ה

גננות הבוקר וגננות ציל"ה נשאלו על מאפייני ההעסקה של סייעות ציל"ה, ובהמשך התבקשו גננות ציל"ה, גננות הבוקר וההורים להעריך את עבודתן של הסייעות. ביותר מ-90% מהגנים (93% בגנים דוברי עברית ו-96% בגנים דוברי ערבית) פעלה סייעת אחת קבועה, או שתי סייעות קבועות כאשר נוצרה קבוצת ילדים גדולה בציל"ה. ב-70% מהגנים עבדו הסייעות באופן בלעדי בציל"ה. ביתרת הגנים - כ-30% עבדו הסייעות בשעות הבוקר בתור סייעות ראשיות או משלימות בגן (לפי דיווחיהן של גננות ציל"ה), כמוצג בתרשים 12 שלהלן:

תרשים 12: תעסוקה נוספת של סייעות ציל"ה - לפי דיווחיהן של גננות ציל"ה

כמו כן דיווחו גננות ציל"ה על תחלופה של סייעות במהלך שנת הפעילות ביותר מרבע מהגנים¹⁷.

¹⁶ התקיים מודל נוסף של סייעות בגן הבוקר שהמשיכו כסייעות בציל"ה, אולם הנתונים הנ"ל מתייחסים רק לגננות ציל"ה ואינם כוללים סייעות ממשיכות

¹⁷ מאחר שסייעות לא נשאלו באופן ישיר, לא ניתן היה לנתח את דפוסי העזיבה שלהן במהלך השנה

ממצאים איכותניים בנושא צוות ציל"ה:

ביותר ממחצית מהגנים שהשתתפו בהערכה הורכב צוות הצהרון מהסייעת בגן הבוקר שפעלה כגננת ציל"ה ומסייעת בוקר נוספת ששימשה סייעת בתכנית. בגנים האחרים כלל צוות הצהרון גננת חיצונית בתור גננת ציל"ה ואחת מסייעות הבוקר או סייעת חיצונית. השתתפות סייעות הבוקר בצהרון נחשבה הצלחה/יתרון - הן, ובעיקר, בשל היותה חלק אורגני מן הגן, והן מפני שתרמה לקביעות של צוותי הצהרונים:

גננת בוקר: "הסייעת שלי היא הגננת של ציל"ה זה מה שטוב, כי אם זה לא היה אז היה חוסר שליטה וגם פגיעה בצידוד הגן. יש התנהלות טובה כאשר מישהו מהגן נשאר, ביום החופשי של המובילה הקבועה דברים זזים או נעלמים..."

גננת ציל"ה: "אני הסייעת של הבוקר זה יתרון גדול. גם מבחינת בטיחות, אני מכירה גם את הגן וגם את הילדים. חשוב גם אם יש מסר מהבוקר או ילד שהיה לו קשה וצריך להתייחס לזה."

במרבית הגנים הודגש כי לא הייתה תחלופה, לא של גננות ציל"ה ורק מעט של סייעות:

גננת ציל"ה: "אני עובדת בצהרון כל יום חוץ מהיום החופשי. אני והסייעת השנייה אנחנו צוות קבוע של הצהרון, ככה זה מהיום הראשון להפעלת התוכנית"

גננת ציל"ה: "החליפו לנו פעמיים את הסייעת, גם כי לא משתלם וגם מסיבות אישיות"

כך, שביעות הרצון מצוותי הצהרון בקרב גננות הבוקר ובקרב מנהלי מחלקות חינוך/רכזים יישוביים הייתה גבוהה: מרבית גננות הצהריים (ובגנים דוברי עברית - כולן) תוארו כמקצועיות/רציניות/חמות/מלאות מרץ/משקיעות, וכך גם שיעור ניכר מן הסייעות (בנוגע לרמתן של כמה מהסייעות בוטאה תחושה של התפשרות-מה, יותר בגנים דוברי ערבית).

גננת בוקר: "הגננת היא מהעמותה והסייעת של ציל"ה היא הסייעת שלי, כל אחת מהן מעולה"

גננת בוקר: "גננת ציל"ה בסדר גמור, היא אחראית, יודעת לנהל, דואגת להתעדכן לעיתים תכופות..."

גננת בוקר: "הן עושות עבודה נהדרת, מעסיקות יפה את הילדות, אחת ממש מקסימה, היא גננת אז היא מתמצאת מצוין"

מנהל מחלקת חינוך: "הגננות טובות ועושות את העבודה"

מנהל מחלקת חינוך: "הצוות מצוין, הגננת מאוד בסדר, יש מוסר עבודה, אף אחד לא מורח כלום"

שביעות הרצון יוחסה הן לבחירה מוצלחת של הצוותים והן להשתלמויות ולהכשרה שעברו.

לסיכום:

מתוך כלל צוות ציל"ה (גננות או סייעות), 68% בגנים דוברי עברית ו-54% בגנים דוברי ערבית נמנו עם צוות הבוקר של הגן (גננות או סייעות).

גננות ציל"ה: שיעור גבוה יותר של גננות בגנים דוברי עברית, בהשוואה לשיעורן בגנים דוברי ערבית, היו בעלות הסמכה לגיל הרך (48% ו-16%, בהתאמה, זאת לעומת כ-75% בשני מגזרי השפה בתשע"ה). הירידה בשיעורן של גננות מוסמכות בציל"ה נובעת כנראה מתוספת גדולה של גנים דוברי ערבית בתשע"ו.

כ-40% מגננות ציל"ה פעלו בתור **גננות גם בשעות הבוקר**. כמו כן, כרבע מגננות ציל"ה בגנים דוברי עברית ו-4% בגנים דוברי ערבית שימשו **סייעות בגן בשעות הבוקר וגננות ציל"ה בשעות הצהריים**. שני הממצאים דומים לאלו שהתקבלו בתשע"ה.

סייעות ציל"ה: ב-70% מהגנים עבדו הסייעות באופן בלעדי בציל"ה. ביתרת הגנים - כ-30% עבדו הסייעות בשעות הבוקר בתור סייעות ראשיות או משלימות בגן.

הממצאים האיכותניים העידו כי שביעות הרצון מצוות ציל"ה יוחסה הן לבחירה מוצלחת של הצוותים והן להשתלמויות ולהכשרה שעברו. כאשר התאפשרה השתתפותן של סייעות או גננות הבוקר גם בצהרון, הודגשה ההצלחה במיוחד.

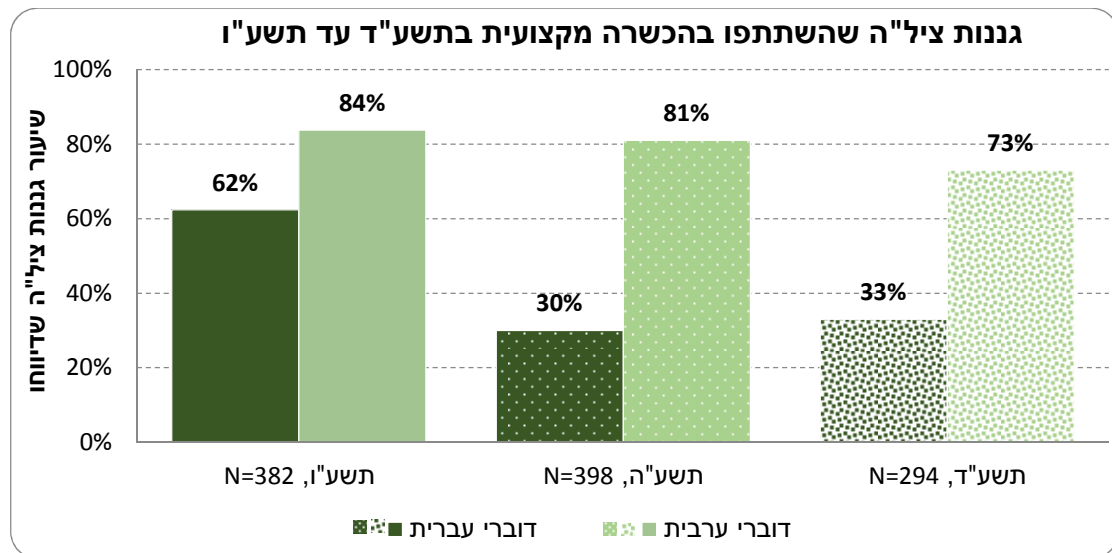
5. השתלמויות לפיתוח מקצועי, הדרכה, ליווי ובקרה

הפיתוח המקצועי של גננות ציל"ה כלל שלושה מרכיבים: מפגשי הכשרה והשתלמות, הדרכה אישית ותהליכי בקרה על ביצוע הפעילות. בפרק זה ייבחנו שלושת המרכיבים הללו.

5.1. פיתוח מקצועי לגננות ציל"ה

בתשע"ו, בדומה לשנות הפעילות הקודמות, חויבו כלל גננות ציל"ה להשתתף בהכשרה בהיקף של 30 שעות. תכנון ההכשרה וניהולה היו באחריות הרשות והרכז היישובי של ציל"ה. ההכשרות התקיימו בסיוע המכללות המאושרות והמפוקחות על ידי המל"ג, או במרכזי פסג"ה או במרכזי פיתוח מקצועי של השלטון המקומי או של הסתדרות המורים. הגננות דיווחו על הפיתוח המקצועי שלהן והעריכו את תרומתו. בתרשים 13 שלהלן מוצגים שיעורי גננות ציל"ה שהשתתפו בהשתלמות בתשע"ו בהשוואה לשתי שנות ההערכה הקודמות:

תרשים 13: שיעורי גננות ציל"ה שהשתתפו בהכשרה מקצועית בשנים תשע"ד עד תשע"ו – על פי דיווחיהן

62% מגננות ציל"ה בגנים דוברי ערבית השתתפו בהשתלמות או בהדרכה בתשע"ו. מתוך גננות ציל"ה שדיווחו כי לא השתתפו בהשתלמות, 28% בגנים דוברי ערבית ו-7% בגנים דוברי ערבית ציינו כי לא היו כלל השתלמות או הדרכה שיועדו להן.

בתשע"ו, בהשוואה לממצאי תשע"ה ותשע"ד, עלה בגנים דוברי עברית שיעור הגננות שהשתלמו (62% בתשע"ו לעומת 30% בתשע"ה ו-33% בתשע"ד). בגנים דוברי ערבית היה שיעור המשתלמות דומה בתשע"ו ובתשע"ה (84% בתשע"ה ו-81% בתשע"ה, ונמוך יותר בתשע"ד – 73%).

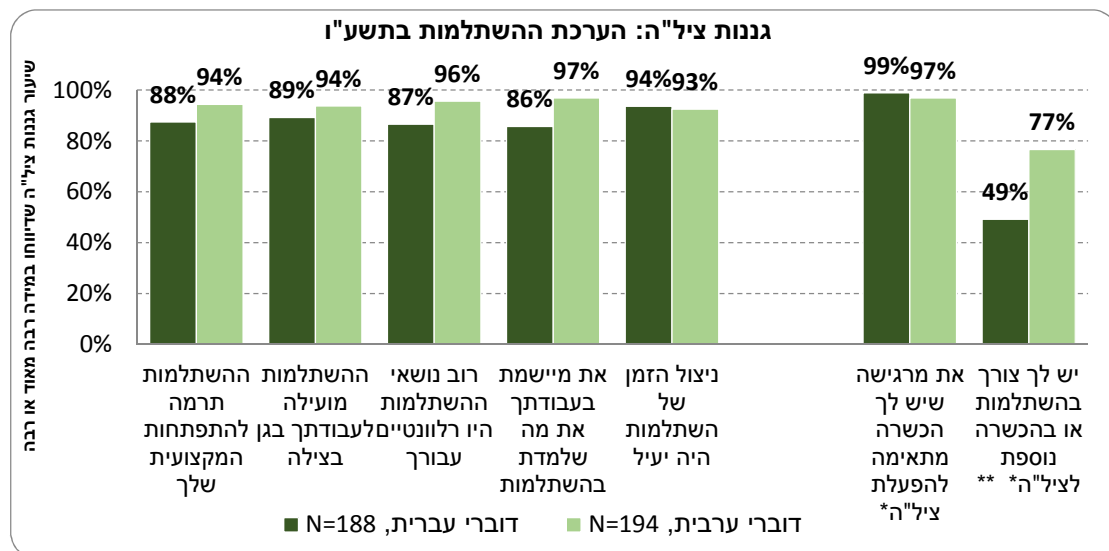
מדיווחיהן של גננות ציל"ה שהשתתפו בפיתוח המקצועי נאספו נתונים נוספים על התהליך:

היקף הפיתוח המקצועי: מקרב המשתלמות, 45% בגנים דוברי עברית ו-71% בגנים דוברי ערבית השתלמו בהתאם להנחיות משרד החינוך, בהיקף של 30 שעות או יותר. מאידך גיסא, שליש מהמשתלמות בגנים דוברי עברית ו-14% בגנים דוברי ערבית השתלמו בהיקף שבין שעתיים ליום אחד (8 שעות).

מתוך כלל גננות ציל"ה, שיעור המשתלמות בהיקף של 30 שעות או יותר עומד על 31% בגנים דוברי עברית ו-61% בגנים דוברי ערבית.

גננות שהשתתפו בהשתלמות (בכל היקף שהוא) התבקשו להעריך באיזו מידה היא ענתה על הציפיות והצרכים שלהן בהקשר של ציל"ה, וכלל גננות ציל"ה נשאלו אם הן מרגישות שיש להן הכשרה מספקת להפעלת ציל"ה וכן אם להערכתן יש להן צורך בהכשרה נוספת (לצורך הפעלת ציל"ה):

תרשים 14: הערכת המענה שהתקבל מהשתלמות ציל"ה בתשע"ו

* כלל הגננות השיבו על היגד זה, כולל מי שלא השתתפו בהשתלמות.
** בהיגד זה ערכים גבוהים מייצגים מצב פחות רצוי.

יותר מ- 85% מגננות ציל"ה העריכו כי ההשתלמות תורמת, מועילה, רלוונטית וניתנת ליישום, וכי זמן ההשתלמות מנוצל באופן יעיל. גננות בגנים דוברי ערבית העריכו היבטים אלו בשיעורים גבוהים בהשוואה לעמיתותיהן בגנים דוברי עברית.

כמעט כל גננות ציל"ה העריכו שיש להן יכולת גבוהה להוביל את תכנית ציל"ה בגנים, בדומה לממצאים שהתקבלו בתשע"ה¹⁸. עם זאת, כמחצית מהגננות בגנים דוברי עברית וכשלושה רבעים בגנים דוברי ערבית (בין שהשתתפו בהשתלמות ובין שלא השתתפו) חשו צורך בהשתלמות או בהכשרה נוספת. עוד נמצא כי מקרב גננות ציל"ה בגנים דוברי עברית, המשתתפות בהשתלמות הביעו צורך בהשתלמות נוספת בשיעורים גבוהים מגננות שלא השתלמו כלל.

מעניין לציין כי שיעור הגננות שדיווחו על צורך בהשתלמות נוספת ירד בהשוואה לתשע"ה, למרות תוספת הגנים והגננות החדשות: בגנים דוברי עברית - 49% בתשע"ו לעומת 63% בתשע"ה, ובגנים דוברי ערבית - 77% בתשע"ו לעומת 84% בתשע"ה.

ממצאים איכותניים בנושא הכשרה והשתלמות:

לדברי כל המראיינים, ההכשרה וההשתלמויות בשנה זו, תשע"ו, תרמו רבות לצוותי הצהרונים. הן עסקו, לדבריהם, בניהול זמן הצהרון, ברעיונות לפעילויות ולהתייעלות ובכתיבת תכנית עבודה, ונתפסו הן כפרגמטיות והן כמרחיבות דעת ונפרסו לרוב לאורך השנה בסדרה של מפגשים:

גננת ציל"ה: "היו שבעה מפגשים, ההשתלמות בדיוק הסתיימה השבוע, היו שם הרבה תכנים שתרמו לי בעיקר כי הם מביאים דברים מהשטח".

גננת ציל"ה: "ארגנו גם למידת עמיתים, היו פעילויות טובות, מבחינתי זה אם השתעממתי או לא, ולא השתעממתי".

גננת ציל"ה: "עשינו קורס הדרכה בהתחלה, מאוד עזר לי כי כשהתחלתי לא ידעתי מה לעשות, מאוד עזרו לי איך לעשות תכנית לילדים, זה התחיל אחרי דצמבר".

גננת ציל"ה: "ההשתלמות היתה מאוד מעשית, משהו מקסים, אני רוצה השתלמויות נוספות כדי לרענן אותנו".

גננת ציל"ה: "היתה השתלמות של 10 מפגשים מתחילת השנה עד פסח, בערך פעם בשבועיים, העבירו לנו איך להעביר חומרים לילדים, איזה יצירות לעשות, איך שלא ששתעממו, נתנו כל מיני רעיונות שלא הכרנו".

גננת ציל"ה: "ההשתלמות הוסיפה המון, התחלנו לעשות דברים שלא עשינו קודם".

¹⁸ ממצאי תשע"ה: 96% דוברי עברית ו- 99% דוברי ערבית

5.2. הדרכה וליווי

ההדרכה והליווי של פעילות ציל"ה נעשו על ידי הרכז היישובי, מדריכה יישובית ומפקחת מטעם משרד החינוך.

רכזי ציל"ה היישוביים הועסקו על ידי הרשות/הזכין והיו אמונים על סיוע לבניית תכנית עבודה שנתית במוסדות החינוך, על ליווי והיכרות עם תכניות העבודה בכלל המסגרות ביישוב ועל מעקב אחר ביצוע הפעילות.

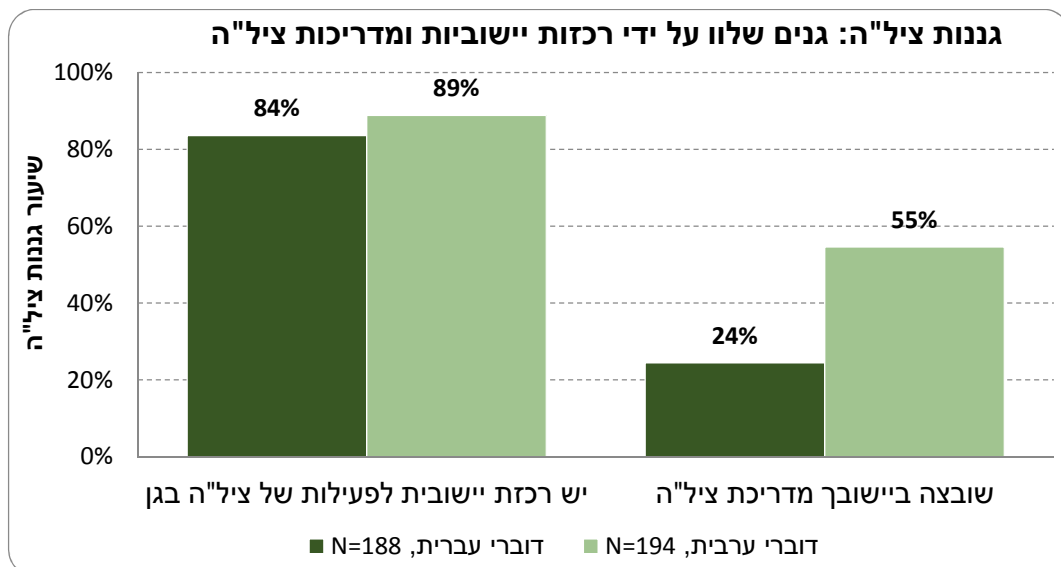
המדריכה מונתה בתשע"ו ביישובים רבים כדי לסייע לצוות ציל"ה בהיבט הפדגוגי.

מפקחי משרד החינוך אמורים לאשר את תכנית הפעילות של ציל"ה במוסדות החינוך וכמו כן להיות "שותפים להפעלת התוכנית" ו"סיירו במסגרות ציל"ה וילמדו על המודלים השונים המופעלים"¹⁹.

נוסף על הליווי של הגורמים שצוינו התקיימה בקרה של הפעילות על ידי זכין משרד החינוך, אשר נועדה לבדוק את העמידה של בתי הספר בהנחיות שקבע המשרד.

לפי דיווחיהן של גננות ציל"ה, רכזת יישובית פעלה מול כ-86% מהגנים (בשני מגזרי השפה), ומדריכה יישובית פעלה ביותר ממחצית מהגנים דוברי ערבית ובכרבע מהגנים דוברי עברית, כמפורט בתרשים 15 שלהלן:

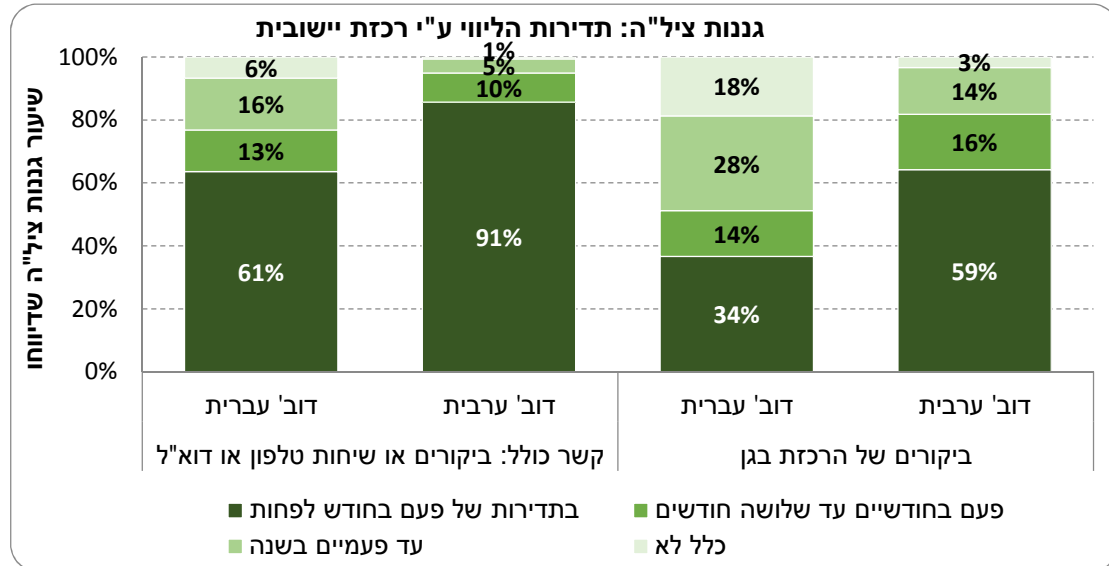
תרשים 15: פעילות רכזות יישוביות ומדריכות ציל"ה בגנים בתשע"ו

¹⁹ מתוך תלקיט ניהולי פדגוגי של משרד החינוך להפעלת תכנית ציל"ה בתשע"ו

גננות שדיווחו על קשר עם רכזת יישובית התבקשו לאמוד את תדירות הקשר ביניהן באמצעים אלקטרוניים (טלפון, דוא"ל וכדומה) ובביקורים בגן.

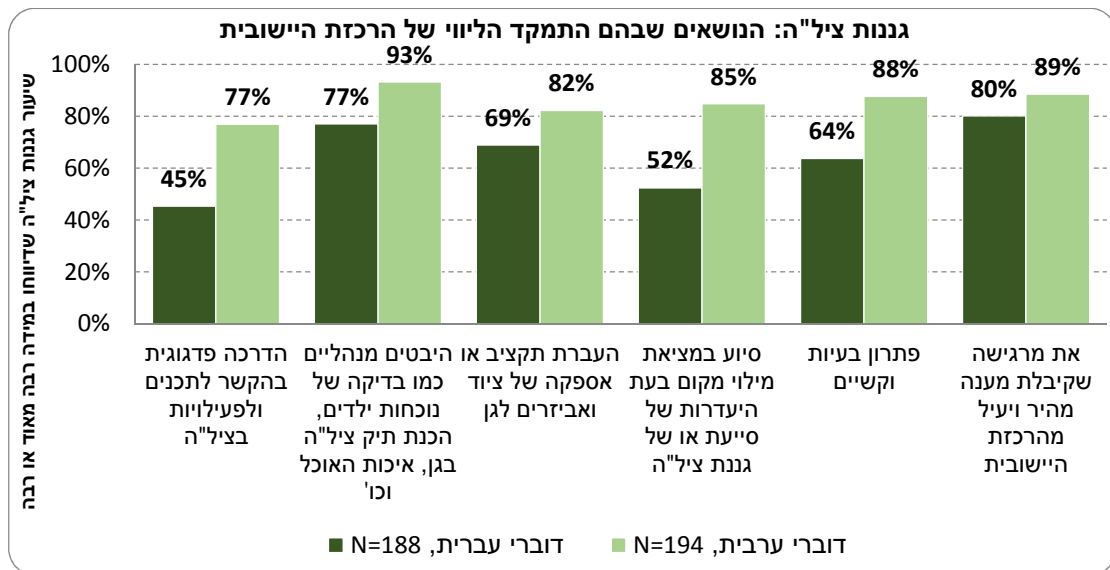
תרשים 16: דיווח גננות ציל"ה על תדירות הליווי על ידי רכזת יישובית

בגנים דוברי ערבית דווח על קשר רציף יותר עם הרכזת היישובית (ב-91% מהגנים דוברי ערבית וב-61% מהגנים דוברי עברית דווח על קשר עם הרכזת בתדירות של פעם בחודש לפחות). מדיווחי הגננות עולה כי הקשר עם הרכזת היישובית נעשה באמצעים אלקטרוניים. בכשליש מהגנים דוברי עברית ובכ-60% מהגנים דוברי ערבית ביקרה הרכזת היישובית בגן אחת לחודש, ובעוד כ-15% מהגנים בשני מגזרי השפה היו ביקורים פעם בחודשיים עד שלושה חודשים.

גננות ציל"ה פירטו את התפלגות הנושאים שבהם עסקו בקשר מול הרכזת היישובית:

תרשים 17: דיווח גננות ציל"ה על הנושאים שבהם עסקו מול הרכזת היישובית

80% מגננות ציל"ה בגנים דוברי עברית ו-89% בגנים דוברי ערבית הרגישו כי קיבלו מענה יעיל ומהיר מהרכזת היישובית. אולם הנתונים מלמדים שהקשר של הגנים עם הרכזת היישובית התמקד בעיקר בהיבטים של בקרה על הפעילות, זאת נוסף על הבקרה שנעשתה על ידי זכ״ן משרד החינוך: ההיבט השכיח ביותר בקשר שבין גננות ציל"ה לרכזת היישוביות הוא, לדברי הגננות, ההיבט המינהלי (ובכלל זה בדיקת נוכחות ילדים, תיק ציל"ה בגן, בקרה על ההזנה וכדומה) – כך אצל 77% מהגננות בגנים דוברי עברית ו-93% בגנים דוברי ערבית. נושאים תקציביים ופתרון בעיות או קשיים נקודתיים צוינו במדרג שני ושלישי. הדרכה פדגוגית בעניין תכנים ופעילויות נדונה בשכיחות נמוכה יחסית – 45% בגנים דוברי עברית וכ-75% בגנים דוברי ערבית.

עוד נמצא כי גננות ציל"ה בגנים דוברי ערבית ציינו מגוון רחב של נושאים שנדונו בדירוג גבוה בהשוואה לעמיתותיהן בגנים דוברי עברית. הממצא עומד בהלימה לדיווחי הגננות בגנים דוברי ערבית בדבר קשר רציף עם הרכזת היישובית.

כמו כן, מקרב גננות ציל"ה שעבדו גם בשנה הקודמת - 77% מהגננות בגנים דוברי עברית ו-43% בגנים דוברי ערבית העריכו כי התמיכה של הרכזת היישובית השתנתה לטובה בתשע"ו בהשוואה לתשע"ה.

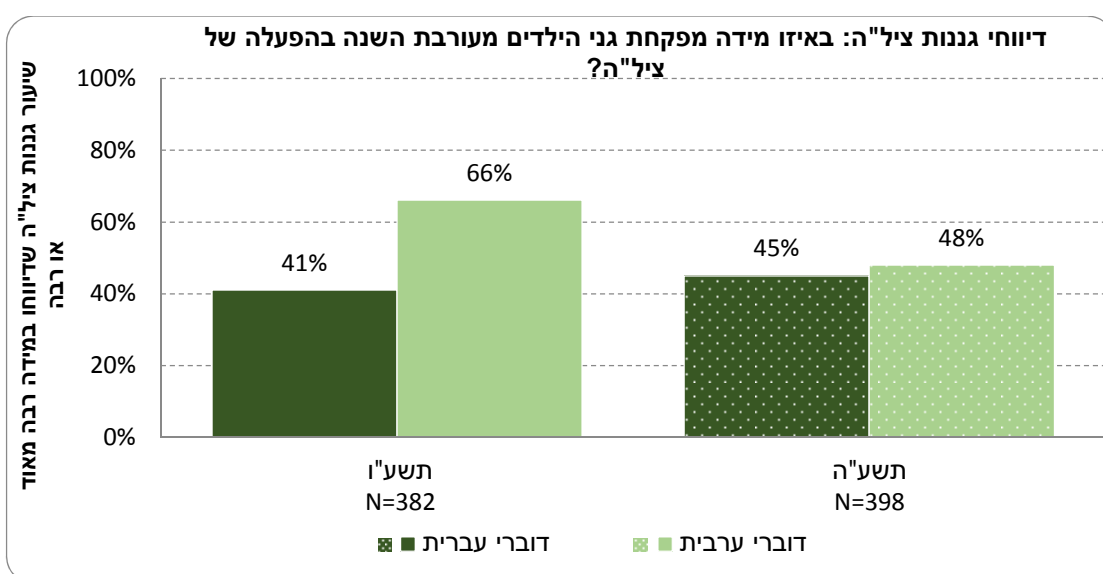
היבט התמיכה הפדגוגית בקשר עם הרכזת היישוביות הוערך בשכיחות נמוכה יחסית, והוא אמור להתקבל גם ממדריכות ציל"ה (זאת אף שדווח על תפוצה נמוכה שלהן בגנים). הממצאים מעידים כי התמיכה שהתקבלה ממדריכות ציל"ה הוערכה כטובה מאוד או

טובה על ידי 81% מגננות ציל"ה בגנים דוברי עברית ו-88% בגנים דוברי ערבית שנעזרו במדריכה.

מעורבות הפיקוח על הגנים בציל"ה

בגנים דוברי עברית מעורבות המפקחת מטעם משרד החינוך נותרה בתשע"ו בהיקפים דומים לתשע"ה (41% ו-45%, בהתאמה), ואילו בגנים דוברי ערבית דווח על מעורבות גבוהה יותר של הפיקוח בתשע"ו בהשוואה לתשע"ה (66% לעומת 48%), כמפורט בתרשים 18 שלהלן:

תרשים 18: דיווח גננות ציל"ה על מעורבות הפיקוח בגני ציל"ה בתשע"ו ובתשע"ה

לסיכום:

השתלמויות צוות: בהשוואה לתשע"ה חלה בתשע"ו עלייה בשיעור המשתלמות מקרב גננות ציל"ה בגנים דוברי עברית (62% בתשע"ו לעומת 30% בתשע"ה). בגנים דוברי ערבית שיעור המשתלמות דומה בשתי השנים (84% בתשע"ו ו-81% בתשע"ה). אולם שיעורן של כלל הגננות שהשתלמו 30 שעות או יותר (כך נדרש בהנחיות) עומד על 31% גננות ציל"ה בגנים דוברי עברית ו-61% בגנים דוברי ערבית. ממצאי ההערכה האיכותנית מלמדים כי ההשתלמויות עסקו בניהול זמן הצהרון, ברעיונות לפעילויות ולהתייעלות ובכתיבת תכנית עבודה.

הדרכה: רכזת יישובית פעלה מול 86% מהגנים, בשני מגזרי השפה. בגנים דוברי ערבית דווח על קשר רציף יותר עם הרכזת (ב-91% מהגנים דוברי ערבית וב-61% מהגנים דוברי עברית דווח על קשר בתדירות של פעם בחודש לפחות). ההיבט השכיח בקשר עם הרכזות

היישוביות (77% בגנים דוברי עברית ו-93% בגנים דוברי ערבית) הוא ההיבט המינהלי (בדיקת נוכחות ילדים, תיק ציל"ה בגן, בקרה על ההזנה וכדומה). היבט התמיכה הפדגוגית הוערך בשכיחות נמוכה יחסית. הוא אמור להתקבל גם ממדריכות ציל"ה, שפעלו ביותר ממחצית מהגנים דוברי ערבית ובכרבע מהגנים דוברי עברית.

מעורבות הפיקוח: בגנים דוברי עברית התקיים הקשר בהיקפים דומים לתשע"ה (41% בתשע"ו לעומת 45% בתשע"ה), ואילו בגנים דוברי ערבית עלתה מעורבות הפיקוח (66% בתשע"ו לעומת 48% בתשע"ו).

6. הקשרים בין הצדדים המעורבים בציל"ה

בפרק זה תוצג מערכת הקשרים בין הגננות והסייעות בציל"ה לבין הצוות של הבוקר. יצוין כי בשנת ההערכה הנוכחית, תשע"ו, נוסף ההיבט של הקשר בין צוות ציל"ה לבין ההורים.

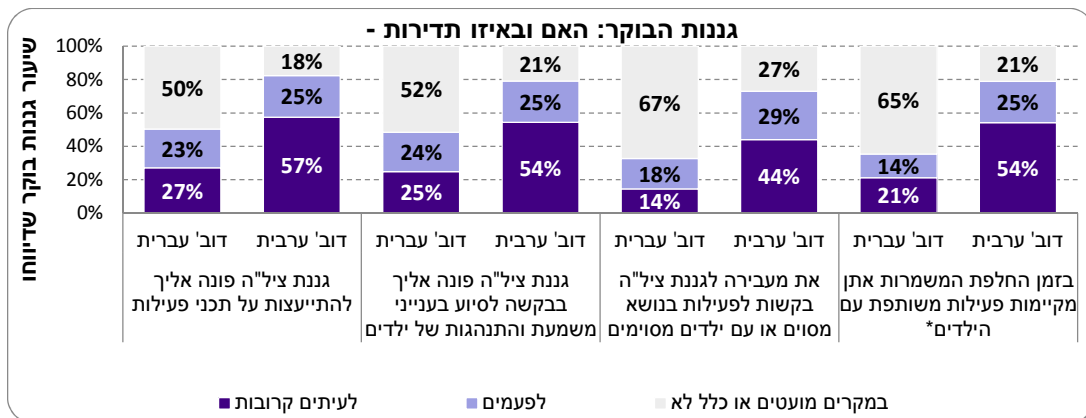
בהערכה בתשע"ה נמצא כי ברוב הגנים הייתה רמה סבירה עד גבוהה של קשר/תיאום בין גננות הבוקר לגננות ציל"ה. כמו כן נמצאה מגמת שיפור בקשר בין הצוותים בהשוואה לתשע"ד. עם זאת לא נוצר שילוב אינטגרלי של התכנית בתהליכי התכנון, הביצוע וההערכה של הפעילות הכוללת של הגן, ועדיין היו גננות הבוקר שחשו עוינות כלפי הפעילות שהתקיימה בתחומי "הגן שלהן". בהתאם לכך, בתלקיט הפעילות לתשע"ו חודדו ההנחיות לעבודה המשותפת של הצוותים, כללי השימוש בצידוד של המוסד החינוכי וכללי הבטיחות והניקיון.

6.1. קשרי העבודה של צוות הבוקר עם צוות ציל"ה

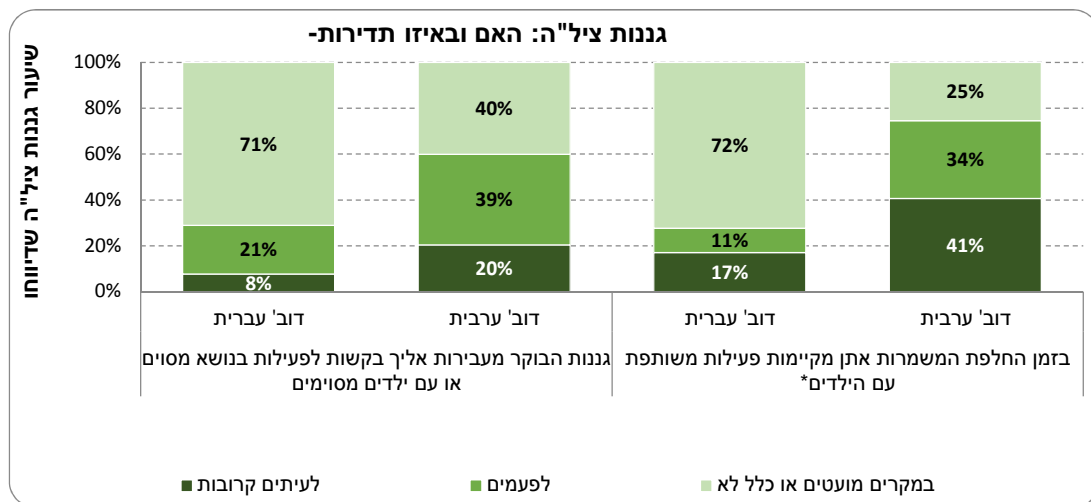
גננות ציל"ה וגננות הבוקר העריכו היבטים שונים בקשרי העבודה בין שתי המסגרות שפעלו במבנה הגן. הגננות התבקשו לכמת את תדירות הקשר ביניהן ולהעריך אם הקשר מספק. היבט נוסף שגננות הבוקר התבקשו להעריך הוא התפקוד והמקצועיות של גננות ציל"ה.

הנתונים של גננות הבוקר המוצגים בפרק מבוססים על דיווחיהן של גננות שלא שימשו גם גננות ציל"ה.

תרשים 19: תדירות שיתופי הפעולה בין הצוותים - לפי דיווחי גננות הבוקר וגננות ציל"ה

*כמו ריקוד, שיר, משחק

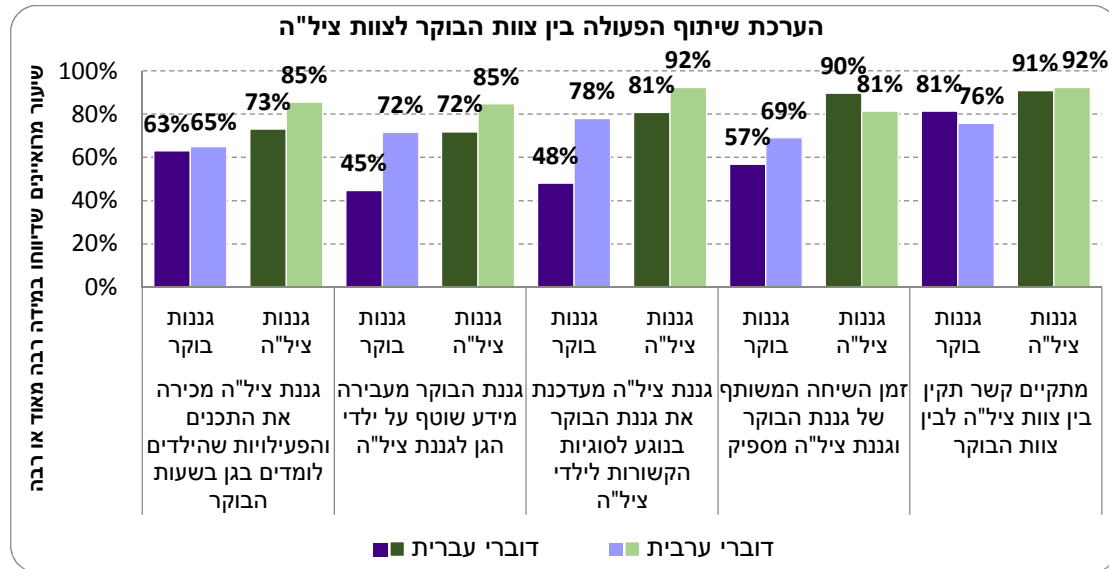
באופן כללי גננות בגנים דוברי ערבית דיווחו על קשר טוב יותר בין הצוותים, בהשוואה לעמיתותיהן בגנים דוברי עברית.

גננות בוקר בגנים דוברי ערבית דיווחו על תדירות גבוהה יותר של קשר הדדי בין הצוותים, ובכלל זה פעילות משותפת בזמן החלפת המשמרות, פנייה של גננות ציל"ה להתייעצות על תוכני פעילות, סיוע בענייני משמעת ופנייה של גננות הבוקר בבקשות לפעילות בנושא מסוים.

השוואה בין דיווחיהן של גננות הבוקר על הקשר לבין היגדים דומים שדווחו על ידי גננות ציל"ה מעלה כי גננות ציל"ה העריכו כי הקשר מתקיים בתדירות נמוכה בהרבה בהשוואה להערכתן של גננות הבוקר - הן בנוגע לבקשות של גננת הבוקר לקיים פעילות בנושא מסוים או עם ילדים מסוימים, והן בנוגע לקיום פעילות משותפת בזמן החלפת המשמרות.

אף שגננות ציל"ה העריכו כי הקשר מתקיים בתדירות נמוכה יחסית, שיעורים גבוהים מתוכן (בהשוואה לגננות הבוקר) סברו כי שיתופי הפעולה בין הצוותים טובים מאוד או טובים, כמפורט בתרשים 20 שלהלן:

תרשים 20: הערכת שיתוף הפעולה בין הצוותים - לפי דיווחי גננות הבוקר וגננות ציל"ה

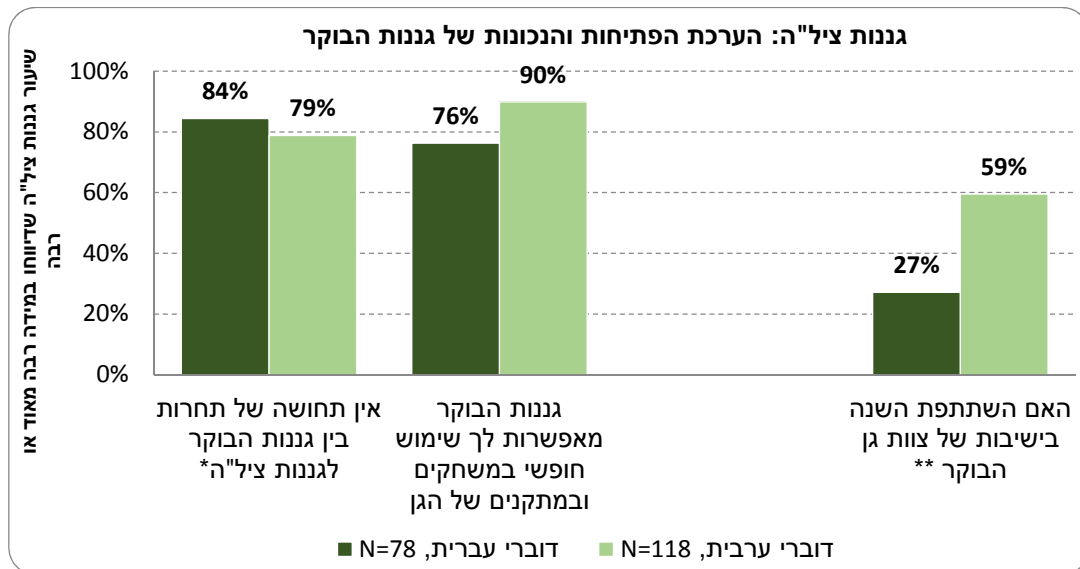
פערים גבוהים במיוחד בין דיווחי הצוותים נרשמו בגנים דוברי עברית, ובעיקר בהיגדים "גננת ציל"ה מעדכנת את גננת הבוקר בנוגע לסוגיות הקשורות לילדי ציל"ה" ו"זמן השיחה המשותף של גננת הבוקר וגננת ציל"ה מספיק" (פערים של 33% בין דיווחי גננות הבוקר לדיווחי גננות ציל"ה), וכן בהיגד "גננת הבוקר מעבירה מידע שוטף על ילדי הגן לגננת ציל"ה" (פער של 27%). כמו כן, העברת מידע שוטף על ידי גננת הבוקר נתפס על ידי שני סוגי הגננות בגנים דוברי עברית כהיבט החלש ביותר בקשר.

גננות הבוקר בגנים דוברי ערבית היו ספקניות בעיקר בכל הנוגע להיכרות של גננת ציל"ה עם התכנים והפעילויות שהילדים לומדים בגן בשעות הבוקר ולהגדרת הקשר בין הצוותים כ"תקין" (פערים של כ-20% בין דיווחי גננות הבוקר לדיווחי גננות ציל"ה).

בהשוואה לממצאי תשע"ה, שיעורים דומים של גננות ציל"ה העריכו כי מתקיים קשר תקין בין הצוותים (כ-90% בתשע"ו ו-86%-90% בתשע"ה).

גננות ציל"ה העריכו גם את הפתיחות והנכונות של גננות הבוקר, זאת באמצעות שלושה היגדים נוספים: הערכת תחושת התחרות בין הצוותים, אפשרות שימוש חופשי במתקני הגן והשתתפות של גננת ציל"ה בישיבות של צוות גן הבוקר. הממצאים מוצגים בתרשים 21 שלהלן:

תרשים 21: הערכת הפתיחות והנכונות של גננות הבוקר לשיתוף פעולה - לפי דיווחי גננות ציל"ה

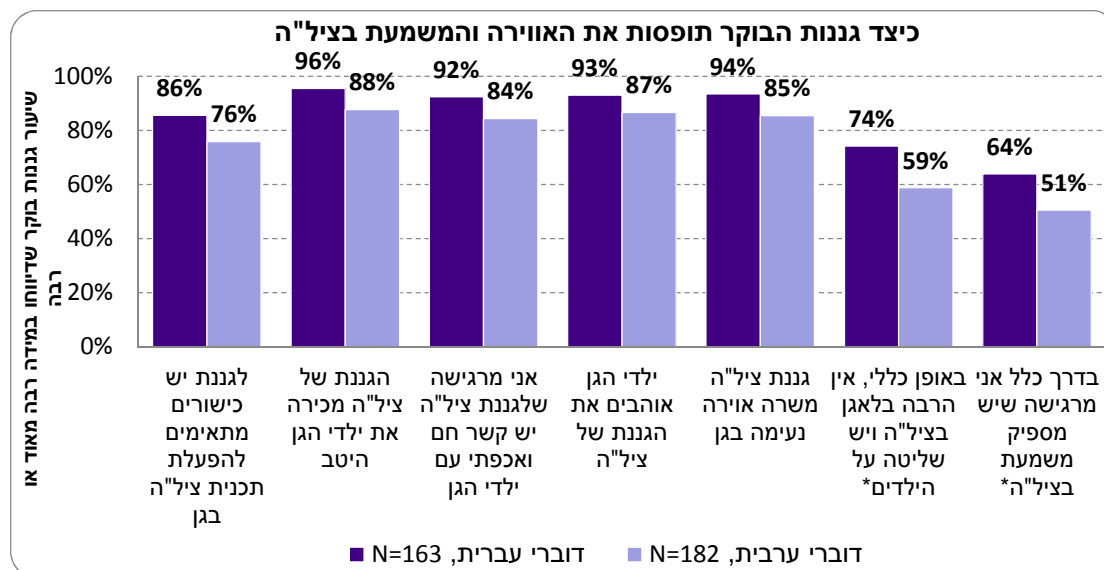
* ההיגד עבר עיבוד כך שערך גבוה יותר ישקף מצב רצוי יותר, בדומה להיגדים אחרים בדוח.
 ** סולם האפשרויות להיגד זה היה כן/לא.

בכ-80% מהגנים העריכו גננות ציל"ה כי אין תחושה של תחרות בין צוותי הגן. מאידך גיסא, בכרבע מהגנים דוברי עברית ובעשירית מהגנים דוברי ערבית לא אפשרו גננות הבוקר שימוש חופשי במשחקים ובמתקנים של הגן בשעות הפעילות של ציל"ה. נוסף על כך, ברוב הגנים דוברי עברית וברבים מהגנים דוברי ערבית, גננת ציל"ה לא נחשבה (או לא ראתה עצמה) חלק מצוות הגן ולכן לא השתתפה בישיבות של צוות גן הבוקר (רק כרבע מגננות ציל"ה בגנים דוברי עברית וכ-60% בגנים דוברי ערבית השתתפו בישיבות הצוות).

הערכת המקצועיות והתפקוד של גננות ציל"ה

גננות הבוקר העריכו את התפקוד של גננות ציל"ה באמצעות סדרת היגדים המתארים את האווירה והמשמעת בגן ואת הקשר של הגננת עם ילדי ציל"ה. ממצאי ההיגדים מפורטים בתרשים 22 שלהלן:

תרשים 22: האווירה והמשמעת בציל"ה - כפי שהן נתפסות בעיני גננות הבוקר

* היגדים אלו עברו עיבוד כך שערך גבוה יותר ישקף מצב רצוי יותר, בדומה להיגדים אחרים בדוח.

ככלל, הערכתן של גננות הבוקר בגנים דוברי עברית בדבר כישוריהן של גננות ציל"ה הייתה גבוהה, בהשוואה להערכת עמיתותיהן בגנים דוברי ערבית: 86% וכ-75%, בהתאמה, סברו שלגננת ציל"ה יש **כישורים מתאימים להפעלת התכנית בגן**.

94% מגננות הבוקר בגנים דוברי עברית ו-85% בגנים דוברי ערבית סברו כי **בציל"ה שוררת אווירה נעימה**. עם זאת, שיעורים נמוכים של כשליש עד רבע מהגננות בגנים דוברי עברית וכ-40% עד כמחצית בגנים דוברי ערבית סברו כי מדי פעם בפעם יש "בלגן" ואין שליטה על הילדים, וכי אין משמעת מספיקה בציל"ה.

ממצאים איכותניים בנושא תיאום בין הצוותים:

בכל הגנים תואר תיאום גבוה בין צוות הצהרון ובין צוות הבוקר - אם יזום (טלפונית/חפיפה קצרה בצהריים), בעניין תכנים ופעילויות, בנוגע לילדים ספציפיים ובנושאי משמעת וגבולות:

גננת בוקר: "אנחנו חברות טובות, היא מעדכנת אותי טלפונית, גם אני אותו דבר אליה".

גננת בוקר: "החלטנו שהיא תשתדל לבוא יותר מוקדם ואני נשארת קצת יותר מאוחר בעיקר כדי לתאר מה עשינו בבוקר, או אם יש ילד שעבר עליו משהו...".

גננת ציל"ה: "אני בקשר טוב מאוד עם הגננת, אני אוהבת שיש רצף והצהרון משלים".
גננת ציל"ה: "אנחנו מדברות כמובן כשיש בעיות, משמעת או אחרות".

גננת ציל"ה: "אני לא עושה מעקב אחרי התקדמות הילדים, אבל הגננת של הבוקר לפעמים מפנה אלי ילדים שצריכים חיזוק".

התיאום נעשה באופן טבעי, במקרים בהם 'הופכת' סייעת הבוקר לגננת ציל"ה/לסייעת הצהרון:

גננת ציל"ה: "אני מגיעה קצת לפני הזמן ואני מדברת עם הגננת ואז אני ממשיכה. הסייעת מהבוקר נשארת איתי ובדוד שהיא נותנת לי אינפורמציה חשובה".

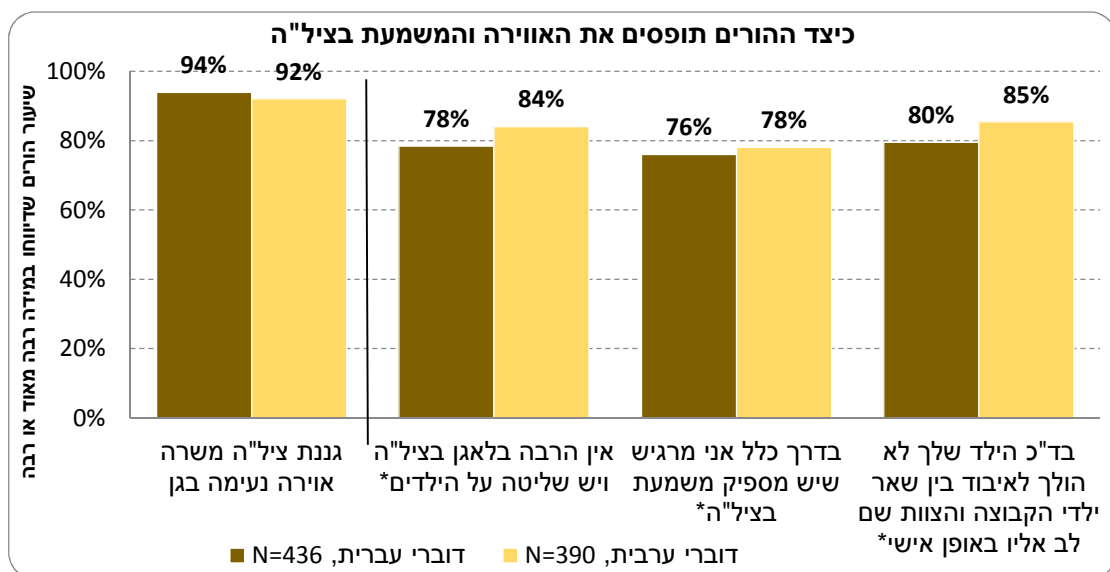
גננת ציל"ה: "מכיוון שאני סייעת בבוקר, אז אני פשוט ממשיכה את עבודת הגננת אבל הרבה יותר ברוגע".

גננת ציל"ה: "אני נמצאת בבוקר אז אני יודעת מה קורה, ככה גננת הבוקר ממש לא צריכה להיות מעורבת בצהרון".

6.2. הקשר עם ההורים

ההורים שרשמו את ילדיהם לציל"ה הם למעשה הלקוחות של התכנית, ואכן, אחד מיעדיה הוא להשיג שביעות רצון רבה מצדם. בתשע"ו נשאלו על כך ההורים בפעם הראשונה באופן ישיר. בשלושת התרשימים שלהלן – 23-25 - מוצגים דיווחיהם בדבר הקשר שנוצר בין גננות ציל"ה לילדים, הערכת המשמעת והאווירה בציל"ה והקשר שלהם, ההורים, עם הגננות. בהמשך הפרק מוצגת הערכת ההורים בנוגע לעבודתן של סייעות ציל"ה.

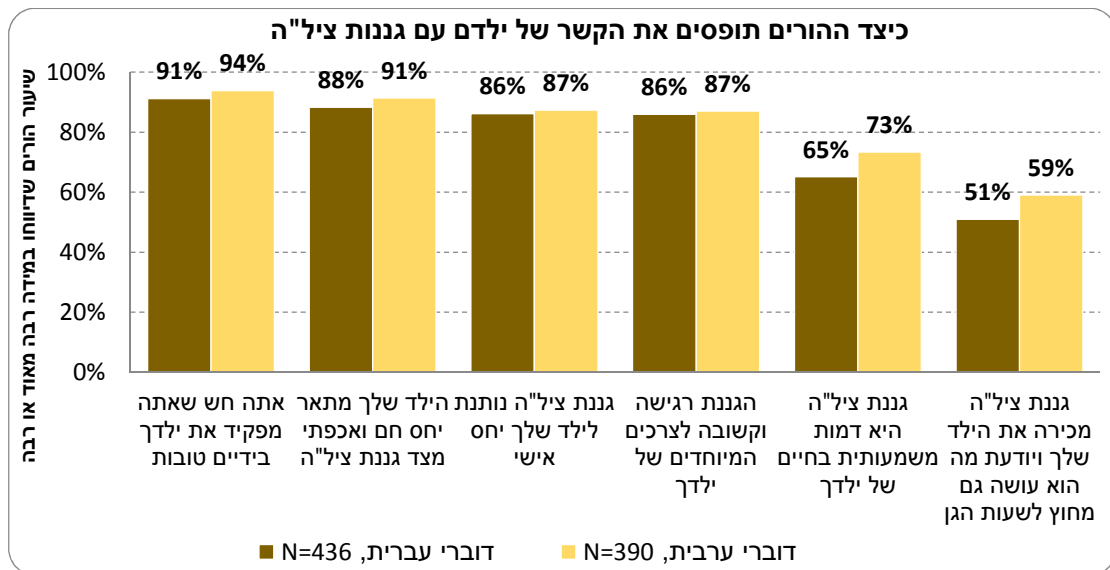
תרשים 23: האווירה והמשמעת בגן – כפי שהן נתפסות בעיני ההורים

* היגדים אלו עברו עיבוד כך שערך גבוה יותר ישקף מצב רצוי יותר, בדומה להיגדים אחרים בדוח.

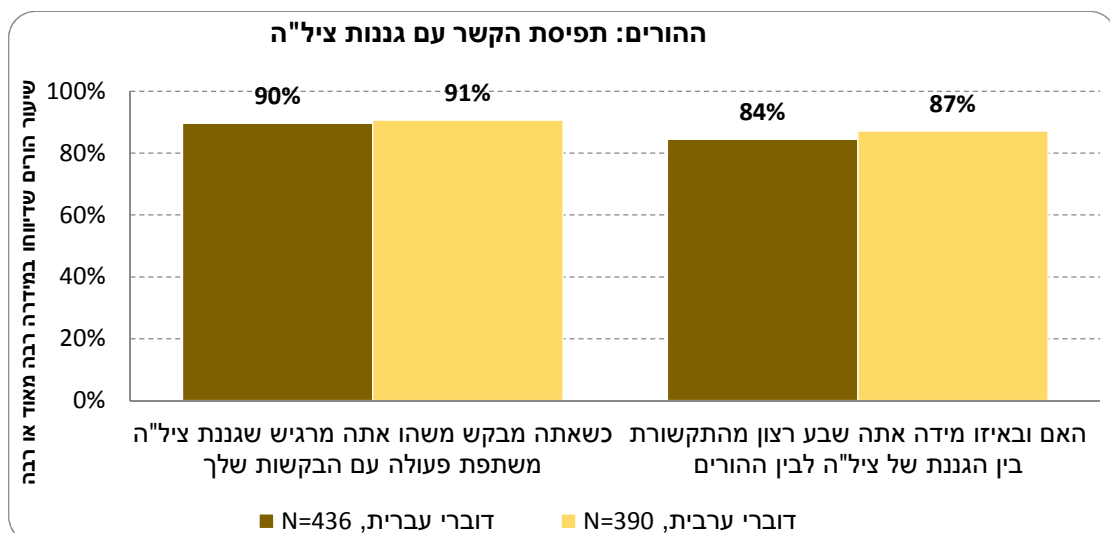
ככלל, ההורים העריכו שהאווירה בגן טובה מאוד. בגנים דוברי עברית הביעו ההורים עמדות דומות לעמדותיהן של גננות הבוקר בנוגע למשמעת ולאווירה בציל"ה, ואילו בגנים דוברי ערבית הייתה הערכתם של ההורים בנושא המשמעת והאווירה בציל"ה גבוהה בהשוואה להערכותיהן של גננות הבוקר.

תרשים 24: הקשר בין גננת ציל"ה לבין הילדים - כפי שהוא נתפס בעיני ההורים

הורים בשני מגזרי השפה העריכו באופן דומה ובשיעורים גבוהים את הקשר בין הגננת לילד (86% ויותר הסכימו במידה רבה מאוד או במידה רבה עם הנאמר בהיגדים "אתה חש שאתה מפקיד את ילדך בידיים טובות", "הילד שלך מתאר יחס חם ואכפתי מצד הגננת", "הגננת נותנת לילד שלך יחס אישי", "הגננת רגישה וקשובה לצרכים המיוחדים של ילדך"). בהקשר של הפעילות בגן, רוב ההורים, אולם בשיעורים נמוכים בהרבה, דירגו את היכרותה של הגננת עם הקשרים כלליים יותר בחיי הילד (פעילויות מחוץ לגן והערכת המשמעות של הגננת בחייו).

תרשים 25: הקשר בין גננת ציל"ה לבין ההורים - כפי שהוא נתפס בעיני ההורים

כ-90% מההורים הרגישו שגננת ציל"ה שיתפה פעולה עם בקשות שלהם, וכ-85% מההורים דיווחו על שביעות רצון רבה מאוד או רבה מהתקשורת בינם לבין גננת ציל"ה.

בתשובה על שאלה פתוחה בשאלונים הכמותיים, הורים שלא היו מרוצים מהקשר דיווחו על רצון בעדכון רציף בנוגע לפעילויות, לתכנים ולאירועים הקשורים לילד:

"לא היה שום קשר עם ההורים והייתה תמיד הרגשה בסוף היום שהיא רוצה ללכת הביתה".

"דיווח להורים לגבי האוכל ואיך הוא הרגיש באותו יום הילד כי הוא קטן".

"אין שום ידע על מה שהולך בציל"ה".

"שיהיה מפגש אישי עם ההורים, להכיר את התכנית".

בראיונות האיכותניים אמנם לא רואיינו ההורים עצמם, אך הקשר איתם עלה בראיונות עם גננות ציל"ה:

בכל הגנים דווח על קשר טוב/נעים עם ההורים, דומה במהותו לקשר שבינם לבין גננת הבוקר:

גננת ציל"ה: "ההורים מגיעים לקחת את הילדים ואני מדווחת להם איך היה היום של הילד שלהם".

גננת ציל"ה: "אני עוקבת אחר התפתחות הילדות וגם מדווחת להורים ומציעה ללכת לאבחון אם יש צורך".

גננת ציל"ה: "יש אימהות שבכלל לא רואים אותן בגן הרגיל, רק בצהרון, ורק אז הן שומעות דיווח על איך הילד שלהן בגן".

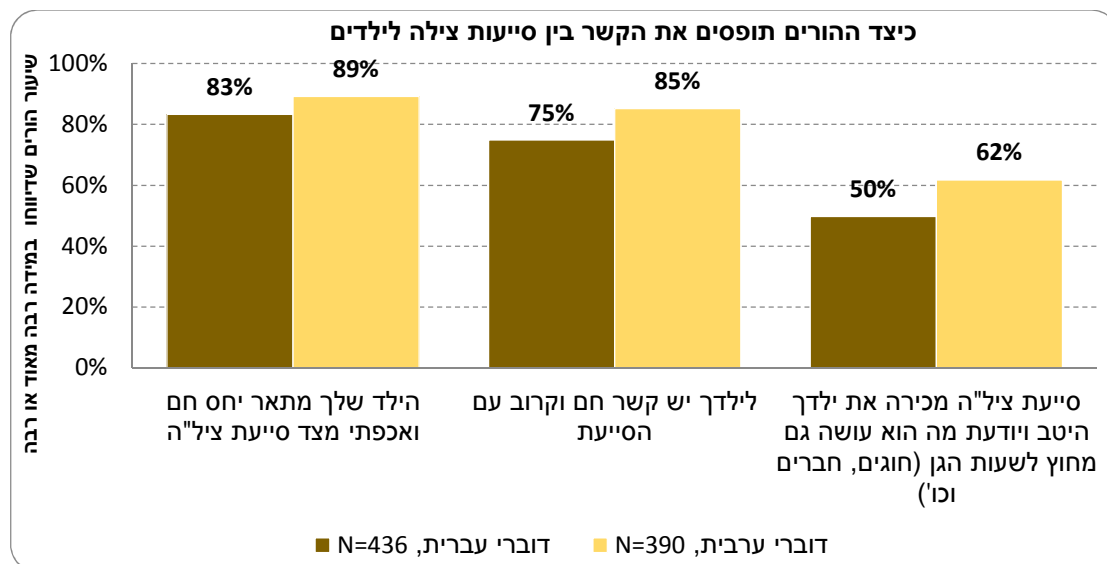
יש שצינו, לעומת זאת, כי בדיווח להורים הן נמנעות במכוון מלהתייחס למאפיינים אישיים של הילד אלא רק לפעולותיו ולמעשיו, ומשאירות זאת לגננת הבוקר:

גננת ציל"ה: "אסור לנו לעדכן את ההורים בנושאים של התפתחות אישית, אם יש משהו אני מיידעת את גננת הבוקר והיא פונה להורים".

הערכת עבודתן של סייעות ציל"ה

נוסף על ההערכה בנוגע לגננות ציל"ה התבקשו ההורים להעריך את הקשר שנוצר בין סייעות ציל"ה לבין ילדיהם. דיווחיהם מוצגים בתרשים 26 שלהלן:

תרשים 26: הערכת הקשר בין סייעות ציל"ה לבין הילדים - כפי שהוא נתפס בעיני ההורים

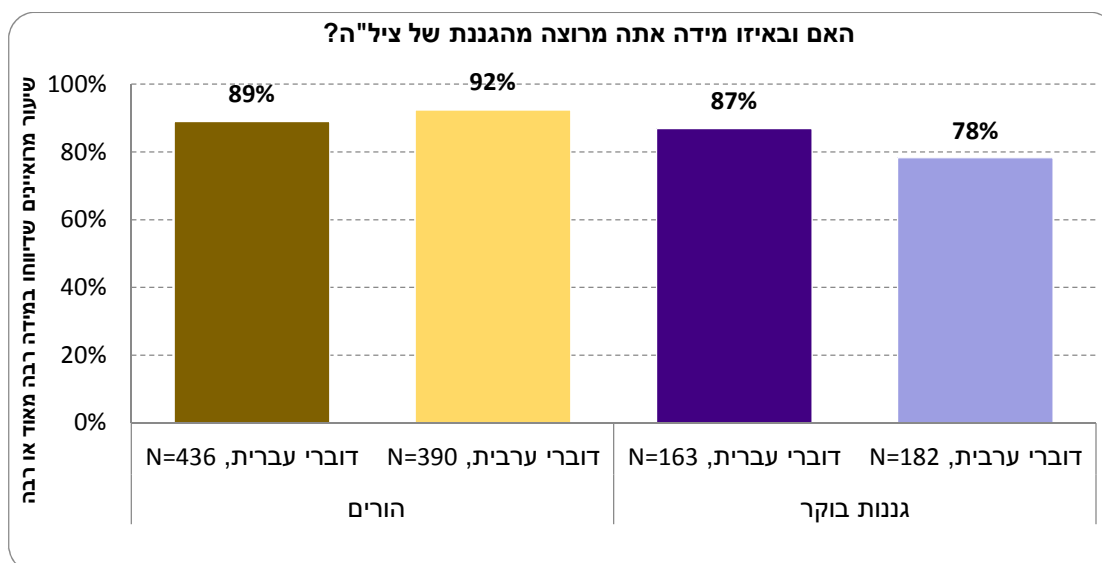

75% ויותר מההורים העריכו כי הקשר בין הילדים לסייעות ציל"ה הוא חם, אכפתי וקרוב. בגנים דוברי ערבית, בהשוואה לגנים דוברי עברית, שיעורים נמוכים יותר מקרב ההורים העריכו שסייעת ציל"ה מכירה את ילדם לעומק.

6.3. הערכה כללית של הגננות והסייעות בציל"ה

לבסוף, בתרשימים 27-28 שלהלן מוצגות ההערכות הכלליות/המסכמות של גננות הבוקר וההורים בנוגע לגננות ציל"ה, וההערכות של גננות ציל"ה, גננות הבוקר וההורים בנוגע לסייעות ציל"ה:

תרשים 27: הערכה כללית של המרואינים בנוגע לגננות ציל"ה

כ- 90% מההורים בשני מגזרי השפה, 87% מגננות הבוקר בגנים דוברי עברית ו- 78% מגננות הבוקר בגנים דוברי ערבית הביעו שביעות רצון כללית גבוהה מאוד או גבוהה מתפקודן של גננות ציל"ה.

בתשובה על שאלה פתוחה בשאלונים הכמותיים, מרואינים שלא היו מרוצים מגננות ציל"ה פירטו את הסיבות לכך.

גננות בוקר התלוננו על פעילות דלה ועל חוסר מקצועיות של גננת ציל"ה:

"היא לא מקצועית. הייתי שמחה שתהיה גננת מקצועית ולא רק לאכול וללכת לחצר. זה בעיקר בייביסיטר".

הביאו שתי מורות ... הן בכלל לא מתאימות לגיל הרך. הן סתם מעבירות את הזמן. התכנית לא מבוקרת ולהורים יש הרבה תלונות ואין מי שישמע אותם. בסוף התכנית הן השתמשו בכסף למתנות יוקרתיות לילדי הגן במקום להשתמש למשחקים לילדי הגן ולפעילות בציל"ה".

"הורים פונים אלי בתלונות על שעות הפעילות של אחר הצהריים".

על בעיות משמעת שהן נדרשות להתערב ולפתור אותן:

"חוסר משמעת של הילדים... בגלל היעדר משמעת שפתאום נוצרה וחוסר גבולות, יש מאין נהיו בעיות התנהגות. הגננת שיתפה אותי וניסיתי לעזור, אבל אין לה ניסיון איך להחזיק קבוצה".

על שימוש במשאבי הגן ועל כך שהוא נשאר מלוכלך בסוף הפעילות:

"אני מקבלת גן מלוכלך, דברים הרוסים, אין שמירה על כללי הגן בשעות ציל"ה".

הורים התלוננו על נושאים דומים:

חוסר מקצועיות של הגנת שבא לידי ביטוי בבעיות משמעת ואי-סדר בגן:

"הן לא היו מטפלות של ילדים, הן נתנו להם לעשות בלגן, לא הייתה להן הסמכה".
"היא לא מטילה משמעת. הילדים עושים מה שרוצים, יש הרבה אלימות בצהרון להבדיל מהמסגרת בגן".

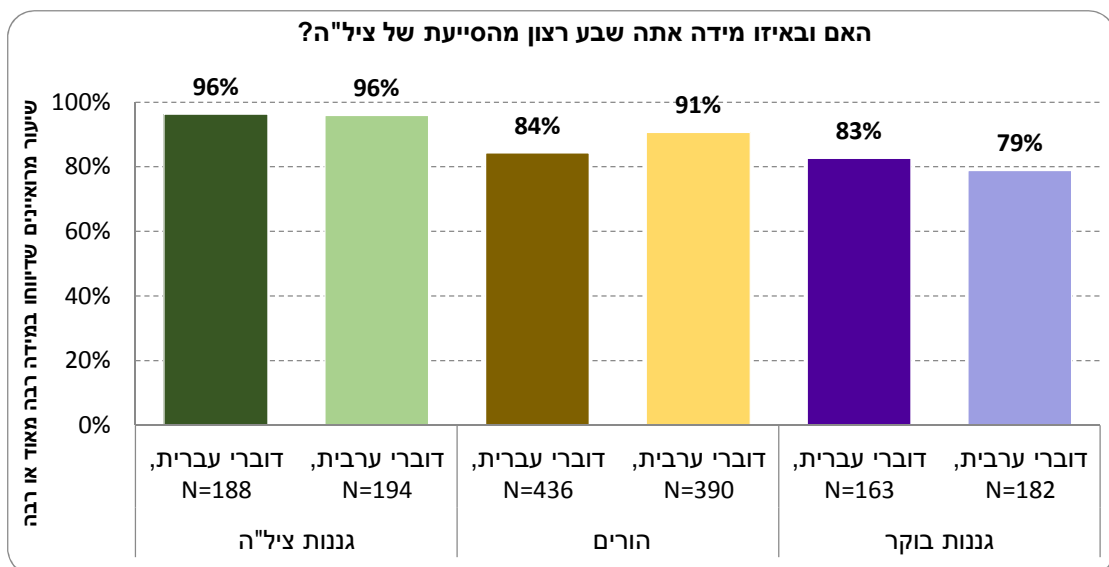
במקרים מעטים וקיצוניים דווח על אי-אכפתיות שגובלת בהזנחה:

"פעם אחת היתה פדיחה ששלחו את הילדה לבית בלי ההוראה שלי".
"הגנות מתחלפות כל הזמן ואין להן מושג מה הן עושות מה בכלל ומה בכלל למדו הגנות האלו. בעקבות זה אתה לא רוצה לשים (את הילד) בצהרון של צילה".

על איכות דלה של פעילות:

"זה נשאר כמו בייביסיטר ולא צהרון".

תרשים 28: הערכה כללית של המרואיינים בנוגע לסייעות ציל"ה

כמעט כל גנות ציל"ה הביעו שביעות רצון רבה מאוד מהסייעות הפועלות לצידן. כך דירגו גם כ-90% מההורים בגנים דוברי ערבית, ופחות מהם גנות הבוקר (83%-79%) וההורים בגנים דוברי ערבית (84%).

בהשוואה להערכות של גנות הבוקר כלפי הסייעות בתשע"ה, בגנים דוברי ערבית העריכו באופן דומה בשתי השנים (83% בתשע"ו לעומת 82% בתשע"ה), ואילו אצל גנות בגנים דוברי ערבית ניכרת עלייה בשביעות הרצון מהסייעות (79% בתשע"ו לעומת 70% בתשע"ה).

הורים שדיווחו על שביעות רצון נמוכה מסייעות ציל"ה נשאלו על הסיבות לכך. מתשובותיהם עלה כי אי-שביעות רצונם נבעה מתחלופה גבוהה של סייעות ומחוסר מעורבותן בפעילות:

"היא הייתה מנקה את הגן זהו לא הייתה מעורבת".

"כי אין יחס אישי מצד הסייעת. נראה שבאה לעשות את העבודה וללכת, אין הרגשה של אכפתיות".

"היה מקרה לא נעים עם הסייעת, שהבן שלי דיווח לי, ודיווחנו לגננת".

לסיכום:

הקשר בין צוות הבוקר לצוות הצהריים: גננות הבוקר העריכו כי הקשר בין הצוותים (בעניין בקשות לפעילות בנושא מסוים או עם ילדים מסוימים, ופעילות משותפת בזמן החלפת המשמרות) מתקיים בתדירות גבוהה בהשוואה למה שהעריכו גננות ציל"ה על אותן פעולות. למרות זאת גננות ציל"ה דירגו את שיתופי הפעולה בין הצוותים בדירוגים גבוהים בהשוואה לגננות הבוקר.

בהשוואה לתשע"ה, שיעורים דומים של גננות ציל"ה העריכו בתשע"ו כי מתקיים קשר תקין בין הצוותים (כ-90% בתשע"ו ו-86%-90% בתשע"ה).

נוסף על כך, רוב גננות ציל"ה (כ-80%) העריכו כי אין תחושה של תחרות בין צוותי הגן. מאידך גיסא, בכרבע מהגנים דוברי עברית ובעשירית מהגנים דוברי ערבית לא אפשרו גננות הבוקר שימוש חופשי במשחקים ובמתקנים של הגן בשעות הפעילות של ציל"ה.

גננות הבוקר בגנים דוברי עברית הביעו שביעות רצון כללית מגננות ציל"ה והערכה גבוהה בנוגע לכישוריהן, בהשוואה לגננות בוקר בגנים דוברי ערבית (שביעות רצון כללית: 87% לעומת 78%, בהתאמה. כישורים מתאימים להפעלת התכנית בגן: 86% לעומת 76%, בהתאמה).

בראיונות האיכותניים דווח כי התיאום בעניין תכנים ופעילויות, סביב ילדים ספציפיים וסביב משמעת וגבולות הוא יזום ונעשה באמצעות הטלפון או בחפיפה קצרה בצהריים או באופן שוטף כאשר סייעת הבוקר הופכת לגננת ציל"ה/לסייעת בצהרון.

ההורים ברובם הניכר היו מרוצים מהקשר עם גננות ציל"ה: הורים משני מגזרי השפה (כ-90%) הביעו שביעות רצון רבה מגננות ציל"ה והרגישו שגננת ציל"ה שיתפה פעולה עם

בקשות שלהם. כמו כן, כ-85% דיווחו על שביעות רצון רבה מהתקשורת עם גננת ציל"ה. בראיונות האיכותניים הוצג הצד של גננות ציל"ה בקשר, והן תיארו אותו כקשר טוב/נעים. חלק מגננות ציל"ה ציינו כי בשיחה עם ההורים הן מתמקדות בפעולות ובמעשים של הילד ומשאירות את הדיווח על מאפיינים אישיים לגננות הבוקר.

הערכה כללית של סייעות ציל"ה: כמעט כל גננות ציל"ה הביעו שביעות רצון רבה מאוד מהסייעות הפועלות לצדן. כך העריכו גם כ-90% מההורים בגנים דוברי ערבית, ופחות - 79% - 84% - גננות הבוקר בשני מגזרי השפה והורים בגנים דוברי עברית. בהשוואה לתשע"ה, שיעורים דומים של גננות בגנים דוברי עברית העריכו גם בתשע"ו את הסייעות (כ-80%), ואילו בגנים דוברי ערבית חלה עלייה בשביעות הרצון מהסייעות (79% לעומת 70% בתשע"ה).

7. פעילויות ותכנים בציל"ה תשע"ו

בפרק זה יתואר סדר היום בציל"ה ויוצגו מגוון הפעילויות שנעשו בתשע"ו, חוגי ההעשרה שהוצעו במסגרת התכנית, וכן משוב על אודות הפעילויות.

7.1. סדר היום בציל"ה (ממצאים איכותניים)

סדר היום היה דומה בגנים השונים, ודומה מאוד גם למה שהיה נהוג בשנים הקודמות. הוא כלל ארוחת צהריים חמה ופעילות העשרה בעלת תוכן חינוכי-חברתי או פעילות הפגה.

גננת בוקר: "אין שינויים בציל"ה, עובדים בדיוק אותו דבר כמו בעבר".

גננת ציל"ה: "מתחילים תמיד בארוחת צהריים. אחר כך יש אפשרויות שונות - או שיושבות ליצירה, סיפור, חוג, יציאה לפארק, או פינת בובות - ובשלוש וחצי כבר מתארגנים ליציאה הביתה".

גננת ציל"ה: "סדר היום התקבע, הוא הוכיח את עצמו כהכי מתאים".

מדברי מרבית גננות ציל"ה וגננות הבוקר עלה, כי קיימת הקפדה על שמירת רצף עם התכנים והנושאים המועברים לילדים בשעות הבוקר - כחזרה או חיזוק או השלמה מצדן באמצעות יצירה, סיפור או המחזה (בעיקר סביב עונות השנה וחגים). אך בד בבד עלה גם שגננות ציל"ה מעדיפות אופנויות חווייתיות לשעות אלו ואווירה פתוחה וקלילה/פורמלית פחות:

גננת ציל"ה: "לא אגיד בייביסיטר, אבל משתדלים שיהיה כייפי כזה, קייטנה, הרגשה כייפית אבל בתוך מסגרת..."

גננת ציל"ה: "עוסקים במה שעסקנו בבוקר, בוודאי, אבל עם גישה אחרת, הרבה יותר חווייתית".

בגנים מעטים סיפרו המרואיינות כי אין הקפדה על רצף עם העשייה בבוקר, אם מפני שלא הייתה דרישה/התוויה כזאת מצד גננת הבוקר ואם מתוך התחשבות בעובדה שלא כל ילדי הגן נמצאים בצהרון, או לחלופין, בציפייה מצד הילדים לגיוון ולהפגה.

גננת ציל"ה: "גננת הבוקר לא מבקשת ממני להמשיך אותה".

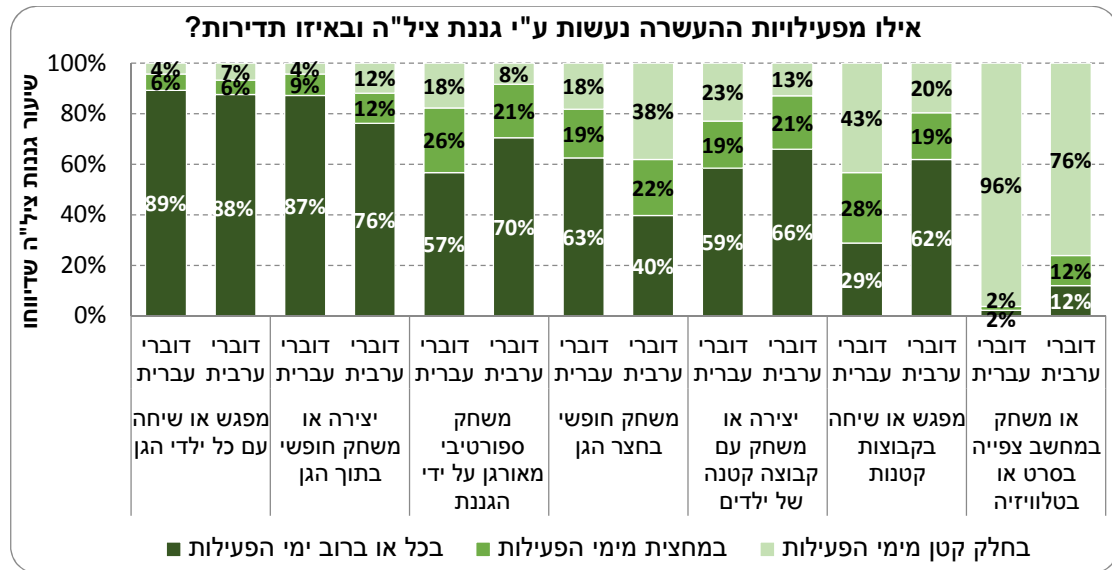
גננת ציל"ה: "חסרות בנות אז אי אפשר".

גננת ציל"ה: "בבוקר הם לומדים דברים ועושים עבודות יד, ברור שהם רוצים שבציל"ה יהיה משהו אחר".

7.2. פעילויות ותוכני העשרה בציל"ה

פעילויות העשרה של ציל"ה היו משני סוגים: פעילות העשרה יום-יומית ביוזמתן ובארגון של גננות ציל"ה, וחוגי העשרה חיצוניים-נרכשים. האחרונים הועברו על ידי מדריך ייעודי, בתדירות משתנה. בתרשים 29 שלהלן מוצגים דיווחיהן של גננות ציל"ה על התכנים והפעילויות שהן יזמו וקיימו בגן:

תרשים 29: פעילויות העשרה שיזמו וקיימו גננות ציל"ה

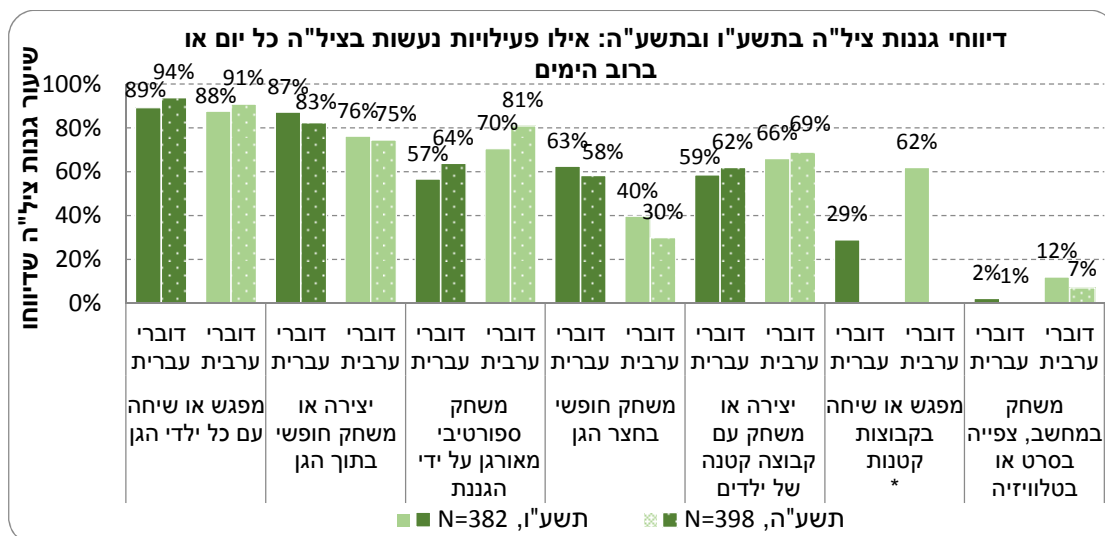
פעילות כגון מפגש או שיחה או סיפור עם כלל ילדי הגן התקיימה "בכל יום או כמעט בכל יום" בכ-88% מהגנים בשני מגזרי השפה.

בשכיחות שנייה צוינה **פעילות יצירה או משחק חופשי בתוך הגן** (ב-87% מהגנים דוברי עברית ובכ-75% מהגנים דוברי ערבית).

בשכיחות שלישית צוינו בגנים דוברי ערבית **משחק ספורטיבי בארגון של הגננת** ובגנים דוברי ערבית **משחק חופשי בחצר הגן** (פעילות זו צוינה בתפוצה נמוכה יחסית בגנים דוברי ערבית).

בשכיחות רביעית בשני מגזרי השפה צוינו **יצירה או משחק עם קבוצה קטנה של ילדים**. בתרשים 30 שלהלן מוצגות באופן השוואתי הפעילויות שהתקיימו "בכל יום או ברוב ימי הפעילות" של ציל"ה בתשע"ו ובתשע"ה:

תרשים 30: דיווחי גננות ציל"ה בתשע"ו ובתשע"ה על פעילויות במסגרת ציל"ה

* בתשע"ה הן לא נשאלו על אודות "מפגש או שיחה בקבוצות קטנות".

ככלל, מגוון הפעילויות דומה בשתי שנות ההערכה, תשע"ו ותשע"ה. עם זאת, בשני מגזרי השפה חלה ירידה בשכיחות פעילויות המאורגנות ומונחות על ידי הגנת - משחקי ספורט ומפגש או שיחה עם ילדי הגן, ונרשמה עלייה בשכיחות פעילויות חופשיות יותר כגון משחק חופשי בחצר הגן (בעיקר בגנים דוברי ערבית, אולם, כפי שצוין לעיל, הפעילות הזאת התקיימה בשכיחות ובתדירות נמוכות בהשוואה לגנים דוברי עברית), ויצירה או משחק חופשי בתוך הגן. בגנים דוברי ערבית חלה עלייה גם בשכיחות של משחקי מחשב וצפייה בטלוויזיה.

בהערכה האיכותנית, השינויים/ההבדלים לעומת הפעילות של ציל"ה בשנים קודמות יוחסו בראש ובראשונה להגדלת התקציבים שהוקצו לתכנית. התקציב המוגדל הסב נחת מרובה ללא מעט גננות ציל"ה ואפשר להן, לדבריהן, לנהוג ביד רחבה יחסית ברכישת חומרים וציוד לגיוון הפעילויות בצהרון ולהנאת הילדים:

גננת ציל"ה: "לגבי ההעשרה זה היה השנה משמעותי. הגדילו את התקציב לחומרי היצירה, זה ממש שינה את העשייה היום".

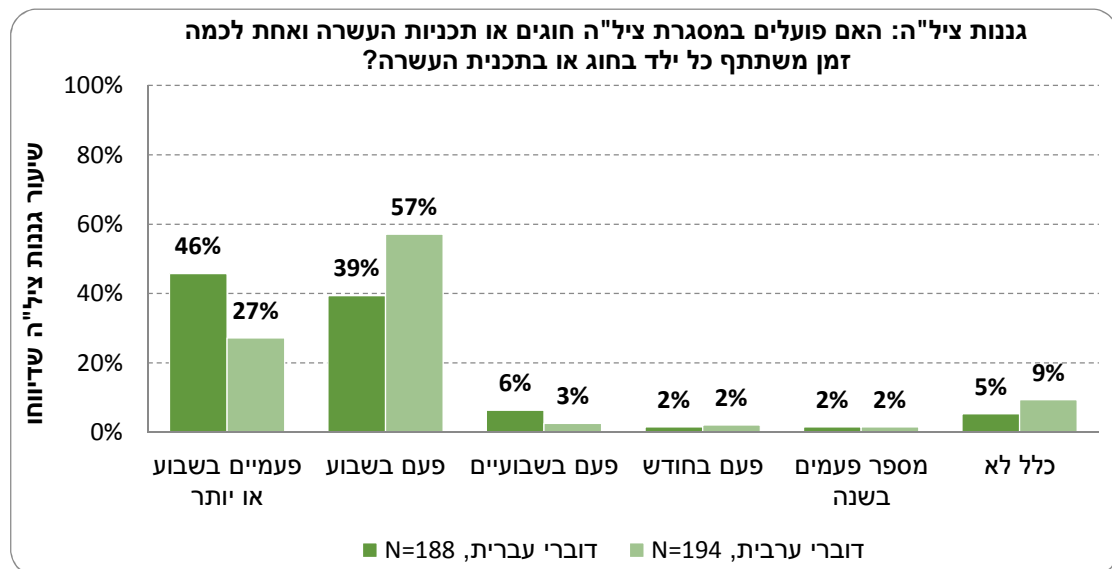
גננת ציל"ה: "השנה הגדילו את התקציב ואני קונה יותר חומרים, אני גם קונה פרסים כדי לעודד את הילדים. התקציב מאפשר יותר פעילויות בהשוואה לשנה שעברה, שאז היו רק טושים ודפים והטושים היו צ'יק צ'ק מתייבשים, עכשיו אפשר ליצור בצורה משמעותית יותר".

7.3. חוגי העשרה נרכשים במסגרת ציל"ה

חוגי ההעשרה הועברו על ידי מדריכים חיצוניים. תוכני החוגים ותדירותם נקבעו על ידי הרשות (או המפעיל/הזכייין מטעמה). בתשע"ו הוגדלה הקצאת התקציב של משרד החינוך לרכישה של חוגי העשרה. כדי לבחון את השפעות השינוי התקציבי יוצגו בתת-פרק זה ממצאי תשע"ו בהשוואה לממצאי תשע"ה.

בתשע"ו התקיימו חוגי העשרה בהדרכה חיצונית ב-95% מהגנים דוברי עברית וב-90% מהגנים דוברי ערבית. בתרשים 31 שלהלן מוצגת התדירות של החוגים בתשע"ו, על פי דיווחיהן של גננות ציל"ה:

תרשים 31: תדירות חוגי ההעשרה הנרכשים בתשע"ו – על פי דיווחיהן של גננות ציל"ה

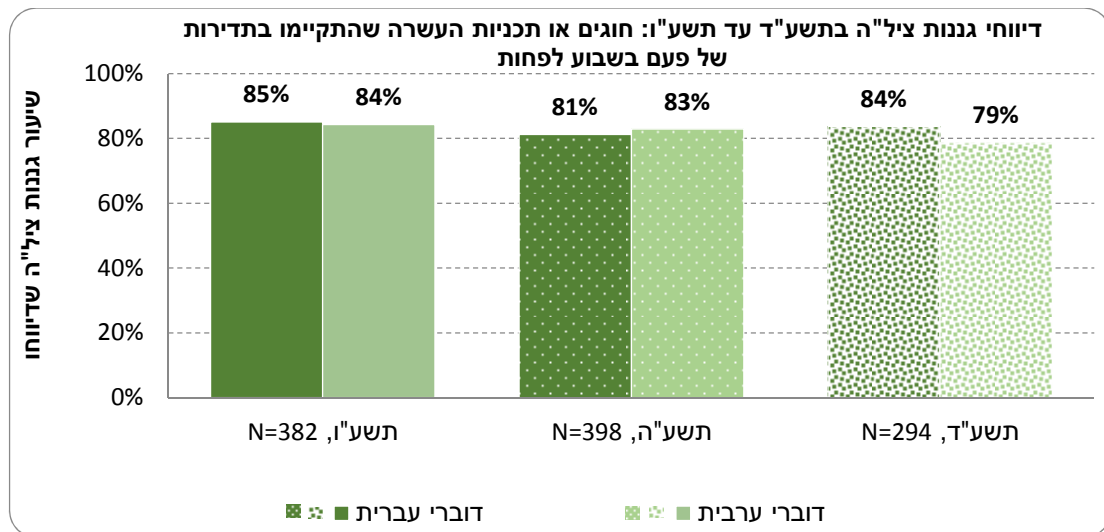

חוגים בתדירות סדירה, כלומר חוגים שמתקיימים לפחות פעם בשבוע, היו בכ-85% מהגנים בשני מגזרי השפה²⁰. לעומת זאת, 8% מהגנים דוברי עברית ו-5% מהגנים דוברי ערבית התקיימו חוגים פעם בשבועיים או פעם בחודש, וב-7% מהגנים דוברי עברית ו-11% מהגנים דוברי ערבית לא היו חוגים כלל או שהם התקיימו רק "מספר פעמים בשנה" (מעין פעילויות שיא).

בתרשים 32 שלהלן מוצגת התפלגות הגנים שבהם התקיימו חוגים באופן סדיר, בתדירות של פעם בשבוע לפחות, בשלוש שנות ההערכה ובהשוואה ביניהן – על פי דיווחיהן של גננות ציל"ה:

²⁰ דיווחי גננות ציל"ה על תפוצת החוגים הסדירים נתמכים בדיווחיהם של כ-80% מההורים על קיום חוגי העשרה במסגרת ציל"ה.

תרשים 32: התפלגות חוגי ההעשרה בתדירות של לפחות פעם בשבוע בתשע"ד עד תשע"ו - לפי דיווחיהן של גננות ציל"ה

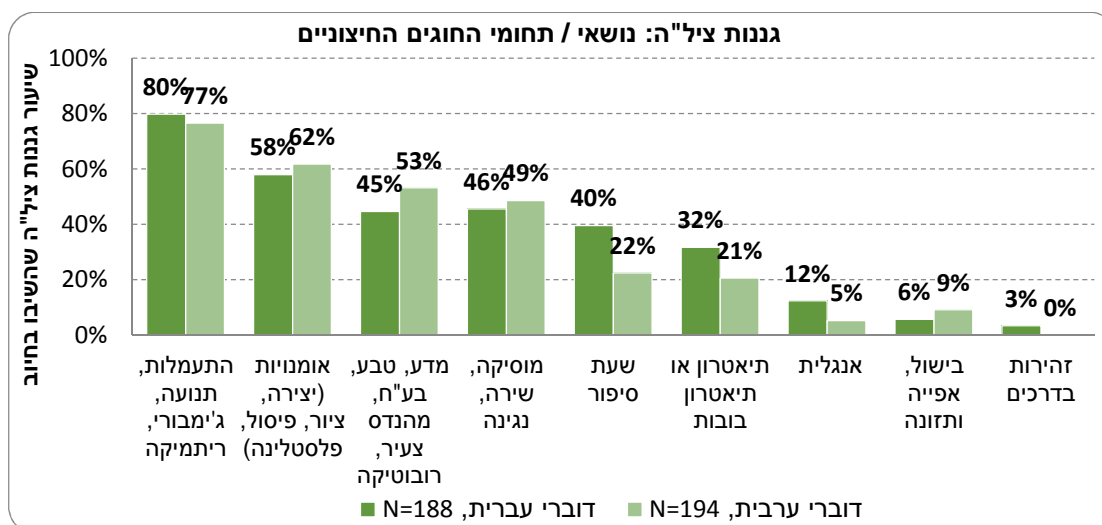
במעבר בין שתי שנות ההערכה תשע"ד-תשע"ה, בגנים דוברי ערבית דווח על עלייה קלה בסדירות החוגים (79% בתשע"ד ו-83% בתשע"ה), ואילו בגנים דוברי עברית דווח על נסיגה קלה בשכיחות החוגים הסדירים (84% בתשע"ד ו-81% בתשע"ה).

בתשע"ו לעומת תשע"ה, בגנים דוברי עברית חלה עלייה קלה בשיעור הגנים שבהם התקיימו חוגים באופן סדיר (מ-81% בתשע"ה ל-85% בתשע"ו), ואילו בגנים דוברי ערבית השכיחות דומה בשתי השנים (83% בתשע"ה ו-84% בתשע"ו). השינויים בתפוצת החוגים שהתקיימו באופן סדיר הם מינוריים, למרות הגדלת התקציבים של משרד החינוך לצורך העשרה של התכנית.

הנושאים של חוגי ההעשרה הנרכשים

התחומים של חוגי ההעשרה מפורטים בתרשים 33 שלהלן לפי שכיחותם בתשע"ו ובחלוקה לפי מגזר שפה:

תרשים 33: התפלגות נושאי/תחומי החוגים בתשע"ו

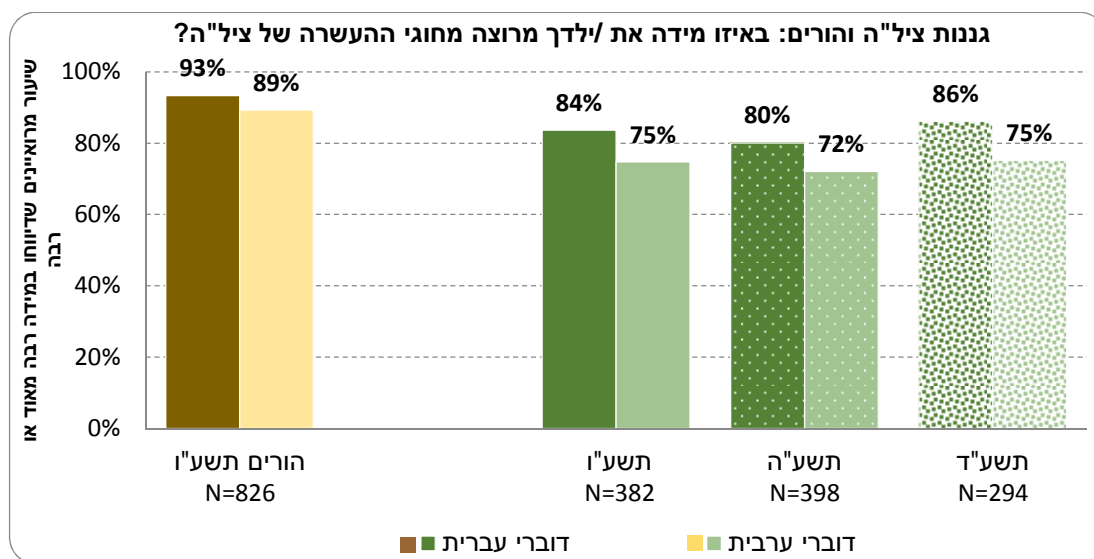
שכיחות החוגים נותרה דומה במהלך כל שנות ההערכה תשע"ד-תשע"ו.

חוגי תנועה למיניהם (ענפי ספורט שונים, ריתמיקה, ג'ימבורי) היו הנפוצים ביותר בשלוש שנות ההערכה. בהמשך שובצו **חוגי אמנויות** (בתפוצתם של חוגים אלו חלה עלייה בגנים דוברי ערבית - 62% בתשע"ו לעומת 56% בתשע"ה), **חוגי מדע / טבע / בעלי חיים** וחוגי **מוסיקה / שירה / נגינה**.

כמו כן צוינו בשכיחות נמוכה, ואף הולכת ויורדת, ובשכיחות גבוהה יותר בגנים דוברי עברית בהשוואה לגנים דוברי ערבית, חוגים אלו: שעת סיפור, תיאטרון, אנגלית, בישול ואפייה, זהירות בדרכים.

גננות ציל"ה וההורים התבקשו להעריך אם הם מרוצים מחוגי ההעשרה הנרכשים. בתרשים 34 שלהלן מוצגים דיווחי ההורים מתשע"ו בלבד, ודיווחיהן של גננות ציל"ה משלוש שנות ההערכה, תשע"ד עד תשע"ו:

תרשים 34: מידת שביעות הרצון של גננות ציל"ה ושל ההורים מהחוגים הנרכשים

כ-90% מההורים הביעו שביעות רצון רבה מאוד מחוגי ההעשרה.

ההערכה של גננות ציל"ה בנוגע לחוגים דומה בכל שנות ההערכה: 80%-85% מהן בגנים דוברי עברית וכ-75% מהן בגנים דוברי ערבית דיווחו על שביעות רצון רבה ורבה מאוד מהחוג.

כאשר הובעה אי-שביעות רצון מהחוגים בתשע"ו, היא נבעה מתכנים שלא עניינו את הילדים או שלא התאימו להם:

"הורה" החוגים לא ברמה, זה נראה חובבני".

"היה שינוי במפעילים. התשלום לכל מפעיל חוג ירד, אז זה בהתאם".

"ישנה ילדה שרק סיימה כיתה י"ב ואין לה שום הכשרה, שום ניסיון, והתוכן לא מתאים לילדי הגן. הם גן ירוק ששומר על איכות הסביבה והמדריכה מביאה כוסות חד פעמיות".

ממצאים איכותניים על אודות העשרה וחוגים:

בכל הגנים כלל הצהרון העשרה, אם על ידי צוות הצהרון עצמו ואם באמצעות חוגים נרכשים שהופעלו על ידי גורמים חיצוניים; הפעלות מיוחדות על ידי הגננות נחשבו בעיניהן העשרה פנימית, כמו למשל תיאטרון או עיסוק במדע:

גננת ציל"ה: "יש לי יום אחד זה"ב, יש לי קבלת שבת ביום חמישי, יום אחד מפעילה אותן בהתעמלות...אני אוהבת להפעיל אותן כל הזמן, שלא יהיה סתם פינת בובה, יש להן את זה בבוקר. במקום, אני עושה הרבה משחקי חברה, הצגות, ריקודים".

גננת ציל"ה: "מכיוון שיש מספר קטן יותר של ילדים, אפשר להוסיף המון לילדים ולהפעיל אותם אחרת, לא עוד חומרי יצירה, אלא תיאטרון, משחק, משהו שיותר מרחיב את הלב והנשמה".

גננת ציל"ה: "אני התחלתי מסלול של מדע והילדים מאוד אוהבים את זה, אני עושה להם התנסות במדע".

לדברי גננות הצהרון ולדברי הרכזים היישוביים/מנהלי מחלקות החינוך שרואיינו, החוגים נבחרו בידי הרכז היישובי/העמותה/הזכין, ובכל מקרה לא בידי צוות הצהרון/גננות הבוקר:

גננת ציל"ה: "לנו לא היה קשר בבחירת החוגים, בחרו עבורנו".

גננת ציל"ה: "הרכז היישובי בחר את החוגים".

כאשר החוגים השכיחים היו אמנות, ריתמוסיקה/תנועה, תיאטרון בובות, אנגלית, מדעים, ליטוף בעלי חיים, אפייה ושעת סיפור.

סדירות פעילויות ההעשרה/החוגים הייתה גבוהה בתשע"ו (בהשוואה לשנים הקודמות) וכך גם מידת שביעות הרצון מהם בקרב רוב המרואיינות.

גננת בוקר: "מהשנה יש פעמיים בשבוע, שמעתי שזה מאוד מוצלח, במיוחד האנגלית".

גננת בוקר: "השינוי לטובה השנה הוא המגוון, פעם זה פעם זה, זה נותן לילדות חשיפה רחבה יותר".

אך התמונה המתקבלת בנוגע לטיב ההעשרה איננה אחידה: בכמחצית מן הגנים הצוותים מרוצים מהרמה ומאיכות המדריכים החיצוניים.

גננת ציל"ה: "ההפעלות טובות, וגם המדריכות מלאות מרץ".

במחציתם נטען, לעומת זאת, כי ההעשרה איננה 'באמת' איכותית וכי איננה מיוחדת/שונה ממה שמסוגל לעשות צוות הצהרון עם הילדים בכוחות עצמו, או שלא כל המדריכים אחידים ברמתם המקצועית או האישית:

גננת ציל"ה: "זו של האומנות לא מגיעה מוכנה מספיק, לא מבחינת התוכן ולא מבחינת הציוד".

גננת ציל"ה: "אצלנו החוג הוא לא משהו מיוחד, בחוג צריך שיהיה מישהו מקצועי, שיהיה כל פעם נושא אחר, אולי צריך יותר תקציב בשביל להביא לילדים משהו יותר שווה".

גננת ציל"ה: "הרמה של המדריכות לא מספיק גבוהה, אני מצפה שיהיו דברים שאני לא יכולה לעשות, שיהיו איכותיים יותר, והן עושות דברים פשוטים".

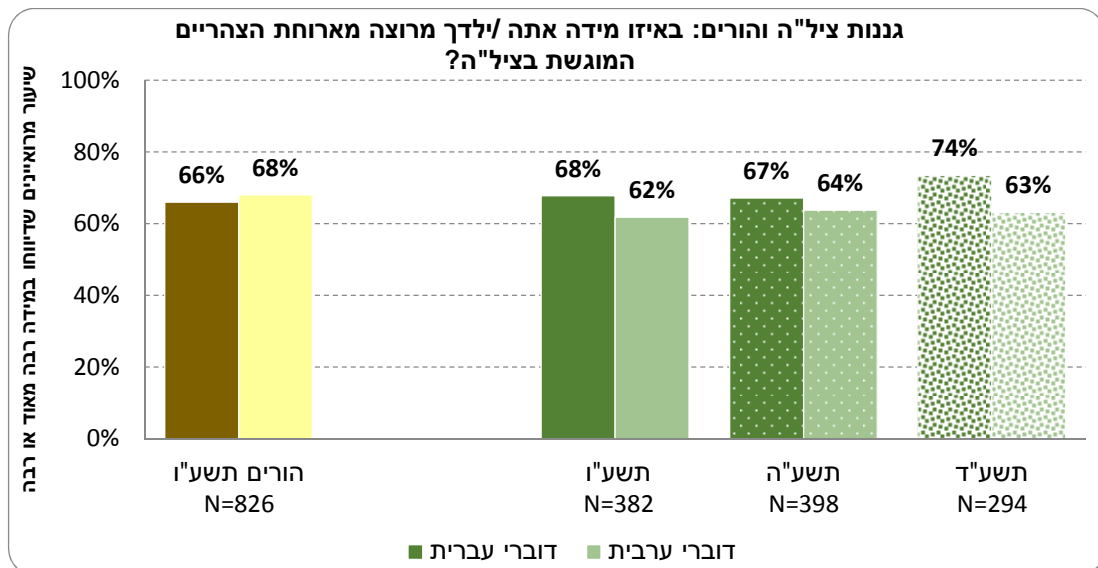
7.4. ההזנה במסגרת ציל"ה

לצד רכיבי ההעשרה בציל"ה, ובהיותה מתקיימת בשעות הצהריים, הפעילות של ציל"ה נפתחה בהגשת ארוחה חמה לכל ילד.

בתשע"ו כ-2% מההורים ומגננות ציל"ה דיווחו שארוחת צהריים הוגשה רק בחלק מימי הפעילות של ציל"ה או שלא הוגשה ארוחה כלל.

בשלוש שנות ההערכה נאספו חוות דעת של המרואיינים בנוגע לארוחה. המרואיינים ייחסו חשיבות רבה לטעם ולאיכות של המזון ולאופן הגשתו. בתשע"ו נוספה גם חוות דעתם של הורי הילדים המשתתפים בתכנית, כמפורט בתרשים 35 שלהלן, בחלוקה לפי מגזר שפה:

תרשים 35: משוב של גננות ציל"ה ושל ההורים על ההזנה במסגרת ציל"ה

ככלל, בכל שנות ההערכה, כשני שלישים מגננות ציל"ה דיווחו על שביעות רצון רבה מאוד או רבה מארוחת הצהריים (למעט גננות ציל"ה בגנים דוברי ערבית בתשע"ד, שדירגו בשיעורים גבוהים יותר). דיווחי ההורים דומים. עם זאת, בחינה מעמיקה יותר של הנתונים מעלה כי בכל השנים, גננות בגנים דוברי ערבית העריכו את הארוחה בשיעורים פחותים במעט בהשוואה לעמיתותיהן בגנים דוברי עברית.

המרואיינים בשני המגזרים השפה ציינו סיבות דומות לאי-שביעות הרצון מהארוחה (בתשובה לשאלה פתוחה בשאלונים הכמותיים, מוצג בשכילות יורדת):

טעם: הילדים טענו שהאוכל לא טעים להם או שהמבחר/הגיוון של המזונות המוגשים דל.

איכות: מזון תעשייתי/ מעובד/ שומני

ניקיון, אחסון והגשה: המזון נשמר באופן לא הגייני ומוגש קר או באופן שאינו אסתטי.

"אוכל שנמצא במשאיות מ-4 לפנות בוקר, הוא מגיע לגן לקראת 11".
"בעקבות האוכל הילד אושפז בבית חולים והאם הצטרכה להביא אוכל מהבית".
אין אפשרות להתאים מזון למחלות (צליאק, סוכרת) **ולהעדפות תזונה** (צמחוני, טבעוני וכו').

בהערכה האיכותנית, רכזים יישוביים ומנהלי מחלקות חינוך וכמחצית מן המרואיינות בצוותי ציל"ה סברו כי ההזנה משופרת לעומת השנים הקודמות, והביעו שביעות רצון - שלהם, של הילדים ושל ההורים - מן הגיוון באוכל, מעובדת היותו בריא/מזין ומן הכמות, וכן מהיענות הקייטרינג לבקשות ומסדירות הגעתו.

גננת בוקר: "ההזנה מאוד טובה ונדיבה, ילדים מאוד מרוצים, הקייטרינג מאוד נענה לפניית של הצוות".

מנהל מחלקת חינוך: "היה טוב השנה, הילדים אהבו, הם אוכלים".

מנהל מחלקת חינוך: "יש גיוון מבורך מבחינת הפירות והירקות".

גננת ציל"ה: "האוכל בסדר, מגוון, טעים, בריא ובשפע. הבנות אוהבות את זה, זה דופק כמו שעון".

בקרב כמחצית מן הגננות בלטה אי-נחת ועלו תלונות שונות בנוגע לטיב המזון - סביב היותו 'בריא מדי', לא מגוון דיו, ירוד באיכותו, מתועש/מתובל/שומני מדי, או בכמות לא מספקת:

גננת ציל"ה: "הרבה יותר טוב משנה שעברה אבל ניתן לשיפור. שולחים את האוכל בקופסאות פלסטיק זה אסור, הלחם הוא כמעט פג תוקף".

גננת ציל"ה: "יש לנו קייטרינג בעייתי ואין לנו עם מי לדבר ב'אתגרים'. הירקות רקובים, וגם לא משנים ולא מגוונים בכלל את האוכל".

גננת ציל"ה: "האוכל כן טעים אבל מאוד לא אסתטי, והכמות מאוד מדויקת, אין לי אחד יותר, זה ממוספר, אין שפע..."

גננת ציל"ה: "או שמגיע כשנשפך בפנים, או קצת שרוף..."

גננת ציל"ה: "האוכל שומני עם ריח חזק, לא אידיאלי מבחינה בריאותית".

גם בשנה זו הייתה מידת שביעות הרצון בגנים דוברי ערבית נמוכה בהשוואה לגנים דוברי עברית:

גננת ציל"ה: "הם לא אוכלים הכל, יוצא הרבה שאני קונה על חשבוני קקאו, חומוס ולבנה ואז הם אוכלים".

גננת ציל"ה: "זה בריא אולי, אבל מאוד לא מתובל לטעמנו, זה סתם".

לסיכום:

סדר יום: סדר היום היה דומה בגנים השונים וגם למה שהיה נהוג בשנים הקודמות, וכלל ארוחת צהריים חמה ופעילות העשרה בעלת תוכן חינוכי-חברתי או פעילות הפגה. בראיונות האיכותניים עלה כי יש שמירת רצף עם התכנים והנושאים המועברים לילדים בשעות הבוקר בעיקר סביב עונות השנה וחגים, אך באופנויות חווייתיות יותר וקלילות כגון יצירה, סיפור או המחזה.

בכ-88% מהגנים בשני מגזרי השפה התקיימו "בכל יום או כמעט בכל יום" **מפגש או שיחה או סיפור** עם כלל ילדי הגן, וב-87% מהגנים דוברי עברית ו-76% מהגנים דוברי ערבית התקיימו **פעילות יצירה או משחק חופשי בתוך הגן**. בהשוואה לפעילויות בתשע"ה, חלה בתשע"ו ירידה בשכיחות פעילויות המונחות על ידי הגנת (משחקי ספורט, מפגש או שיחה עם ילדי הגן) ועלייה בשכיחותן של פעילויות חופשיות (משחק חופשי בחצר הגן ומשחק/יצירה חופשיים בתוך הגן). בגנים דוברי ערבית חלה עלייה גם בשכיחות של משחקי מחשב וצפייה בטלוויזיה.

חוגי העשרה בתדירות של פעם בשבוע לפחות התקיימו בתשע"ו בכ-85% מהגנים בשני מגזרי השפה ובשיעורים דומים לתשע"ה (בתוספת שיפור קל בגנים דוברי ערבית: מ-81% בתשע"ה ל-85% בתשע"ו), זאת למרות הגדלה של תקציבי משרד החינוך לצורך העשרת התכנית.

חוגי ספורט ותנועה למיניהם היו הנפוצים ביותר בשלוש שנות ההערכה. בהמשך שובצו **חוגי אמנויות** (חלה עלייה בתפוצתם בגנים דוברי ערבית - 62% בתשע"ו לעומת 56% בתשע"ה), **חוגי מדע / טבע / בעלי חיים** ו**חוגי מוסיקה / שירה / נגינה**. כמו כן צוינו בשכיחות נמוכה ויורדת (ויותר בגנים דוברי ערבית) שעת סיפור, תיאטרון, אנגלית, בישול ואפייה, זהירות בדרכים. הממצאים האיכותניים מלמדים כי החוגים נבחרו בידי הרכז היישובי/העמותה/הזכיון, ובכל מקרה לא בידי צוות הצהרון/גננות הבוקר. בכל שלוש שנות ההערכה של התכנית הייתה שביעות הרצון מהחוגים דומה: 80%-85% בגנים דוברי ערבית וכ-75% בגנים דוברי ערבית.

הזנה: בשלוש שנות ההערכה, כשני שלישים מגננות ציל"ה וגם ההורים בתשע"ו דיווחו על שביעות רצון רבה מאוד או רבה מארוחת הצהריים (למעט גננות ציל"ה בגנים דוברי ערבית בתשע"ד, שדירגו בשיעורים גבוהים יותר). בהערכה האיכותנית, כמחצית מן המרואיינות בצוותי ציל"ה סברו שההזנה משופרת בהשוואה לשנים הקודמות, ואילו אצל השאר בלטה הטענה בדבר היות המזון 'בריא מדי', לא מגוון דיו, ירוד באיכותו,

מתועש/מתובל/שומני מדי, או בכמות לא מספקת. בכל שנות ההערכה מידת שביעות הרצון בגנים דוברי ערבית הייתה נמוכה בהשוואה לגנים דוברי עברית.

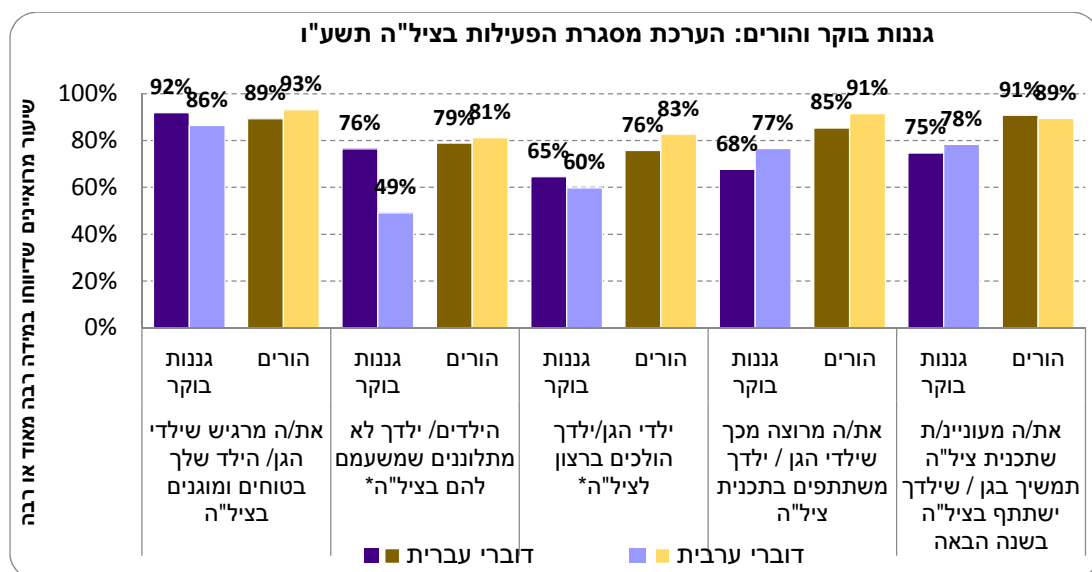
8. משוב על התכנית ותפיסת תרומתה לילדים

השאלונים והראיונות בתשע"ו התמקדו בתפוקות המבוקשות בעקבות השתתפות הילדים בתכנית ציל"ה מבחינת העשרה ומבחינת שביעות רצון רבה של ההורים מן התכנית. ההערכה עסקה גם בהיבטים הנוגעים לארגון של תכנית ציל"ה ולמעקב אחר פעילותה ברשות ומול גן הבוקר, ובקשרי העבודה של צוות ציל"ה עם גורמים אלו. בהתאם לכך יוצגו בפרק זה תפיסות המרואיינים בדבר ההשפעות והתרומות בעקבות השתתפות הילדים בציל"ה, מידת שביעות הרצון הכללית של המרואיינים מתכנית ציל"ה, יתרונות התכנית והצעות לשיפור מצד המרואיינים. כמו כן יוצגו השוואות בין תפיסות המרואיינים בתשע"ו לבין תפיסות שדווחו על ידי גננות הבוקר בתשע"ה (בתשע"ד לא רואינו גננות בוקר).

8.1. הערכת מסגרת הפעילות והמענה הכולל שהתקבל מציל"ה

המרואיינים התבקשו להעריך את התכנים ואת המענה הכולל שהתקבל מהתכנית מבחינת מסגרת הפעילות, העשרת הפעילויות והתכנים, ואת מידת היותה "מענה טוב" לילדים בשעות הצהריים. הממצאים מוצגים בתרשים 36 שלהלן.

תרשים 36: מסגרת הפעילות של ציל"ה בתשע"ו – על פי הערכותיהם של גננות הבוקר והורים

* ההיגד עבר עיבוד כך שערך גבוה יותר ישקף מצב רצוי יותר, בדומה להיגדים אחרים בדוח.

ברוב ההיגדים שהוצגו להם העריכו ההורים את מסגרת הפעילות בדירוגים גבוהים, בהשוואה לגננות הבוקר.

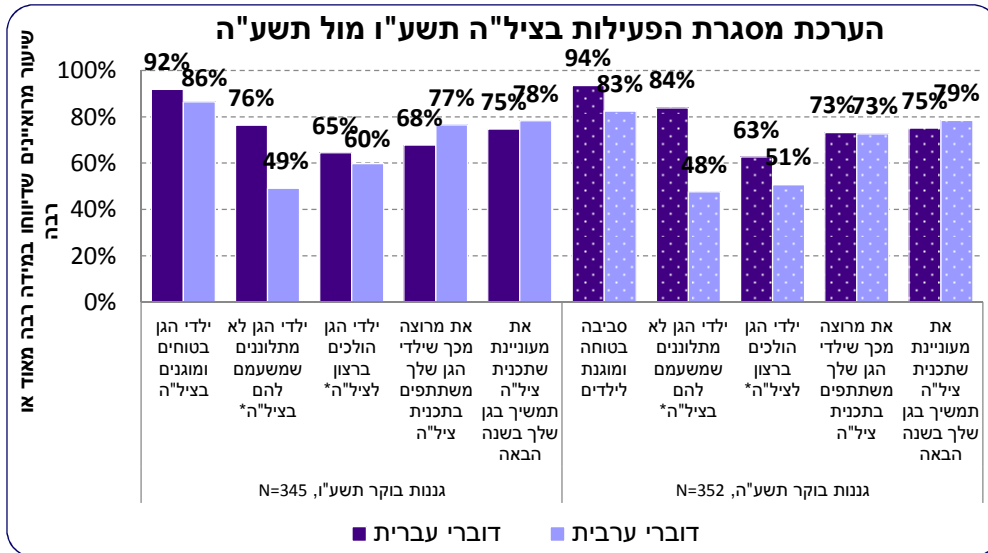
מקרב גננות הבוקר - 68% בגנים דוברי עברית ו-77% בגנים דוברי ערבית, ומקרב ההורים - 85% ו-91%, בהתאמה, הביעו שביעות רצון רבה מאוד או רבה בהיגד "כאיזו מידה את/ה מרוצה מכך שילדי הגן/ילדך משתתפים בתכנית ציל"ה". ניתוח נוסף בחן את דיווחי ההורים בשתי קבוצות: קבוצת גנים שבהם גננת הבוקר פעלה גם בציל"ה, וקבוצת גנים שבהם גננת אחרת פעלה בציל"ה. נמצא כי בגנים דוברי עברית שבהם פעלה גננת הבוקר גם בציל"ה נרשמה שביעות רצון רבה של ההורים בהשוואה לגנים דוברי עברית שבהם התחלפה הגננת בשעות הצהריים. בגנים דוברי ערבית לא נמצא בהערכות ההורים הבדל של ממש בין שני המצבים.

גננות הבוקר בגנים דוברי ערבית היו מסויגות במיוחד. כמחציתן דיווחו כי ילדים התלוננו שמשעמם להם בציל"ה, וכ-40% דיווחו כי ילדים לא הלכו ברצון לציל"ה. למרות הסתייגויותיהן, 86% או יותר מגננות הבוקר וההורים, בשני מגזרי השפה, חשו שהילדים בטוחים ומוגנים בציל"ה.

כרבע מגננות הבוקר לא מעוניינות שתכנית ציל"ה תמשיך לפעול בגן שלהן בשנה הבאה, זאת מכמה סיבות: בלאי של הציוד בגן, הלכלוך שנשאר בגן בתום פעילות ציל"ה וניהול לא מקצועי של הפעילות. היו גם גננות בוקר שטענו כי צהרון הוא מסגרת התואמת את צורכיהם של הורים עובדים, אולם אינה מתאימה כלל לגילאי גן (תפיסה זו יכולה להסביר את הפער בין שיעור הגננות שדיווחו כי הן "מרוצות מכך שילדי הגן משתתפים בציל"ה" לבין שיעור גבוה יותר של גננות שדיווחו כי "הן מעוניינות כי התכנית תמשיך בגן בשנה הבאה").

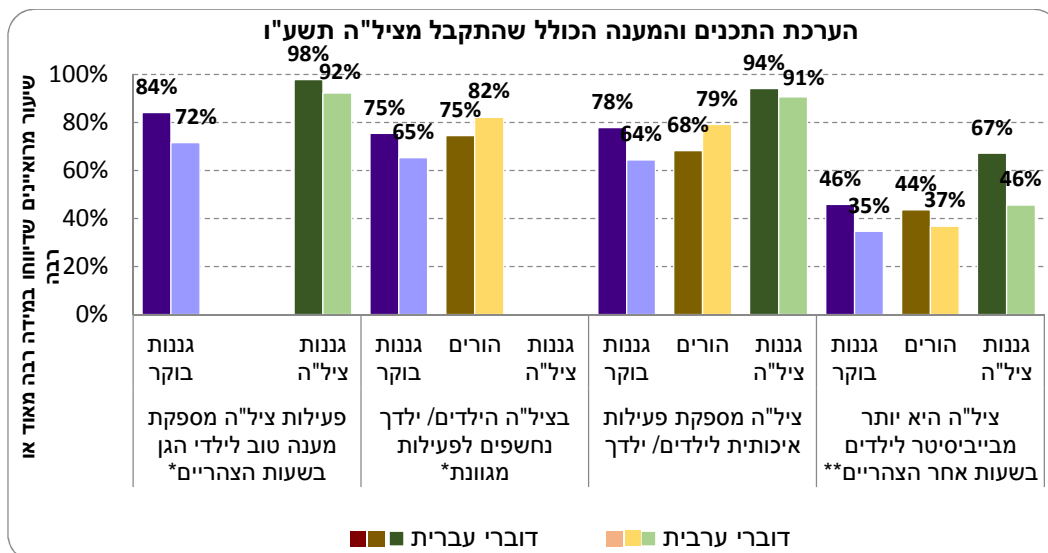
בתרשים 37 שלהלן מובאים ממצאי ההיגדים שהוצגו לעיל בהשוואה בין תשע"ו לתשע"ה.

תרשים 37: מסגרת הפעילות של ציל"ה בתשע"ו ובתשע"ה – לפי הערכותיהן של גננות הבוקר

ברוב ההיגדים שנגעו למסגרת הפעילות של ציל"ה התקבלו בשתי שנות ההערכה דיווחים דומים של גננות הבוקר בעניין שביעות הרצון של הילדים מציל"ה.

תרשים 38: התכנים בציל"ה והמענה הכולל שהתקבל ממנה בתשע"ו – על פי הערכות המרואיינים

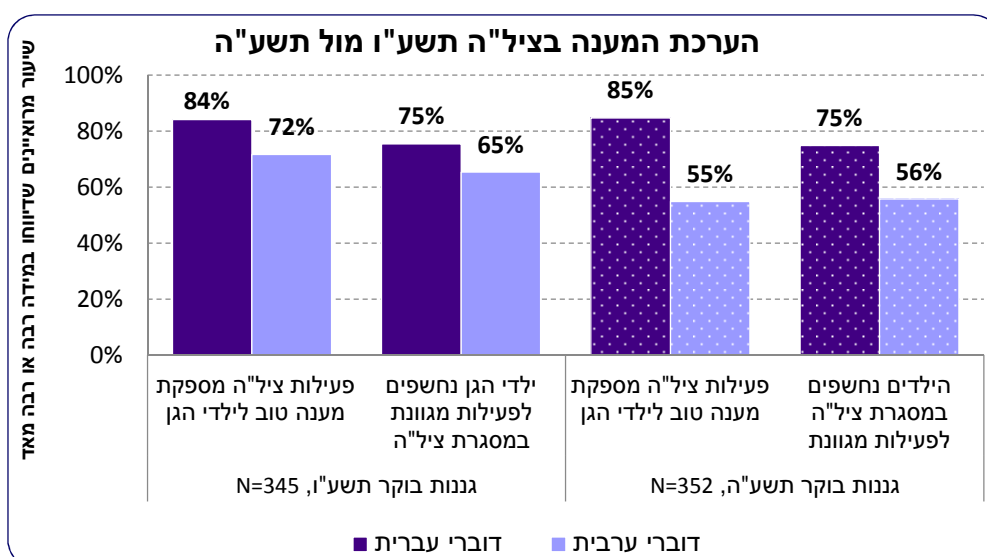
* היגדים אלו נכללו רק בחלק מהשאלונים.
 ** ההיגד עבר עיבוד כך שערך גבוה יותר ישקף מצב רצוי יותר, בדומה להיגדים אחרים בדוח.

גננות הבוקר וההורים העריכו את תוכני הפעילות בציל"ה בשיעורים נמוכים בהשוואה להערכה הכללית של מסגרת התכנית (כ-90% העריכו כי "ילדי הגן/ילדך בטוחים ומוגנים בציל"ה"), ובכלל זה היותה של הפעילות איכותית (כך העריכו 64%-79% מהמרוויינים), כוללת חשיפה לפעילות מגוונת (82%-65% מהמרוויינים), מסגרת המהווה יותר מבייביסיטר בשעות אחר הצהריים (46%-35% מהמרוויינים), ובאופן כללי פעילות המספקת מענה טוב לילדי הגן בשעות הצהריים (84%-72% מגננות הבוקר).

בדומה להערכת מסגרת הפעילות, גם בהקשר של התכנים העניקו גננות הבוקר בגנים דוברי ערבית דירוגים נמוכים במיוחד בהשוואה למרוויינים האחרים.

בתרשים 39 שלהלן מוצגים ממצאי ההיגדים שהוצגו לעיל בהשוואה בין תשע"ו לתשע"ה.

תרשים 39: המענה של ציל"ה בתשע"ו ובתשע"ה – לפי הערכתן של גננות הבוקר

גננות הבוקר בגנים דוברי עברית הציגו בשתי השנים הערכות דומות בדבר המענה שהתקבל מציל"ה – כ-85% חשבו שציל"ה מספקת מענה טוב לילדי הגן וכ-75% הסכימו כי הפעילות מגוונת. בקרב גננות בגנים דוברי ערבית ניכר בתשע"ו שיפור בהערכת המענה (72% בתשע"ו לעומת 55% בתשע"ה חשבו שהתכנית מספקת מענה טוב לילדי הגן, ו-65% בתשע"ו לעומת 56% בתשע"ה הסכימו כי הפעילות מגוונת), ועם זאת בשתי השנים הערכתן בעניין המענה נמוכה בהשוואה להערכת עמיתותיהן בגנים דוברי עברית.

לצד המשוב שהופנה לגננות הבוקר ולהורים, נשאלו גננות ציל"ה על מידת שביעות רצונן מהעבודה בתכנית. 96% מגננות ציל"ה, בשני מגזרי השפה, ענו כי הן מרוצות מעבודתן.

8.2. פעילות ציל"ה בתשע"ו בהשוואה לתשע"ה - לפי דיווחי

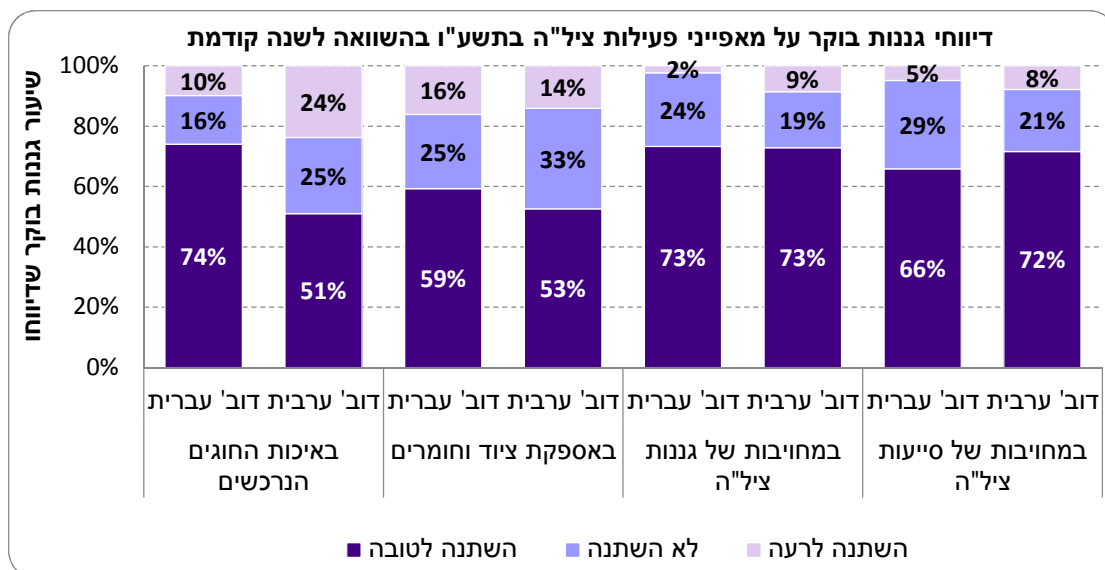
המרואיניים

בצד ההשוואות (שהוצגו בתת-הפרק הקודם) בין הממצאים הכמותיים מתשע"ו לעומת תשע"ה, כללו השאלונים הטלפוניים לגנות הבוקר ולהורים בתשע"ו שאלות שיועדו למי שילדי הגן שלהן/שהילדים שלהם השתתפו בציל"ה גם בתשע"ה. גנות בוקר אלו הן כ-75% מכלל גנות הבוקר בגנים דוברי עברית ו-87% מכלל גנות הבוקר בגנים דוברי ערבית שהשתתפו בסקר. מקרב ההורים, כ-50% בגנים דוברי עברית ומעט פחות מזה (43%) בגנים דוברי ערבית דיווחו כי ילדיהם השתתפו בציל"ה גם בתשע"ה.

גנות הבוקר התבקשו להעריך את פעילות ציל"ה בתשע"ו בהשוואה לשנה שקדמה לה מבחינת איכות החוגים הנרכשים, אספקת ציוד וחומרים שוטפים והמחויבות של גנות וסייעות ציל"ה לפעילות. ההורים התבקשו להעריך באופן כללי את הפעילות בתכנית בתשע"ו בהשוואה לתשע"ה. הממצאים מוצגים בתרשים 40 שלהלן:

תרשים 40: מאפייני הפעילות בתשע"ו בהשוואה לתשע"ה - לפי דיווחיהן של

גנות הבוקר

בנושאים התקציביים ניכר פער בין שני מגזרי השפה: שיעורים גבוהים יותר של גנות בוקר בגנים דוברי עברית, בהשוואה לגנים דוברי ערבית, העריכו שינוי לטובה באיכות החוגים הנרכשים (74% לעומת 51%, בהתאמה) ובאספקת ציוד וחומרים (59% לעומת 53%, בהתאמה). מאידך גיסא, כרבע עד שליש מהמרואיניים בגנים דוברי עברית וכמחציתם בגנים דוברי ערבית טענו כי לא היה שינוי או שאיכות החוגים ואספקת הציוד והחומרים אף השתנו לרעה.

כשלושה רבעים מגננות הבוקר העריכו שינוי לטובה במידת המחויבות של גננות ציל"ה. שיעורים דומים בגנים דוברי ערבית ושני שלישים בגנים דוברי עברית העריכו שינוי לטובה גם במחויבות של הסייעות.

מקרב ההורים, 38% בגנים דוברי עברית ו-47% בגנים דוברי ערבית העריכו שינוי לטובה במענה הכולל שהתקבל מציל"ה בתשע"ו בהשוואה לתשע"ה. הורים שהעריכו את השינוי לטובה הסבירו את הסיבות לדירוג שלהם (בתשובה על שאלה פתוחה בשאלונים הכמותיים):

- גננת "יותר טובה" מזו שהועסקה בתכנית בשנה שעברה.
 - תוספת או החלפה של חוגי ההעשרה שהוצעו בתכנית.
 - תוספת של סייעת לקבוצה או העסקה של סייעת הבוקר גם בציל"ה.
 - תחילת פעילות ציל"ה במקביל לפתיחת שנת הלימודים.
 - תגובות חיוביות מצד הילדים.
- "הילדה יותר רוצה ללכת, ולהישאר יותר בצהרון עד הסוף".*

לעומתם, 6% מההורים בגנים דוברי עברית ו-1% מההורים בגנים דוברי ערבית העריכו כי בתשע"ו חל שינוי לרעה בהשוואה לתשע"ה, מהסיבות הבאות:

- גננת "פחות טובה" מזו שבשנה שעברה: בלי ניסיון, יחס לקוי לילדים, אווירה לא נעימה.
- תחלופה גבוהה של צוות ציל"ה במהלך השנה.
- הילדים משועממים או שאינם אוהבים את הפעילות.

בתווך היו רוב ההורים - 56% בגנים דוברי עברית ו-52% בגנים דוברי ערבית - שסברו כי לא חל שינוי לטובה או לרעה בתכנית במעבר בין שתי השנים.

ממצאים איכותניים בנושא שביעות הרצון מן התכנית - יתרונות, חסרונות ועמדות

שביעות הרצון מן התכנית גבוהה למדי בקרב כל המעורבים בה, ויותר מבשנים הקודמות:

רכזת יישובית: "לפחות עד ארבע הילדות מסודרות, כיף להן, ויש משכורת לעוד אנשים, אנשים יכולים להתפרנס בצורה מכובדת בלי לדאוג לילדים".

רכזת יישובית: "יש הרבה ילדים שאין להם מסגרת איפה להיות זה פתרון יפה, הלוואי שימשיכו עד שבע אפילו".

גננת בוקר: "השנה אני מאוד מרוצה, בשנים שעברו פחות, היו לנו אכזבות מהגננות של ציל"ה, שהביאו תכנים לא מתאימים, היו חרדיות, וחלק לא השתלטו על הילדים. השנה הן עברו השתלמות וגם בחרו כאלה שיעילות ומכילות את הילדים".

גננת ציל"ה: "זו העבודה שהכי נהניתי בה, אני יכולה להפגין את היצירתיות שלי וגם השכר מהעירייה בסדר".

גננת ציל"ה: "המטרה היא לתת רצף והמשך למה שנעשה בבוקר עם שימת דגש על ארוחת צהריים מזינה, הרגלים בארוחה, חשיפה לאוכל מגוון וגם העשרה נוספת שבאה לידי ביטוי בחוגים שמקבלים, וכל זה נעשה".

לדברי כל המרואיינים, הילדים המשתתפים נהנים מן המסגרת ונשארים ברצון:

מנהל מחלקת חינוך: "היתה עליה במספר המשתתפות בצהרון לאורך השנה כי בנות כל הזמן מספרות אחת לשנייה, זה הגיע כמעט ל-100% השתתפות, למשל, 19 מתוך 21".

גננת בוקר: "יש הורים שמספרים שהילדים מבקשים שלא ייקחו אותם מוקדם כי הם רוצים להיות בציל"ה. הם אפילו בוכים אם באים לקחת אותם מוקדם".

גננת ציל"ה: "הם אוהבים בציל"ה הכל חוץ מהאוכל".

גננת ציל"ה: "הילדות שלא בצהרון מקנאות מאוד באלו שכן".

ההורים רגועים ומרוצים (והדבר בא לידי ביטוי, לדברי מרואיינים, גם ב"מגמה צוברת-תאוצה" של יציאה לעבודה/תכנון יציאה לעבודה):

גננת בוקר: "להורים זה מעולה, אין ספק".

גננת בוקר: "יש לי שתי אמהות שיצאו לעבודה בזכות ציל"ה".

גננת ציל"ה: "זה מעודד את ההורים לעבוד. לדעתי עם השנים כולם יהיו כאן, זה שינוי בציבור שלנו, החרדי, עד עכשיו ילדים לא היו כמעט בצהרון. אימהות יוצאות לעבודה כי שומעות שהילדים מסודרים".

והגננות נהנות הן מן ההתנהלות הנינוחה, יחסית, שהתגבשה, הן מהעשייה שהשתרשה בצהרון ומאופיו, והן מהתרומה לילדים ולהוריהם שהן מייחסות לצהרון:

גננת ציל"ה: "התוכנית השתפרה מאוד, כי יש עוד סייעת השנה וזה הבדל גדול, ויש יותר גב מהמתנ"ס".

גננת ציל"ה: "השנה אני יכולה לחלק את הילדים לקבוצות קטנות כי יש לי עוד סייעת, ובכלל, הכל דופק".

גננת ציל"ה: "השנה יותר מתאפשר לי לתת לילדים להתבטא וליצור ולתת להם התייחסות על מה שהם מספרים".

נמנו חסרונות מעטים בלבד (מעבר לנושא ההזנה), והם נגעו לטיב המדריכים החיצוניים ולאיכות ההעשרה:

גננת בוקר: "אני מאוד בעד התוכנית אבל עם יותר ביקורת על בחירת הצוות, מפריע לי שמגיעות גם כאלה שאין להן את הכלים ואת היכולת".

גננת בוקר: "הייתי שמחה אם היו מעשירים אותם יותר, תיאטרון, הצגה, יותר ציוד ספורט".

8.3. השפעות נתפסות של התכנית (ממצאים איכותניים)

צוינו רק מעט השפעות ישירות נתפסות של התכנית על הילדים - על יכולת הריכוז שלהם, על חברותיות, על תקשורת ועל רכישת ידע/מושגים/ערכים:

גנת בוקר: "זה די תורם לילדות מבחינה חברתית, זה תורם לחיי החברה של הגן, סוג של המשך".

גנת בוקר: "מי שבצהרון היא בעניינים..."

גנת ציל"ה: "יש לי זמן לשמוע אותם, כי יש רק 15 ילדים. זה גם מרגיע, אבל גם מלמד אותם להיפתח ולתקשר".

גנת ציל"ה: "אני מרגישה את הערכים שהן מקבלות, ידע, מושגים מדעיים".

רכזת יישובית: "יש ילדים שהתוכנית עזרת להם, הם לומדים לשבת ולהתרכז, לעשות פעילות".

אפשר שמיעוט ההשפעות הישירות נובע מהזמן המצומצם וממיעוט האפשרויות להציע מענה פרטני בצהרון, או מגודל הקבוצות או מעייפות הילדים בשעות אלו, ואולי, ובעיקר, מפני שמרבית הגנות לא עסקו, לדבריהן, בקידום ילדים אלא בחרו להתמקד ביצירת אווירה נעימה/חמה ובהפגה:

רכזת יישובית: "לא חושבת שיש לצוות פנאי למשהו פרטני עם הלחץ של ארוחת הצהריים והעייפות של הילדים".

גנת ציל"ה: "כל מה שיש בצהרון זה תוספת והעשרה, אני לא יכולה להתייחס לזה כחומר לימודי או מקדם ולא חושבת שיש לו השפעה על ההתפתחות הקוגניטיבית".

גנת ציל"ה: "אני משתדלת שיהיה כיף כמו במשפחה, עושה הכל ברוגע, לא צריך להעמיס".

8.4. יתרונות ונקודות חוזק של ציל"ה - לפי תפיסת המרואיינים

בתשע"ו הורחבו מקורות המידע על התכנית ונוספו נקודות המבט של ההורים - שביעות רצון רבה שלהם היא אחד מיעדי התכנית. ההורים ציינו את ההיבטים הטובים בעיניהם בציל"ה, כמפורט להלן בשכיחות יורדת ובצירוף ציטוטים נבחרים מדבריהם:

▪ הארכת שעות הגן כסיוע להורים עובדים או לנוחיות של הורים אחרים

(מתאפשר זמן למנוחה, לסידורים, לטיפול במשפחה מרובת ילדים):

"אשתי יכולה לעבוד ואני יכול ללמוד".

"אני עובדת ואני רוצה שלילד שלי תהיה ארוחה צהריים חמה ומסגרת חמה וגם

שכשאני עובדת הילד לא יהיה לבד בבית".

"אם יש סידורים להורים אחר הצהריים, יש לילדה איפה להיות".

▪ תעסוקה חברתית והעשרה לילדים:

"הגיוון. הכניסו אנגלית, זה משהו טוב ויש גם חוגים שהילדים נחשפים אליהם - צבעים ואומנות".

"הוא למד לבטא את עצמו, לכתוב את השם שלו ומפתח יחסים עם ילדים מגנים אחרים והוא קיבל ארוחת צהריים".

"כל יום פעילות חדשות. הם משחקים במשהו, עושים אומנות, רובטיקה, מספרים סיפורים -שולחים להם מורה לסיפורים, תיאטרון בובות. האוכל היה טוב. לפעמים אני הולכת ורואה".

▪ מסגרת מוגנת ומוכרת:

"בעיקר שיש מענה לילדים ונשארים עם אותו חינוכי עד השעה ארבע והתשלום סמלי".

"בתוך המבנה של הגן, הגנת נשאר".

"הילד בטוח שהוא במקום אחד מכיר את הגנת אחת שנמצאת שם".

▪ יחס חם מצד גננות:

"הגננות מקסימות, האווירה טובה".

▪ מחיר נמוך

8.5. המלצות המרואיינים לשיפור בציל"ה

בשני אופני ההערכה, הכמותי והאיכותני, נשאלו ההורים וגננות הבוקר על אודות נושאים שכדאי, לדעתם, לשפר בתכנית. המלצותיהם מפורטות להלן:

▪ המלצות להעשרה וגיוון של תוכני הפעילות בציל"ה, באמצעות:

- **חוגים חיצוניים** - הקפדה על איכות התכנים ואיכות המדריכים, התאמה לגיל הילדים, חוג השונה מפעילות הבוקר בגן, הפעלה לאורך כל השנה (נשמעו תלונות על התחלה מאוחרת, הפסקה ותחלופת מדריכים).
- **תקציבים** לחומרים מתכלים - ציוד, משחקים, החלפת ציוד שנשחק - ולפעילויות שיא.
- **עיבוי התכנים והפעילויות הנעשות על ידי גננות ציל"ה** - בין השאר באמצעות הדרכה ומערכי פעילות מוכנים:
הורים: "להוסיף עוד פעילויות. הילדים כל הזמן נמצאים מול הטלוויזיה".
גננת ציל"ה: "רוצים לצאת לחצר נאמר לנו שבצילה אסור לצאת לחצר".
"לעשות השתלמות לגננות ולסייעות, לרענן את החומר, שתהיה פעילות מגוונות יותר, כי הילדים משתעממים". (גננות בוקר)

▪ המלצות לשיפור סדר היום בציל"ה:

- להבנות סדר יום ועבודה לפי **תכנית עבודה שנתית**.
- להציע **הדרכה והשתלמות** גם לסייעות ציל"ה ולספק **מערכי הפעלה** מוכנים.
- **לפקח על איכות הפעילות**.
- **למסד את הקשר בין הצוותים**, ובכלל זה תשלום לגננת ציל"ה על זמן החפיפה עם גננת הבוקר (והיו גננות בוקר שדרשו גם הן תשלום בגין התמיכה הכוללת בפעילות ציל"ה).
גננת בוקר: "חפיפה בין הגננת לצהרון ... לתאם בין תכנית הלימודים. גננת ציל"ה הייתה דורשת ממני לטפל בבעיות משמעת ועונשים בזמן שאני לא בגן ואני לא יודעת מה מתרחש".
- להגדיר זמן ייעודי **לניקיון בידי הסייעת** (לא בזמן הפעילות).

▪ המלצות לשינוי המבנה, המתכונת וזמני ההפעלה של התכנית:

- **לשפר את האוכל** כך שיהיה טרי, היגיני וטעים לחיך הילדים, גיוון הארוחות והתאמתן להעדפות/מחלות.

- **להרחיב את מועדי ההפעלה:** התחלה מספטמבר, הפעלה בחופשות (כולל מתכונת רגילה ולא מקוצרת ברמדאן), פעילות עד השעה 17:00/16:00 (צוין בעוצמה רבה על ידי הורים).
- **להקפיד על הרכב הילדים בקבוצה:** צמצום מספר הילדים (או הוספת סייעת שנייה לקבוצה) והימנעות מצירוף רב-גילאי בצהרון, שמקשה על הפעלה משותפת.
- **לעבור להפעלה ישירה** על ידי משרד החינוך במקום על ידי זכיין/רשות.

▪ **המלצות בנוגע להעסקת גננות וסייעות בציל"ה:**

- גננות בוקר והורים הדגישו את הצורך **להעסיק צוות מקצועי** ולהדריך אותו בעניין יחס אישי, כלים לטיפול בענייני משמעת ופעילות חינוכית והעשרה.
הורים: "לבדוק את הגננות, צריך גננות יותר טובות הן לא עושות את העבודה כמו שצריך. לא מחליפות לילדים, לא מטפלות בהם כמו שצריך".
- **להעסיק צוות קבוע** לאורך כל השנה, ורצוי גם לאורך כל שבוע הפעילות:
הורים: "שהגננות יגידו לילדים את השמות שלהן, הילדים לא מכירים את השמות של הגננות, ושהגננות יתעניינו לגבי המצב של הילד".
- **לשפר את תנאי ההעסקה:** גננות ציל"ה התלוננו רבות על **עיכובים בתשלום שכר, על תנאי העסקתן** ועל יחס הזכיינים.

▪ **המלצות בנוגע לקשרים של צוות ציל"ה עם הורים:**

- **להדק את הקשר עם ההורים:** להביא לידיעתם פרטים על תכנית הפעילות, ליזום פעילות משותפת הורים-ילדים, לעדכן אותם באירועים חריגים.
- **להגדיר שעת מינימום** שבה יורשו הורים **לאסוף** את ילדיהם (שלא יהיה טפטוף לאורך זמן הפעילות - בקשה של גננות ציל"ה).
- והיו גם הורים שדרשו **לבטל את התשלום על התכנית**.

לסיכום:

שביעות רצון מציל"ה: 68% מגנות הבוקר בגנים דוברי עברית ו-77% מעמיתותיהן בגנים דוברי ערבית ציינו שביעות רצון רבה מאוד או רבה מהשתתפות ילדי הגן בציל"ה, וכך גם שיעור גבוה יותר מקרב ההורים - 85% בגנים דוברי עברית ו-91% בגנים דוברי ערבית. גם בהיגדים נוספים על אודות מסגרת הפעילות, התכנים והמענה שהתכנית מספקת העניקו ההורים דירוגים גבוהים בהשוואה לגנות הבוקר. נמצא גם כי גנות הבוקר בגנים דוברי ערבית היו מסויגות יותר בדירוגיהן בהשוואה לעמיתותיהן בגנים דוברי ערבית.

בהשוואה לממצאי תשע"ה: אצל גנות הבוקר בגנים דוברי עברית נרשמו הערכות דומות בשתי שנות ההערכה בנוגע למענה שהתקבל מציל"ה²¹. בקרב עמיתותיהן בגנים דוברי ערבית חל בתשע"ו שיפור בתפיסת המענה שהתכנית מספקת²².

במחקר האיכותני צוינו רק מעט השפעות ישירות ונתפסות של התכנית על הילדים - על יכולת הריכוז, על חברותיות, על תקשורת ועל רכישת ידע/מושגים/ערכים - אם בשל מיעוט הזמן והאפשרויות להציע מענה פרטני, אם בשל גודל הקבוצות או בשל עייפות הילדים בשעות אלה, ואם, ובעיקר, מפני שמרבית הגנות לא עסקו, לדבריהן, בקידום ילדים, אלא בחרו להתמקד ביצירת אווירה נעימה/חמה ובהפגה.

יתרונות התכנית בעיני המרואיינים: הארכת שעות הפעילות בגן כסיוע להורים עובדים או לנוחיותם של הורים אחרים (מתאפשר להם זמן למנוחה, לסידורים, לטיפול במשפחה מרובת ילדים); תעסוקה חברתית והעשרה לילדים; מסגרת מוגנת ומוכרת; יחס חם מצד הגנות; מחיר נמוך.

המלצות המרואיינים לשיפור התכנית:

להעשיר ולגוון את תוכני הפעילות בציל"ה, באמצעות **חוגים חיצוניים** מוקפדי תוכן והדרכה איכותית (ומתמשכת, ללא חילופי מדריכים); להגדיל את **התקציבים** לחומרים מתכלים; ציוד, משחקים, החלפת ציוד שנשחק, ולפעילויות שיא; **לעבות את התכנים והפעילויות שגנות ציל"ה מציעות,** וזאת באמצעות הדרכה והנחיה.

²¹ בגנים דוברי עברית: כ-85% גנות בוקר חשבו שהתקבל מענה טוב לילדי הגן ו-75% הסכימו כי הילדים נחשפו לפעילות מגוונת

²² דוברי ערבית: 72% גנות בוקר בתשע"ו מול 55% בתשע"ה חשבו שהתקבל מענה טוב לילדי הגן ו-65% בתשע"ו מול 56% בתשע"ה הסכימו כי הילדים נחשפו לפעילות מגוונת

לשפר את סדר היום בציל"ה, ובכלל זה: לעבוד לפי **תכנית עבודה שנתית**; להציע הדרכה והשתלמות (גם לסייעות); **לספק מערכי הפעלה מוכנים**; **לפקח על איכות הפעילות**; **למסד את הקשר בין הצוותים**; להגדיר זמן ייעודי לניקיון בידי הסייעת בסיום יום הפעילות.

לשנות את המבנה, המתכונת חמני ההפעלה של התכנית: **לשפר את האוכל** (שיהיה טרי, הגייני וטעים לחיך הילדים, מגוון ומותאם למחלות ולדיאטות תזונה); **להרחיב את מועדי ההפעלה לחופשות** (כולל ברמדאן) ועד השעה 17:00/16:00; **לצמצם את מספר הילדים בקבוצה** (ולהימנע מצירוף רב-גילאי, שמקשה על הפעלה משותפת); **לעבור להפעלה ישירה** על ידי משרד החינוך במקום על ידי זכיין/רשות.

להעסיק צוות מקצועי וקבוע לאורך כל השנה (ורצוי גם לאורך כל שבוע הפעילות), להציע לצוות הדרכה/ליווי ולהקפיד על **תשלומי שכר** במועד.

להדק את הקשר עם ההורים (ובכלל זה להביא לידיעתם את תכנית הפעילות ולעדכן אותם באירועים חריגים); להגדיר **שעת מינימום** שבה יורשו הורים **לאסוף** את ילדיהם.

9. תובנות מסכמות ודיון

בתשע"ו מסתמנת עלייה במספר הגנים שבהם פעלה תכנית ציל"ה (2,254 בתשע"ו לעומת 1,486 בתשע"ה), שנובעת בעיקרה מעלייה חדה במספרם של גנים דוברי ערבית (פי שניים). עלייה נרשמה גם במספר המשתתפים הממוצע בקבוצת ציל"ה (מ-20.1 ל-23.2). הגידול במספר המשתתפים בתכנית הושפע, בין היתר, מהפחתת התשלום המושט על ההורים (אך בו בזמן היא גרמה גם להגדלה מסוימת של הקבוצות, הן בהשוואה לתשע"ה והן בהשוואה לתכנון ולהנחיות).

העברת אחריות ההפעלה של התכנית לידי הרשויות כמעט לא שינתה את מתכונת הפעלתה, מאחר שרוב הרשויות המשיכו להפעיל את התכנית באמצעות זכיינים גם בתשע"ו - כך עלה בחלק האיכותני של ההערכה. במקומות שהורגש שינוי בקשר עם הרשות הוא בדרך כלל בא לידי ביטוי בהתערבות חיובית מצדה (במתן הכשרה/ליווי, בבקרה, בהתעניינות). השינויים המינוריים ברמת הרשויות אפשרו היערכות קלה ונוחה לקראת ההפעלה של התכנית, כולל התנעתה במועד במרבית הגנים, בשיפור ניכר בהשוואה לתשע"ה: הפעילות החלה בספטמבר או באוקטובר ב-88% מהגנים דוברי עברית (לעומת 37% בתשע"ה) וב-58% מהגנים דוברי ערבית (לעומת 15% מהגנים בתשע"ה). כל אלה גרמו לתחושה של 'התחלה ברגל ימין' ולאווירה חיובית.

המחויבות והאכפתיות מצד מועצות/רשויות (במתן הכשרה ובליוי צוותי הצהרון), בעיקר עקב המעבר להפעלה בידיהן, תרמו לייעול ולתפקוד ברמה טובה יותר של הצהרונים. הקפדה על השתלמות מסודרת ומעשירה תרמה, לדברי המרואיינים השונים, לשדרוג מקצועיותם של צוותי הצהרון.

בתשע"ו דווח על שינויים/הבדלים בהשוואה לפעילות של ציל"ה בשנים קודמות. הם יוחסו בראש ובראשונה להגדלת התקציבים שהוקצו לתכנית. נציין כי בהערכה האיכותנית דווח כי לא בכל הגנים נהנו מהתקציב המוגדל. בגנים שבהם דווח על הגדלת תקציבים הסב התקציב המוגדל נחת מרובה ללא מעט גננות ציל"ה ואפשר להן, לדבריהן, לנהוג ביד רחבה יחסית ברכישת חומרים וציוד לגיוון הפעילויות בצהרון ולהנאת הילדים. התקציבים המוגדלים תרמו גם להוספת סייעת שנייה (בגנים שבהם היו קבוצות גדולות במיוחד) ולתחלופה נמוכה בצוותי הצהרונים. אולם למרות הגדלת התקציבים, לא השתנה במידה ניכרת שיעור הגנים שבהם התקיימו חוגים באופן סדיר, בהשוואה לשתי שנות ההערכה הקודמות (בגנים דוברי עברית: 81% בתשע"ה ו-85% בתשע"ו; בגנים דוברי ערבית: 84% בתשע"ו ו-83% בתשע"ה). עם זאת, כ-15% מהגנים, בשני מגזרי השפה, לא נהנו בתשע"ו מחוג בתדירות סדירה.

השפעה מיטיבה הייתה גם, לדברי מרואיינים, על **ההזנה** בזכות פיקוח רב יותר עליה, אולם עדיין נרשמה שביעות רצון בינונית מהארוחה. הביקורת על ההזנה חוזרת לאורך כל שנות ההערכה והיא מגוונת, ללא קו מאחד בין הגנים, וכוללת סיבות של טעם, חדגוניות המנות, איכות (תעשיית/ מעובד/ שומני, נשמר באופן לא הגייני ומוגש קר) והיעדר התאמות לאלרגיות ולמחלות. כדי לשפר את שביעות הרצון של כל הגורמים מההזנה מומלץ **לבחון כיצד אפשר להתאים את המזון המוצע בציל"ה לאוכלוסיית הילדים (תוך התאמה מגזרית), לבחון מהן תגובות הילדים על הארוחה ולשנותה בהתאם.**

68% מכלל צוות ציל"ה בגנים דוברי עברית ו-54% בגנים דוברי ערבית המשיכו מתוך צוות הבוקר של הגן (גננות או סייעות). **בראיונות האיכותניים יוחס ערך רב להשתלבות של סייעות הבוקר כגננות הצהרון/כסייעות** בו, על כל היתרונות הנלווים לכך, ובראשם התפוגגות המתח בין גננות הבוקר ובין צוות הצהרון (בעיקר בגנים דוברי ערבית) ועבודה שיתופית ונעימה יותר, ושמירת רצף נושאי/תוכני/רגשי בין גן הבוקר לצהרון. על כן מומלץ **לבחון כיצד אפשר לעודד את צוותי הבוקר להמשיך ולהפעיל גם את פעילות הצהריים בגן באמצעות תכנית ציל"ה.**

נקודה נוספת העולה מהממצאים בהקשר זה היא שברבע מהגנים גנת הבוקר²³ אינה מעוניינת בהמשך הפעלת תכנית ציל"ה בגן שלה, זאת מסיבות שונות כגון בלאי ושחיקה של הציוד, ניקיון הגן ושימוש בחומרים מתכלים מתקציב הגן. עובדה זו מעידה על מתיחות בין צוות הבוקר לצוות הצהריים, שאינה תורמת להפעלה טובה של התכנית. על כן מומלץ **לבחון כיצד למתן ככל האפשר את המתחים סביב נושאים אלו ולגבש את דרכי הפעולה וההתנהלות סביבם כך שיתאפשר המשך טבעי של יום הלימודים תוך שימוש חופשי ומושכל במשאבי הגן ומתקניו.**

הממצאים בתשע"ו מצביעים על **שוני בתפוצה, באופן היישום ואף בשביעות הרצון מהתכנית בשני מגזרי השפה.** ואלה עיקרי ההבדלים:

היקף הרישום היה נמוך יותר בגנים דוברי ערבית, בהשוואה לגנים דוברי ערבית (בגנים שבהם הוצעה התכנית דיווחו כי רשמו את ילדיהם לתכנית 75% מההורים בגנים דוברי ערבית וכ-60% מההורים בגנים דוברי ערבית).

²³ בגנים שבהם גננות בוקר שאינן משמשות גם כגננות ציל"ה

תכנית ציל"ה בגני ילדים, סיכום הפעילות בתשע"ו

במספר קטן יותר של גנים דוברי ערבית, בהשוואה לגנים דוברי עברית, **החלה הפעילות סמוך לפתיחת שנת הלימודים, בספטמבר או באוקטובר** (58% לעומת 85%, בהתאמה). 16% מגננות ציל"ה בגנים דוברי ערבית לעומת כמחצית מגננות ציל"ה בגנים דוברי עברית הן **בעלות תואר או תעודה בהוראה לגיל הרך**; חוסר ההתמקצעות של רוב הגננות בגנים דוברי ערבית גרם לכך שהן השתתפו יותר בהשתלמויות שהוצעו, בהשוואה לעמיתותיהן בגנים דוברי עברית.

כמו כן, גננות הבוקר בגנים דוברי ערבית דיווחו על **מעורבות רבה יותר בתכנון הפעילות, בשיווקה וברישום ילדים** לציל"ה. מעורבותן הגבוהה יחסית של גננות הבוקר בגנים אלו גררה ביקורתיות גבוהה מצדן כלפי תפקודן של גננות וסייעות ציל"ה, בהשוואה לרמת הביקורתיות מצד גננות הבוקר בגנים דוברי עברית ומצד ההורים בשני מגזרי השפה.

הפערים ביישום התכנית בשני מגזרי השפה מצביעים על צורך **לעשות התאמות ייחודיות בגנים דוברי ערבית לצורך יישום מיטבי של התכנית והתאמתה לצורכי האוכלוסייה דוברת הערבית.**

רובם הגדול של **ההורים**, שהם בעקיפין לקוחות התכנית (85% בגנים דוברי עברית ו-91% בגנים דוברי ערבית) היו מרוצים מהשתתפות ילדם בציל"ה. כ-75% מההורים הם **הורים עובדים** ולכן הם ייחסו חשיבות רבה להתחלת התכנית במקביל לפתיחת שנת הלימודים. יותר מ-85% מההורים הביעו שביעות רצון משעות הפעילות של ציל"ה, אולם היו בהם מי שהביעו עניין בהרחבת שעות הפעילות היומית (עד 16:00 או 17:00, גם בימי הרמדאן) וכן בהוספה של פעילות בחופשות. לכן מומלץ **להתאים את שעות הפעילות של ציל"ה לשעות העבודה של ההורים, וכן מומלץ לבחון אפשרות של פעילות בחופשות במערכת החינוך, בדומה לצהרונים אחרים (גם אם בתשלום נוסף).**

השתלמות לצוות ציל"ה מוצעת זה כמה שנים, אולם ההיענות לה, בעיקר מצד הגננות בגנים דוברי עברית, נמוכה יחסית, ומצד הזכיינים - מוצעים היקפים משתנים. בתשע"ו, בהשוואה לתשע"ה, אמנם חלה עלייה בשיעור גננות ציל"ה בגנים דוברי עברית שהשתתפו בהשתלמות²⁴, אולם גם בתשע"ו שיעור המשתלמות כנדרש - בהיקף של 30 שעות או יותר - עומד על 31% גננות ציל"ה בגנים דוברי עברית ו-61% בגנים דוברי ערבית. גם ליווי בדמות מדריכות ציל"ה ניתן בתשע"ו באופן חלקי ובתפוצה גבוהה יותר בגנים דוברי

²⁴ בגנים דוברי עברית: 62% בתשע"ו מול 30% בתשע"ה וכ-80% דוברי ערבית בשתי שנות ההערכה

ערבית בהשוואה לגנים דוברי עברית (55% לעומת כ-25%, בהתאמה). כך שלמעשה, הליווי החיצוני של פעילות ציל"ה בגנים התמקד בהיבט מינהלי/בבקרה. זאת למרות חשיבותן הרבה של השתלמויות וההדרכה הפדגוגית לצוות ציל"ה, בעיקר בגנים דוברי ערבית, שבהם לרוב גננות ציל"ה לא הייתה הסמכה מקצועית בהוראה לגיל הרך (רק 16% היו בעלות הסמכה או תואר בהוראה לגיל הרך), ולמרות העובדה שגננות הבוקר בגנים אלו הביעו ביקורת רבה יחסית על פעילות ציל"ה בגן. לפיכך מוצע **לשקול מחדש את מתכונת ההכשרה והליווי במסגרת התכנית. אפשר, לדוגמה, לערוך ימי הדרכה מרוכזים ומצומצמים לכלל הצוות (מרואיינים הציעו לעשות זאת בחופשות) ולמקד הכשרה נוספת בגננות הלא-מקצועיות/החדשות ובסייעות. בד בבד אפשר להציע לגננות סיוע פדגוגי באמצעות הנהגת נושא שנתי ארצי והפצת מערכי פעילות מוכנים.**

* * *